

ARGUMENTI

Časopis za društvena / politička pitanja, Godina IV, Broj 9, April 2010. **BESPLATNO**

U ovom broju:

- dr Tit Potočnik:** **Harmonizacija prava u okviru Evropske unije** (9)
- Mr Zoran Popović:** **Institucionalizacija spoljne politike Evropske unije** (27)
- Dr sc. Mile Lasić:** **Socijalna demokratija u civilnom društvu BiH** (49)
- Dr Novak A. Popović**
Milan Ljepojević: **Suvereno komuniciranje** (65)
- Mr Vanja Malidžan:** **Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u političkoj stranci** (103)
- Milorad Dodik:** **Odgovornost SNSD-a za razvoj i budućnost Republike Srpske** (141)

ARGUMENTI

časopis
za društvena / politička pitanja
izlazi svaka četiri mjeseca

ARGUMENTI

časopis za društvena / politička pitanja
izlazi svaka četiri mjeseca

Izdavač

Savez nezavisnih socijaldemokrata, Banja Luka
Petra Kočića 5

Glavni urednik

Milan Ljepojević

Redakcija

Slavko Mitrović, Rajko Vasić, Đorđe Latinović,
Milan Tukić, Franc Sošnja, Danijela Injac,
Krsto Grujić, prof. dr Filip Turčinović, prof. dr Nenad Suzić,
prof. dr Tihomir Gligorić, Mr Vanja Malidžan

Lektor

Tatjana Atlagić

Kompjuterska priprema

Dragana Pupac

Oblikovanje i dizajn

Milan Tukić

Štampa

Trioprint
Banja Luka

Tiraž

500

ARGUMENTI

časopis
za društvena / politička pitanja

Banja Luka
april 2010.

Uvodna riječ

Argumenti u 2010. godini nastavljaju izlaženje sa „ojačanom“ redakcijom i sa istim konceptom i orijentacijom kao i u prethodne tri godine. Izlaženje tri puta u intervalu od četiri mjeseca godišnje (april, avgust, decembar) nesmetano se nastavlja, uz sve veći interes autora za objavljivanje radova u časopisu.

Argumenti su na dobrom putu da dobiju status naučnog časopisa, jer prema kriterijumima koje je postavilo Ministarstvo za prosvjetu i kulturu Republike Srpske ispunjavaju gotovo sve uslove za to.

Sadržaj ovoga broja je potvrda kontinuiteta „Argumenata“ gledajući autore ali i teme. Dimenzija regionalnog časopisa sa težnjom ka daljem širenju se nastavlja, jer osim autora iz Republike Srpske i Federacije BiH, u ovom broju radove objavljuju Tit Potočnik iz Slovenije i Novak Popović iz Srbije.

Evropske integracije koje podrazumijevaju mnogo predradnji, procesa i aktivnosti tematika je dr Tita Potočnika, u radu pod nazivom „Harmonizacija (unifikacija) prava u okviru Evropske unije“ kao i u radu mladog autora iz Banje Luke mr Zorana Popovića, „Institucionalizacija spoljne politike Evropske unije“.

Doktor Mile Lasić, nakon 25 godina rada u Njemačkoj, piše iz svoga ugla o aktuelnom trenutku evropske socijaldemokratije i njenoj budućnosti, sa posebnim osvrtom na „socijalnu demokratiju u civilnom društvu“, a daje svoj presjek socijaldemokratije i u BiH.

Autori doktor Novak Popović i Milan Ljepojević analiziraju novu vrstu suvereniteta u radu pod naslovom „Suvereno komuniciranje“, posebno apostrofirajući individualni i narodni komunikativni suverenitet u projekcijama tehnološkog determinizma komunikacija, dok mr Vanja Malidžan piše o „korištenju informaciono-komunikacionih tehnologija u političkoj stranci“.

Argumenti objavljuju i izlaganje Milorada Dodika u Modriči 30. aprila 2007. godine, zato što bi bez datuma mnogi pomislili da je od prije nekoliko dana, a itekako je aktuelan. To govori samo po sebi i svaki komentar je suvišan.

Milan Ljepojević

Sadržaj

dr Tit Potočnik HARMONIZACIJA PRAVA U OKVIRU EVROPSKE UNIJE	9
Mr Zoran Popović INSTITUCIONALIZACIJA SPOLJNE POLITIKE EVROPSKE UNIJE	27
Dr sc. Mile Lasić SOCIJALNA DEMOKRATIJA U CIVILNOM DRUŠTVU BIH	49
Dr Novak A. Popović Milan Ljepojević SUVERENO KOMUNICIRANJE	65
Mr Vanja Malidžan KORIŠĆENJE INFORMACIONO-KOMUNIKACIONIH TEHNOLOGIJA U POLITIČKOJ STRANCI	103
Milorad Dodik ODGOVORNOST SNSD-A ZA RAZVOJ I BUDUĆNOST REPUBLIKE SRPSKE.....	141

Harmonizacija prava u okviru Evropske unije

dr Tit POTOČNIK

Uvod

Unifikacija prava je donošenje jedinstvenih normi materijalnog i procesnog prava sa važnošću na teritoriji jedne, odnosno više zemalja.¹ Unifikacija na međunarodnom planu je otežana razlikama koje postoje u pravnim pravilima nacionalnih prava koja treba unifikovati. Pri tome, najveću teškoću stvaraju razlike koje svoj osnov nalaze u društveno-političkim, ekonomskim, tradicionalnim i prirodnim faktorima, a tu su i jezičke razlike, kao i razlike u pravnoj tehnici. Međutim, bržoj unifikaciji prava doprinose politička i ekonomska integracija država, te postojeća usaglašenost pravnih pravila izvršena recepcijom međunarodnih jednoobraznih pravila (ugovora). Dosadašnja iskustva pokazuju da je unifikaciju

¹ Stojiljković D., Međunarodno privredno pravo, Beograd, 2001, str. 20.

Unifikacija prava je donošenje jedinstvenih normi materijalnog i procesnog prava sa važnošću na teritoriji jedne, odnosno više zemalja.

Unifikacija može biti kontrolisana i spontana.

Potpuna unifikacija podrazumijeva cjelovito regulisanje određenog pitanja.

lakše izvršiti u privatnom, trgovačkom, obligacionom, radnom i međunarodnom privatnom pravu, negoli u javnom pravu.

Unifikacija može biti kontrolisana i spontana. Primjer kontrolisane unifikacije su: Bečka konvencija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine, Konvencija o zastarjelosti u oblasti međunarodne prodaje iz 1974. godine, Konvencija o predstavljanju u materiji međunarodne prodaje robe; zatim pravna shvatanja formulisana od strane doktrine, poslovne i arbitražne prakse i međunarodnih organizacija. Primjeri spontane unifikacije pravila su izvori koji čine izvore autonomnog trgovačkog (privrednog) prava (opšti uslovi poslovanja, standardni ugovorni termini, proizvodna pravila i standardi, opšti principi, arbitražna praksa).

Unifikaciju pravnih propisa država članica Unije možemo posmatrati kao kontrolisanu unifikaciju, i to vertikalno i horizontalno, sa stanovišta predmeta regulisanja odnosa, odnosno potpunu i djelimičnu sa stanovišta sadržine. U prvom slučaju razlikovanje ima u vidu obim, a u drugom nivo zaštite, polazeći od vrijednosti i interesa čijoj zaštiti služe.

Vertikalna unifikacija je vezana za određeni proizvod, dok je kod horizontalne u pitanju regulisanje svih proizvoda jedne vrste ili grupe proizvoda ili usluga, to jest jednog aspekta koji se odnosi na njih (pitanje sigurnosti, odgovornosti, zaključenje ugovora i sl.). Ovaj vid unifikacije praktikovana je s ciljem eliminisanja prepreka slobodnom prometu robe i usluga, te širenju prostora djelovanja privrednih subjekata na tržištu Unije.

Potpuna unifikacija podrazumijeva cjelovito regulisanje određenog pitanja. Ona podrazumijeva i potpun gubitak pravne, odnosno zakonodavne suverenosti za države članice. Zbog toga, ovakvo regulisanje odnosa komunitarnim pravom zahtijeva konsenzus država članica. Uputstva rađena radi unifikacije prava odnose se prvenstveno na oblast prehrambenih proizvoda, proizvoda opasnih po život i zdravlje potrošača, te kozmetičkih i farmaceutskih proizvoda. Kako je njihova vezanost za zaštitu života i zdravlja ljudi, odnosno zaštitu čovjekove okoline, to je nedvojbeno da će se države članice najprije odreći suverenosti u ovoj oblasti i prihvatiti unifikovane norme komunitarnog prava.

Komisija Evropske unije prilikom izrade Bijele knjige zagovarala je minimalnu unifikaciju, kao optimalan metod pravnog regulisanja. U ovom slučaju, radi se o regulisanju odnosa pravnim standardima, s tim da se državama članicama ostavlja mogućnost da ih dograđuju. Time bi standard štitio minimum osnovnih društvenih i pravnih vrijednosti do kojih im je posebno stalo. Zato treba istaći da je donošenje nacionalnih propisa o ovim pitanjima moguće samo u cilju pružanja višeg nivoa zaštite, ali u mjeri koja je saglasna odredbama Osnivačkog ugovora. Zadatak Komisije je da ocijeni da li su te mjere prikriveni vidovi diskriminacije, odnosno prepreke ostvarivanju osnovnih komunitarnih sloboda (kretanja robe, radne snage, kapitala, pružanja usluga). O tome da li se „višim“ nivoom zaštite ne narušava komunitarno pravo, konačnu ocjenu daje Sud pravde.

Proces

Proces unifikacije prava država koje su potpisale sporazum o pridruživanju podrazumijeva usklađivanje njezinih pravnih propisa sa komunitarnim pravom, odnosno pravom Evropske unije. To podrazumijeva preuzimanje skupa prava i obaveza koji povezuju države članice. Radi se od oko 18.000 različitih propisa sa više od 100.000 strana. Razumljivo je da se taj skup propisa neprekidno mijenja i dopunjava, tako da se može konstatovati da se radi o jednom neprekidnom procesu čiji dio treba da postane i zakonodavstvo svake države koja želi da postane članica Evropske unije.

Kada se govori o unifikaciji prava, misli se prvenstveno na usaglašavanje sa osnivačkim ugovorima, a potom na sekundarno (derivativno) pravo. Praksa Suda pravde je od izuzetnog značaja jer daje konkretna rješenja i na taj način aktivno učestvuje u stvaranju prava Evropske unije.

Po metodologiji Komisije, pravo Evropske unije je razvrstano u 31 oblast.

Jedan od osnovnih problema pri unifikaciji propisa, u zemljama koje imaju namjeru da se pridruže Evropskoj uniji, jeste problem osposobljavanja državnih organa za proces

Komisija Evropske unije prilikom izrade Bijele knjige zagovarala je minimalnu unifikaciju, kao optimalan metod pravnog regulisanja.

Kada se govori o unifikaciji prava, misli se prvenstveno na usaglašavanje sa osnivačkim ugovorima, a potom na sekundarno (derivativno) pravo.

Zato je obrazovanje kadra neophodan uslov za uspješnu harmonizaciju propisa.

Ipak je unifikacija propisa država članica neminovnost kako bi se uklonile sve prepreke na putu jedinstva tržišta Evropske unije.

unifikacije prava, odnosno implementaciju prava Evropske unije i njegovu primjenu u praksu. Zato je obrazovanje kadra neophodan uslov za uspješnu harmonizaciju propisa.

1. Implementacija uputstava (direktiva)

Uputstva su najprikladnije sredstvo unifikacije prava Unije, koje svoj legalitet izvode iz niza izričitih odredaba Ugovora, nad čijom implementacijom nadzor vrši Komisija i Evropski sud.

Praksa pokazuje da države članice pristupaju implementaciji uputstava, što često vodi otvorenoj ili prikrivenoj opstrukciji ustavnoj obavezi – lojalnosti. Neke zemlje kasne redovno i nedopustivo sa implementacijom uputstava (Italija, Španija), druge zemlje kasne u manjoj mjeri (Njemačka). Implementacija se često vrši neprimjernim prilagođavanjem u primjeni već postojećih materijalnih i procesnih pravila, a dio zemalja članica koristi sve mogućnosti rezervi ponuđene uputstvima. Ponekad države članice odbijaju da implementiraju određena uputstva, pozivajući se na pravnosistemske prepreke. Države članice koriste i specifičan vid odložene implementacije, opredjeljujući se za zadržavanje postojećih rješenja koja su ispod minimuma utvrđenim standardom sve dok ih na to ne prisili Komisija ili Sud pravde. Uglavnom, to im je i cilj, jer odugovlačenjem implementacije uputstva oni produžavaju primjenu svojih pravnih propisa. Ipak je unifikacija propisa država članica neminovnost kako bi se uklonile sve prepreke na putu jedinstva tržišta Evropske unije. U tom smislu, Savjet i Komisija su na osnovu ovlašćenja iz Ugovora o Evropskoj uniji,² u skladu sa Opštim programom ukidanja ograničenja slobode nastanjanja donijeli više uputstava. Uputstva su se pokazala kao najpogodnije sredstvo za postepeno približavanje internih propisa, posebno u oblasti regulisanja odnosa o trgovinskim društvima, jer državama članicama ostavljaju određeni stepen slobode da izborom najpodesnijih sredstava uzmu u obzir osobenosti sopstvenih prilika i konkretnih propisa.

² Vidi član 54 (3) Ugovora.

Uputstva

Ovdje ćemo izložiti kratku sadržinu uputstava Savjeta koja su bitna za privredne subjekte. Cilj ovih uputstava je da se u pravnim sistemima država članica izjednače uslovi osnivanja, poslovanja, spajanja i prestanka sa radom privrednih subjekata kao osnovnih učesnika u ekonomskim odnosima Evropske unije i aktivnih učesnika u kretanju kapitala i usluga.

1.1. Prvo uputstvo primjenjuje se od 12. jula 1972. godine, a odnosi se na pružanje jednakih garancija u zaštiti interesa akcionara i trećih društava. Uputstvo se odnosi na akcionarska društva, društva sa ograničenom odgovornošću i komanditna društva na akcije. Ono uređuje pitanja o podacima i dokumentima na osnovu kojih se društva mogu upisati u javne knjige, uslove za pravnu valjanost poslova sa trećim licima i ništavost upisa društva.

Uputstvo obavezuje države članice da vode odgovarajuće registre u koja se prilaže osnivački akt (statut ili ugovor o osnivanju) i njihove izmjene, upisuju podaci o ovlašćenim licima za zastupanje društva i njihova funkcija, o osnivačkom kapitalu, o bilansu stanja i bilansu uspjeha za svaku finansijsku godinu, o sjedištu i promjeni sjedišta i oblike prestanka društva. Ono propisuje uslove za davanje na uvid dokumenata kompanije i amandmana na njih, imenovanja i smjenjivanja, osnivački kapital i svako njegovo povećanje.

U drugom dijelu Uputstvom je određena obaveza da se u nacionalnim službenim listovima publikuju podaci o upisu, na način kako je to određeno nacionalnim propisima. Osnovni princip je da društvo obavezuju i oni akti i radnje koje su preduzeli ovlašćena lica izvan predmeta poslovanja društva, osim ako takvi akti prelaze oblast odnosa koja se mogu prenijeti nacionalnim propisima. Za punovažnost ovakvog akta potrebna je savjesnost druge ugovorne strane, odnosno ako nije znala ili nije mogla znati da je zaključen pravni posao izvan predmeta poslovanja društva. Ovaj uslov Uputstvo ostavlja nacionalnim propisima da ga propišu, ako smatraju da je to potrebno. Za poslove koji su preduzeti u

Uputstvo obavezuje države članice da vode odgovarajuće registre u koja se prilaže osnivački akt (statut ili ugovor o osnivanju) i njihove izmjene, upisuju podaci o ovlašćenim licima za zastupanje društva i njihova funkcija, o osnivačkom kapitalu, o bilansu stanja i bilansu uspjeha za svaku finansijsku godinu, o sjedištu i promjeni sjedišta i oblike prestanka društva.

Svi podaci koji se upisuju u sudski registar moraju biti dostupni, na osnovu pismenog zahtjeva po tarifi koja ne prelazi administrativne troškove koji iz toga proizlaze.

Uputstvo štiti akcionare i povjerioce preduzeća sa ograničenom odgovornošću time što predviđa uslove koji se moraju ispuniti kod osnivanja ovakvih preduzeća, održavanje i izmjena njihovog kapitala.

ime društva prije upisa društva u sudski registar, odgovaraju solidarno lica koja su takav posao zaključila.

U trećem dijelu Uputstvo usklađuje propise koji se odnose na različite načine i uzroke poništenja društva. Odluka o poništenju društva može se izreći zbog nezakonitog predmeta poslovanja; nepostojanja osnivačkog akta, ako u osnivačkom aktu nisu navedeni bitni elementi; ako nije uplaćen propisani minimalni kapital; ako osnivači nemaju potrebnu sposobnost i ako broj osnivača spadne ispod zakonom propisanog.

Svi podaci koji se upisuju u sudski registar moraju biti dostupni, na osnovu pismenog zahtjeva po tarifi koja ne prelazi administrativne troškove koji iz toga proizlaze. Izdata kopija će biti ovjerena osim ako podnosilac zahtjeva ovjeru ne traži, odnosno ako mu ovjerena kopija nije potrebna.

1.2. Drugo uputstvo. Ovo uputstvo se primjenjuje od 1976. godine, a djelimično je izmijenjeno 1991. godine u odnosu na prvobitni tekst. Ono reguliše osnivanje akcionarskog društva, bitne elemente statuta, održavanje i izmjenu osnivačkog kapitala. Uputstvo štiti akcionare i povjerioce preduzeća sa ograničenom odgovornošću time što predviđa uslove koji se moraju ispuniti kod osnivanja ovakvih preduzeća, održavanje i izmjena njihovog kapitala. Drugo uputstvo navodi zabranu smanjenja kapitala putem distribucije akcionara kada ovi na to nemaju pravo. Ono takođe nameće ograničenje prava preduzeća da stiču akcije. Ako dođe do smanjenja kapitala, Uputstvo osigurava da akcionari, koji su u istom položaju, budu jednako tretirani, kao i da su zaštićeni povjerioci čija su potraživanja postojala prije donošenja odluke da se smanji kapital.

Uputstvo propisuje minimalne standarde sadržine statuta preduzeća, odnosno u osnivačkom aktu. Što se tiče obaveznih elemenata osnivačkog akta, Uputstvo propisuje da statut i drugi osnivački akt mora da sadrži: oblik i ime društva; sjedište društva; ciljeve društva; predmet poslovanja; visinu osnivačkog kapitala, a ako zakonom to nije određeno, i pravila kojima se reguliše, broj i postupak imenovanja ovlašćenih lica: upravljanja, rukovođenja, superkontrole ili kontrole; ovlašćenje organa i vrijeme

na koje je društvo osnovano, osim u slučaju kada je ono neograničeno. Uputstvo ne sadrži norme o načinu kontrole zakonitosti rada društva od strane sudskih i administrativnih organa i momenat sticanja pravnog subjektiviteta, jer su ta pitanja riješena nacionalnim zakonodavstvima.

Uputstvom je predviđeno postojanje jednopersonalnog društva.

Drugi dio Uputstva sadrži odredbe o visini i načinu prikupljanja osnivačkog kapitala, raspolaganju akcijama, smanjenju i povećanju kapitala. Određeno je da država članica svojim propisom ne može smanjiti iznos osnivačkog kapitala od minimalno propisanog Uputstvom. Uputstvo predviđa minimalni iznos upisanog kapitala od 25.000 evropskih jedinica.³ Ulog u nenovčanim sredstvima mora biti objektivno procijenjen od strane stručnih fizičkih ili pravnih lica, te konstatovan izveštajem. Izveštaj mora biti sastavljen prije osnivanja društva. Izveštaj eksperata mora da sadrži opis svih sredstava, kao i korišćeni metod procjene, te izjavu da li procjena odgovara nominalnoj ili računovodstvenoj vrijednosti. Savjet je ovlašćen da svakih pet godina može izmijeniti minimalni iznos za osnivanje društva.

Uputstvo propisuje na koji se način osnivački kapital društva mora održavati za svo vrijeme njegovog postojanja, kao i uslove i postupak njegovog povećanja. U slučaju smanjenja kapitala, interesi akcionara su zaštićeni zahtjevom da odluku o tome može donijeti skupština akcionara dvotrećinskom većinom. U cilju zaštite prava povjerioca, Uputstvom je predviđena ništavost odluke o smanjenju kapitala i zabrana isplate akcionarima uloga prije nego što budu namireni povjerioci ili prije nego što o tome donese odluku nadležni sud.

³ Evropska unija je, umjesto eki, dotadašnje obračunske jedinica, uvela evro, kao evropsku valutu, pa su postavljeni novi standardi za upisani kapital. U Republici Srpskoj Zakon o preduzećima usaglašava se sa tim standardima, tako što se minimalni iznos kapitala za osnivanje akcionarskih društava utvrđuje od 50.000 KM, što je ravno iznosu od 25.000 evra, odnosno evropskih obračunskih jedinica.

Određeno je da država članica svojim propisom ne može smanjiti iznos osnivačkog kapitala od minimalno propisanog Uputstvom.

U cilju zaštite prava povjerioca, Uputstvom je predviđena ništavost odluke o smanjenju kapitala i zabrana isplate akcionarima uloga prije nego što budu namireni povjerioci ili prije nego što o tome donese odluku nadležni sud.

Spajanje putem pripajanja, odnosno sticanjem akcija, podrazumijeva prestanak jednog ili više društava koja se pripajaju bez njihove likvidacije i prenos cjelokupne njihove imovine u drugo društvo za zamjenu i za izdavanja akcija njihovim akcionarima.

Moguće odstupanje od ovog uputstva je samo u mjeri koja je neophodna za prihvatanje ili primjenu odredbi kojima se podstiče učešće zaposlenih u kapitalu društva.

Uputstvo predviđa i uslove prava preče kupovine akcija od strane akcionara akcionarskog društva. Kad se kapital povećava u gotovinskom novcu, akcije se moraju ponuditi akcionarima na osnovu prava preče kupovine u proporcijama s kapitalom koji njihove akcije predstavljaju.

1.3. Treće uputstvo. Ovo uputstvo se primjenjuje od 1978. godine, na akcionarska društva, a reguliše pitanje posebnih oblika njihovog spajanja u okviru jedne države članice (interno spajanje – fuzija) i zaštitu akcionara i trećih lica. Odluku o spajanju preduzeća mora podržati najmanje dvije trećine glasova koji proističu bilo od akcija, bilo od upisanog osnivačkog kapitala.⁴ Kada postoji više klasa akcija, odluka o spajanju se donosi posebnim glasanjem za svaku klasu akcija na čija će prava spajanje imati uticaj.⁵ Propisana su dva načina spajanja: pripajanje jednog društva drugom i osnivanje novog društva.

Spajanje putem pripajanja, odnosno sticanjem akcija, podrazumijeva prestanak jednog ili više društava koja se pripajaju bez njihove likvidacije i prenos cjelokupne njihove imovine u drugo društvo za zamjenu i za izdavanja akcija njihovim akcionarima. Ovim se omogućava društvima da funkcionišu bez posebnih akata o prenosu aktive jednog lica na drugo i služi kao garancija za povjerioce društva koje je pripojeno. Sam prenos imovine vrši se izdavanjem posebnih akcija koje se predaju, ili isplatom u gotovini, ako to ne prelazi 10% od nominalne vrijednosti tako izdatih akcija.

Spajanje putem formiranja novog društva znači aktivnost kojom prestaje nekoliko društava bez postupka likvidacije, tako što svoju imovinu unose u novoosnovano društvo u zamjenu za nove akcije koje se izdaju i predaju po istom postupku kao i u prvom slučaju.

Kako u oba slučaja dolazi do promjene položaja akcionara, zaposlenih radnika i trećih lica, Uputstvo obezbjeđuje

⁴ Vidi član 7 (1) Uputstva Savjeta br. 78/855.

⁵ Vidi član 7 (2) Direktive 78/855.

određenu pravnu zaštitu u namjeri da prije spajanja sačini prijedlog uslova spajanja sa detaljnim obrazloženjem. Prijedlog se objavljuje najmanje mjesec dana prije odluke o spajanju.

Uputstvo obavezuje države članice da u svoja zakonodavstva unesu obavezu kontrole ostvarivanja i njegove usklađenosti sa zakonom od strane nezavisne kontrole, kao i da odrede obavezno razmatranje izvještaja o spajanju od strane zaposlenih, čije mišljenje mora uzeti u obzir skupština akcionara.

Regulisanje načina zaštite interesa povjerioca je prepušteno državama članicama. Od država članica se traži da donesu odgovarajuće propise u pogledu građanskopravne odgovornosti članova upravnog odbora za zloupotrebe prilikom pripreme akata i sprovođenja spajanja. Odluka o spajanju mora biti objavljena u službenom glasilu (listu) države članice.

Uputstvo predviđa određene norme ništavosti za spajanje preduzeća i to: ništavost mora biti određena presudom suda; kada je moguće da se ispravi greška koja bi mogla poništiti spajanje, nadležni sud će pružiti mogućnost preduzećima da greške otklone; presuda kojom se spajanje poništava biće objavljena; presudu o poništenju spajanja preduzeća zainteresovano lice može osporavati u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja; poništenje spajanja neće uticati na validnost obaveza spojenih preduzeća koje su preuzete prije objavljivanja presude. Odgovornost tih preduzeća je pojedinačna ili solidarna zavisno od prirode preuzete obaveze.

Poništenje neće uticati na posljedice ništavosti spajanja preduzeća prema nacionalnim propisima. Ništavost može da se utvrdi nakon bilo kakvog preventivnog nadzora.

1.4. Četvrto uputstvo primjenjuje se od 1978. godine i pretrpjelo je određene izmjene. Njime se reguliše sadržina i objavljivanje završnih računa, te odgovornost rukovodećih organa i metoda ocjene finansijskog poslovanja akcionarskih društava, društava sa ograničenom odgovornošću i komanditnih društava na akcije. Svrha Uputstva je da obezbijedi minimum jednake zaštite akcionara i

Regulisanje načina zaštite interesa povjerioca je prepušteno državama članicama.

Odgovornost tih preduzeća je pojedinačna ili solidarna zavisno od prirode preuzete obaveze.

Uputstvo predviđa dva načina podjele: putem sticanja i formiranjem novih društava u okviru iste države članice.

Organi uprave i rukovođenja dužni su da sačine izvještaj o ekonomskoj i pravnoj opravdanosti podjele, o čemu se izjašnjava skupština akcionara.

povjerioca u vezi sa vrstom i obimom finansijskih informacija koje treba učiniti dostupnim javnosti. U ovom slučaju, Uputstvo pravi razliku između malih, srednjih i krupnih društava. Kao mala društva smatraju se društva čiji ukupan bilans stanja ne prelazi iznos od 1,55 miliona obračunskih jedinica, odnosno evra; čiji neto prihod ne prelazi iznos 3,2 miliona obračunskih jedinica i koja ne zapošljavaju više od 50 radnika. Srednja društva imaju ukupan bilans stanja od 6,2 miliona obračunskih jedinica; neto prihod od 12,8 miliona obračunskih jedinica, odnosno evra i zapošljavaju 250 radnika.

1.5. Peto uputstvo primjenjuje se od 1983. godine. Ono predviđa strukturu i organizaciju akcionarskih društava i ovlašćenja i obaveze njihovih organa.

1.6. Šesto uputstvo primjenjuje se od 1972. godine, reguliše podjelu akcionarskih društava u okviru jedne države članice. Sa stanovišta krajnjih ciljeva, suprotno je Trećem uputstvu. Međutim, u pogledu pravne tehnike, način podjele je isti kao i kod spajanja. Uputstvo predviđa dva načina podjele: putem sticanja i formiranjem novih društava u okviru iste države članice. U prvom slučaju podjela podrazumijeva prestanak društva bez njegove likvidacije i prenosa njegove ukupne imovine na više drugih. To se postiže davanjem prvobitnim akcionarima akcija u društvima koja primaju dijelove nastale podjelom, a kad je to moguće, isplatom u gotovini, ako to ne prelazi 10% od nominalne vrijednosti podijeljenih akcija ili, ako takve nominalne vrijednosti ne postoje, od njihove računovodstvene vrijednosti. Organi uprave i rukovođenja dužni su da sačine izvještaj o ekonomskoj i pravnoj opravdanosti podjele, o čemu se izjašnjava skupština akcionara.

1.7. Sedmo uputstvo se primjenjuje od 1983. godine, a propisuje koordinaciju pravnih propisa država članica koji se odnose na konsolidovanje računa s ciljem da se zaštite postojeći interesi u trgovinskim društvima određene minimalne veličine – složena preduzeća ili trgovinska društva. Uputstvo se primjenjuje na društva koja

se nalaze u odnosima zavisnosti, a organizovana su kao akcionarska društva, društva sa ograničenom odgovornošću i komanditna društva na akcije. Odredbe ovog uputstva su grupisane u dva dijela. U prvom dijelu su navedeni kriterijumi za podjelu društva po veličini i s tim u vezi je određeno koja društva su obavezna da sačinjavaju konsolidovane račune. U drugom dijelu su određeni načini sastavljanja konsolidovanih računa, konsolidovanih godišnjih izvještaja i način njihove kontrole i objavljivanja.

Uputstvo ima značaj zato što uspostavlja jedinstvenu terminologiju, ustanovljava princip konsolidovanih računa, tj. društava majki iz Evropske unije ne samo koja se nalaze na njezinoj teritoriji već i na teritoriji trećih država. Uputstvo obavezuje i društva kćeri, koja sa svoje strane imaju zavisna preduzeća, da sastavljaju konsolidovane račune, čak i ako su takva društva kćeri kontrolisana od društva majki iz trećih država. Uputstvo obavezuje i holding društva da sastavljaju konsolidovane račune.

1.8. Osmo uputstvo primjenjuje se od 1984. godine i propisuje uslove za imenovanje lica koja su odgovorna za zakonsku kontrolu godišnjih i konsolidovanih računa (revizori) odgovarajućih društava i verifikovanje usklađenosti godišnjih izvještaja sa konsolidovanim računima. Uputstvo ima za cilj da uskladi odredbe prethodnih uputstava koja ovu materiju uređuju. Uputstvom su propisani uslovi koje moraju da ispunjavaju revizori, bez obzira na to što kontrolu mogu vršiti samo ona fizička ili pravna lica koja za to dobijaju dozvolu domaćih organa država članica.

1.9. Deveto uputstvo obuhvata pitanja pravnog regulisanja saradnje i uzajamnih veza između društva majki i kćeri u koncernima država članica. Uputstvo se odnosi na akcionarska društva kao najpogodniji oblik udruživanja kapitala. Određivanjem obaveze da se i kod objavljivanja određenih godišnjih podataka objavljuje i podatak da je učešće jednog društva u drugom društvu prešlo iznos od 10% od njegovog osnovnog kapitala, ide se na ograničavanje mogućnosti faktičnih koncerna na račun širenja sfere osnivanja pravnih koncerna. Takav koncern

Određivanjem obaveze da se i kod objavljivanja određenih godišnjih podataka objavljuje i podatak da je učešće jednog društva u drugom društvu prešlo iznos od 10% od njegovog osnovnog kapitala, ide se na ograničavanje mogućnosti faktičnih koncerna na račun širenja sfere osnivanja pravnih koncerna.

odlikuje odgovornost društva majke za obaveze kćeri, pri čemu se koncern posmatra kao pravno jedinstvo.

1.10. Deseto uputstvo uređuje pitanja udruživanja društava sa elementima inostranosti. Učesnici ovog vida udruživanja mogla bi biti samo akcionarska društva različitih država članica. U postupku udruživanja analogno se primjenjuju pravila Trećeg uputstva.

1.11. Jedanaesto uputstvo primjenjuje se od 1989. godine, a određuje podatke koje mora da objavi filijala osnovana na teritoriji Evropske unije, bez obzira na to da li su osnivači iz države članice ili treće države. Cilj ovog uputstva je da obaveže jedinstvo u načinu objavljivanja podataka i kod osnivanja filijala.

1.12. Dvanaesto uputstvo od 1989. godine reguliše neka pitanja osnivanja i rada društva jednog lica (jednopersonalna društva). Uputstvo obavezuje samo društvo sa ograničenom odgovornošću, ali se može primijeniti i na akcionarska društva koja su kao društva jednog lica dozvoljena u odnosnoj državi članici. Jednopersonalno društvo može biti osnovano ili može dobiti takav status u slučaju da sve akcije otkupi jedno lice. Državama članicama je ostavljena sloboda da postave određena ograničenja u slučaju kad se kao osnivači javljaju pravna lica. Kada jednopersonalno društvo nastane otkupom svih akcija od strane jednog lica, to se mora upisati u odgovarajući registar i objaviti u službenom glasilu.

1.13. Uputstvo br. 98/34/EES – Ovo uputstvo je vrlo značajno za poslovanje privrednih subjekata na prostoru unutrašnjeg tržišta. Njime se vrši tehnička harmonizacija pravnih propisa, utvrđuju principi međusobnog priznavanja prodavane robe i mehanizam za sprečavanje uvođenja novih trgovinskih barijera, te procedura međusobnog informisanja. Uputstvo predstavlja osnovni instrument za osiguranje slobodnog protoka robe unutar Unije. Iz ovog uputstva je vidljivo da je Unija prihvatila dva različita pravca: takozvani novi pristup i sektorski pristup pri razradi svoje legislative

U postupku udruživanja analogno se primjenjuju pravila Trećeg uputstva.

Jednopersonalno društvo može biti osnovano ili može dobiti takav status u slučaju da sve akcije otkupi jedno lice.

o tehničkoj harmonizaciji. Oba pravca svojim različitim sredstvima teže postizanju slobode cirkulacije robe, usluga, kapitala.

Da bi se osiguralo pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, nove trgovinske barijere se moraju spriječiti, dopuštajući da zainteresovane strane rješavaju sve poteškoće koji se mogu pojaviti kao rezultat nacionalnih tehničkih propisa. Uputstvo je instrument od suštinskog značaja za upravljanje unutrašnjim tržištem. Njegovom dopunom u odnosu na prethodnu br. 83/189/EES, propisuje se procedura za pružanje informacija u području tehničkih propisa i standarda navedena u Uputstvu. Uputstvo se primjenjuje na tehničke specifikacije koje se moraju poštovati u slučaju marketinga ili korišćenja proizvoda u državi članici. Komisija Evropske unije zahtijeva formiranje centralne jedinice, koja će služiti kao kontakt sa Komisijom da bi se osigurala ispravna primjena procedure. Centralne jedinice su odgovorne za informisanje Komisije o nacrtima propisa i za proceduru propisanu Uputstvom.

Rezolucija Savjeta o „novom pristupu tehničkoj harmonizaciji i standardima“ je postavila osnovne principe ovog pristupa evropskoj tehničkoj legislativi. Suprotno detaljnim uputstvima sektorskog pristupa baziranim na pojedinim proizvodima, uputstva novog pristupa su ograničena na utvrđivanje esencijalnih zdravstvenih i sigurnosnih zahtjeva za ljude i životinje te zaštite čovjekove okoline, za velike grupe proizvoda ili za horizontalne rizike. Svi ostali zahtjevi za proizvode ili grupe proizvoda su definisani u harmonizovanim evropskim standardima u skladu sa Uputstvom.

Zemlje Centralne i Istočne Evrope treba da stvore odgovarajući sistem za razmjenu informacija međusobno, u vezi sa tehničkim propisima i standardima, kako bi se izbjegle trgovinske barijere i omogućilo postepeno približavanje tehničkim propisima i standardima Evropske unije. Pri tome nije neophodno da procedura bude u cijelosti identična proceduri koja je propisana Uputstvom 98/34/EES. Ovo bi trebalo dovesti do sporazuma između Unije i tih zemalja, tako da se obostrano dobija pristup informacijama o tehničkim propisima koji se tiču proizvoda. Procedura

Da bi se osiguralo pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, nove trgovinske barijere se moraju spriječiti, dopuštajući da zainteresovane strane rješavaju sve poteškoće koji se mogu pojaviti kao rezultat nacionalnih tehničkih propisa.

Zaštita prava pomoću uputstava, odnosno njihovom implementacijom, ponekad zahtijeva promjenu centralnih pravnih akata pojedinih država.

zemalja Centralne i Istočne Evrope mora biti slična onoj koja je navedena u Uputstvu i koja će se primjenjivati na nacрте nacionalnih tehničkih propisa koji se odnose na proizvode. Ova procedura bi važila za sve druge zemlje koje u narednom periodu žele da se priključe Evropskoj uniji.

Uslovi

Da bi se uputstva, koja se odnose na odgovarajuće proizvode, mogla primjenjivati, neophodno je ispuniti sljedeće uslove:

- mora donijeti odluku o proceduri za sertifikaciju usklađenosti svakog proizvoda, ili grupe proizvoda u skladu sa zahtjevima Uputstva,
- svaka država članica mora pripremiti listu sertifikacijskih tijela, inspekcijских tijela i ispitnih laboratorija ovlašćenih da obavljaju specifične zadatke navedene u Uputstvu,
- mora donijeti odluku o Evropskim tehničkim specifikacijama, tako da oni proizvodi koji zadovoljavaju te specifikacije mogu nositi SE(CE) znak koji im omogućava slobodno kretanje, marketing i korišćenje.

2. Maksimalna i minimalna implementacija

Zaštita prava pomoću uputstava, odnosno njihovom implementacijom, ponekad zahtijeva promjenu centralnih pravnih akata pojedinih država. Uputstvo često reguliše samo jedan segment društvenih odnosa, a njegovo preuzimanje zahtijeva promjenu niza drugih segmenata. Uputstvo o odgovornosti proizvođača reguliše jedan segment pravne odgovornosti koji je u pojedinim zemljama (Francuska, Njemačka) centralni dio građanskog zakonika. U drugim zemljama, to pitanje je vezano za segment kolektivnog, socijalnog osiguranja (nordijske zemlje). Zato se postavlja pitanje maksimalne i minimalne implementacije uputstava.

Pitanje maksimalne implementacije uputstva je više kreativnog karaktera, odnosno pitanje korišćenja optimalnih pravnotehničkih solucija.

Minimalna implementacija ima u vidu formalnu kooperativnost nacionalnog zakonodavca. Minimalnu implementaciju karakterišu dvije tendencije. Prva tendencija je sabotiranje nivoa regulisanja ili odustajanja od mogućnosti njegovog podizanja. Iako se uputstvo implementira, praksa ga prihvata sporo. U drugim slučajevima napuštaju se postojeća efikasna i praksom potvrđena sredstva za ostvarivanje prava prema standardima na koja upućuje uputstvo, a ponekad se jednostavno izigrava cilj. Ovo posljednje proističe iz industrijskog lobija koji se, u takvim situacijama, poziva na argumente pretjerane regulisanosti tržišta i zahtijeva deregulaciju, odnosno daje se akcenat na ekonomsku dimenziju integracije u okviru Unije. Regulativni model oni vide tako što su institucije sredstvo za ostvarenje određenog cilja, a ne cilj za sebe. U centru pažnje je ekonomija, odnosno tržište i prepreke slobodnom prometu robe, usluga, radne snage i kapitala (tzv. negativna integracija). Ovim se ne isključuje potreba za preduzimanje mjera u drugim, javnim oblastima, ali se ove ne shvataju kao politička, državna intervencija u klasičnom smislu, nego kao politička neutralna stručna ocjena i kontrola različitih rizika vezanih uz prirodne događaje i ljudsku djelatnost.

Za razliku od prethodnog shvatanja, drugo stanovište vidi Evropsku uniju kao regulativnu državu. Pristalice ovakvog stanovišta su brojnije, iz čega i proističe stvaralačka uloga komunitarnog prava i njegova maksimalna implementacija.

Kad su u pitanju uputstva koja se odnose na način organizovanja upisa u sudski registar, zastupanja, finansijsko poslovanje i slično, vidjeli smo da su ona, uglavnom, materiju iz datog segmenta detaljno regulisala, ostavljajući državama članicama da mogu određena pitanja regulisati i o tome uputstva ne sadrže norme ili sadrže ovlašćujuće norme.

Sva su pitanja, koja su navedena u prethodnim uputstvima, od važnosti za jednakost položaja privrednih subjekata na jedinstvenom (unutrašnjem) tržištu Evropske unije, pa stoga i osnovu unifikacije trgovinskog zakonodavstva država članica.

Minimalna implementacija ima u vidu formalnu kooperativnost nacionalnog zakonodavca.

U centru pažnje je ekonomija, odnosno tržište i prepreke slobodnom prometu robe, usluga, radne snage i kapitala (tzv. negativna integracija).

3. Saradnja u sprovođenju komunitarnih propisa

Komunitarno pravo je specifično iz više razloga. Ono se stvara na osnovu prenesene nadležnosti sa država članica na komunitarne organe, nema stroge podjele između izvršne i zakonodavne vlasti, niti jasne podjele nadležnosti između komunitarnih organa i organa vlasti država članica. Specifičnost se ogleda i u odsustvu hijerarhijski strukturalnog odnosa povodom preuzimanja i primjene komunitarnog prava.

U oblastima u kojima države članice nastoje sačuvati za sebe ovlašćenje, instrumenti regulisanja su pravno neobavezni, ili je njihova operacionalizacija u cijelosti prepuštena državama. To su uputstva kod kojih su i način primjene i izvršenje u rukama država članica.

Postoji segment u kojem je izvršna dimenzija naglašenije prisutna na komunitarnom nivou. Ovdje komunitarno pravo posjeduje stepen sadržinske obuhvatnosti i preciznosti koji ne zahtijeva dodatnu regulativu na nacionalnom nivou. To mogu biti propisi o carinskoj uniji.

Treća grupa propisa obuhvata ona područja u kojima je njihova neposredna primjena u rukama komunitarnih institucija. To su pravila u oblasti tržišne konkurencije, zajedničke poljoprivredne politike i ribarstva. Kod ovakvih propisa, komunitarni i nacionalni nivo, kada dijele segment primjene i segment izvršenja, to čine prema ovlašćenjima akata komunitarnog prava primjenjujući ih na konkretne odnose.

Zbog svoje specifičnosti, komunitarno pravo zahtijeva visok nivo međusobne saradnje, kako između komunitarnih organa, tako i između komunitarnih organa i organa vlasti država članica, kao i bližu saradnju među državama članicama. Takvu saradnju obezbjeđuju jedinstveni pravni standardi, prihvaćeni od strane članica Evropske unije, posebno u oblasti privrede, zaštite čovjekove okoline i ribogojilišta, u čemu privredni subjekti imaju značajan udio.

Komunitarno pravo je specifično iz više razloga.

Postoji segment u kojem je izvršna dimenzija naglašenije prisutna na komunitarnom nivou.

ZAKLJUČAK

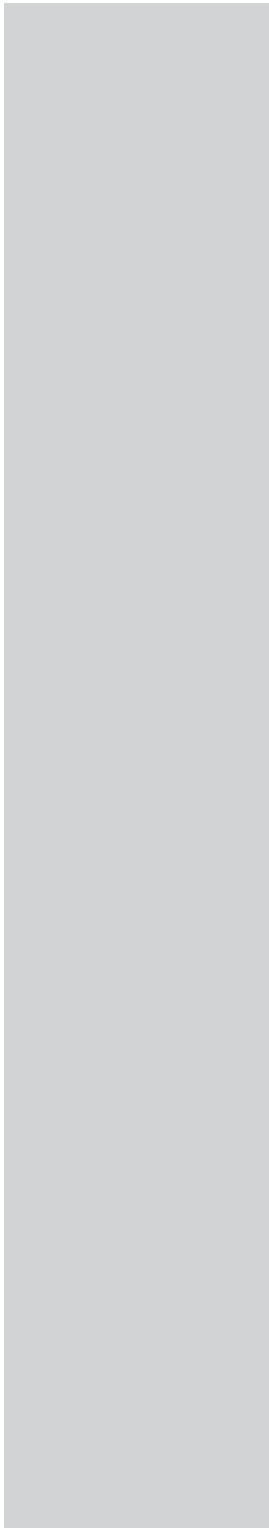
Pravo Evropske unije se stvara na osnovu različite pravne kulture zemalja članica, pa čak i različitosti pravnih sistema. Stoga, komunitarno pravo Evropske unije ima različite instrumente pravnog regulisanja koji se u oblikovanju odnosa komunitarnog i nacionalnog prava različito ponašaju.

Zavisno od predmeta pravnog regulisanja cilja, koji se nastoji ostvariti, i šireg političkog, ekonomskog i socijalnog pitanja, stepen ujednačavanja na komunitarnom nivou varira, što se manifestuje i na planu izbora instrumenata regulisanja i sadržinskog određenja. U skladu s tim, govorimo o komunitarnoj regulativi koja ima namjeru da jedinstveno reguliše određeno pitanje, i onoj koja, u manjem ili većem obimu, harmonizuje pravna rješenja na prostorima Unije.

Ipak, kod jedinstvene pravne regulative teško se može računati i na stvarno jedinstvo primjene. Razlog tome je posljedica različitosti pravnih kultura. Zato je poželjno u stvaranju komunitarnog prava imati u vidu nacionalne, etničke, vjerske, kulturne vrijednosti,⁶ pod uslovom da to ne narušava ciljeve osnivanja Unije. Pored toga, nacionalni i javni interesi svake države članice ima svojih specifičnosti, što komunitarno pravo uvažava. Te specifičnosti utiču na harmonizaciju prava Evropske unije u mjerama u kojima je to dozvoljeno.

Pravo Evropske unije se stvara na osnovu različite pravne kulture zemalja članica, pa čak i različitosti pravnih sistema.

⁶ Prilikom izrade Ustava Evropske unije sveti otac papa Jovan Pavao IV i njegova svetost patrijarh moskovski i cijele Rusije gospodin Aleksej zatražili su da se prijedlog ustava dopuni osnovnim hrišćanskim i kulturnim vrijednostima naroda koji čine Evropsku uniju. Međutim, to nije uvaženo zbog postojanja ostalih nacija u Evropi.

Institucionalizacija spoljne politike Evropske unije

**Od političke saradnje do zajedničke spoljne
politike**

Mr Zoran Popović

Rezime

U ovom radu autor analizira razvoj institucionalnog okvira za spoljnopolitičke aktivnosti Evropske unije, odnosno prijašnje Evropske zajednice. Kao jedna od posljednjih linija odbrane suvereniteta i nacionalnog identiteta, spoljnopolitičke aktivnosti nisu pratile evropske integracijske procese u drugim oblastima. Ipak, od neformalne saradnje država članica u spoljnopolitičkim aktivnostima stiglo se do jednog zavidnog nivoa institucionalnog organizovanja unutar okvira Evropske unije. Nekadašnja neformalna dogovaranja zamijenila su spoljnopolitički instrumenti pravno definisani sporazumima o Evropskoj uniji. Ubrzan institucionalni razvoj spoljne politike posebno je došao do izražaja u posljednjih petnaest godina otkako je Evropska unija kao svoj cilj

Nekadašnja neformalna dogovaranja zamijenila su spoljnopolitički instrumenti pravno definisani sporazumima o Evropskoj uniji.

To nije bio lak put jer stvarni izraz „zajednička vanjska politika“ skoro 40 godina nije mogao naći svoje mjesto u evropskoj konstrukciji.

Logična posljedica Evropske odbrambene zajednice bio je politički projekat koji je ciljao na uspostavljanje federativne ili konfederativne strukture, prezentovane 1953. godine.

definisala jačanje svoje uloge na svjetskoj sceni. To nije bio lak put jer stvarni izraz „zajednička vanjska politika“ skoro 40 godina nije mogao naći svoje mjesto u evropskoj konstrukciji.

Ključne riječi: Evropska unija, evropska politička saradnja, spoljna politika, ZSBP.

1. Uvod

Suprotno od evropske ekonomske integracije, prvi pokušaji političke integracije, poput Plevenovog plana i Fouchet plana, propali su. Plevenov plan, predstavljen 1950. godine, imao je za cilj stvaranje integrisane evropske armije pod zajedničkom komandom – Evropska odbrambena zajednica¹. Od 1950. do 1952. godine, o ovom planu je razgovaralo šest država članica. Logična posljedica Evropske odbrambene zajednice bio je politički projekat koji je ciljao na uspostavljanje federativne ili konfederativne strukture, prezentovane 1953. godine. Projekat se zvao Evropska politička zajednica i trebalo je da ima dvodomnu skupštinu, Izvršni savjet, Savjet ministara i Sud pravde. Bilo je predviđeno da Evropska politička zajednica ima široku moć i da u dugoročnom periodu apsorbuje Zajednicu za ugalj i čelik i Evropsku odbrambenu zajednicu. Projekat je propao jer ga nije prihvatio francuski parlament.

Početakom 1960. godine počeli su tvrdi pregovori na bazi dva Fouchet plana² koja su predviđala bližu političku saradnju, uniju država i zajedničku spoljnu i odbrambenu

¹ Kao razlog neuspjeha Evropske odbrambene zajednice, profesor Nevenko Misita u svojoj knjizi *Osnovi prava Evropske unije* navodi tri razloga. Prvo, nespremnost Francuske da se suoči sa, makar i djelimičnim naoružavanjem Njemačke. Drugo, odsustvo Velike Britanije, u to vrijeme najsnažnije evropske države i pobornice Nato-a. I treće, nepostojanje zajedničke vanjske politike kojoj bi odbrambeni savez trebalo da služi. Vidi N. Misita. *Osnovi prava Evropske unije*. Sarajevo: Magistrat, 2002. str. 16.

² Christian Fouchet, ministar vanjskih poslova Danske, koji je uradio seriju prijedloga zasnovanih na ideji osnivanja novog Savjeta šefova država i vlada. Savjet bi imao moć da harmonizira, koordinira i ujedinjuje vanjsku, ekonomsku, kulturnu i odbrambenu politiku šest država članica.

politiku. Osnovan je i komitet koji je trebalo da razradi plan i predloži rješenja ali su pregovori između država članica propali 1962. godine, zbog protivljenja malih država članica predvođenih Belgijom. Protivljenje malih država proizlazilo je iz straha od francusko-njemačke dominacije spoljnopoličkim temama. U isto vrijeme, Francuska je, zbog De Golovog mišljenja da SAD i Velika Britanija dominiraju svim odbrambenim pitanjima kroz Atlantski savez, stavila veto na aplikaciju Velike Britanije na članstvo u Zajednici i založila se za bližu saradnju s Njemačkom. Sporazum o saradnji između Francuske i Njemačke potpisan je januara 1963. godine i predviđao je susrete šefova država dva puta godišnje i tromjesečne susrete ministara spoljnih poslova, radi saradnje u oblasti spoljne politike, odbrane i kulture. Međutim, Njemačka je insistirala da se sva odbrambena pitanja rješavaju o okviru NATO saveza, tako da tačka Sporazuma o odbrambenoj saradnji nikad nije zaživjela. Pošto Francuska nije uspjela nigdje u Evropi dobiti podršku za sprovođenje odbrambene politike mnogo nezavisnije od Atlantskog saveza, a nije htjela, s druge strane, da razmatra nikakvu spoljnopoličku saradnju koja nije uključivala i odbrambenu politiku, evropska spoljna politika zaustavila se na francusko-njemačkom sporazumu sve do početka sedamdesetih. Nakon odlaska De Gola iz francuske i evropske politike, počeli su novi razgovori o postizanju većeg političkog jedinstva u spoljnoj politici ali bez njene institucionalizacije.

Na Samitu u Luksemburgu predstavljen je Davignonov izvještaj koji je bio polazna tačka za Evropsku političku saradnju (EPS). Ministri vanjskih poslova država članica, koji su izglasali ovaj izvještaj, bili su svjesni da proširenje Zajednice može stvoriti podjelu između novih i starih članica, a posebno su bili svjesni činjenice da je prijem Velike Britanije, kao nuklearne sile sa specijalnim odnosima sa SAD-om i stalnim mjestom u Savjetu bezbjednosti Ujedinjenih nacija, prijetio da minira i ono malo političke kohezije koja je postojala između šest starih država članica.³

³ Smith E, Michael. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy – The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004. Pg 68-69.

Sporazum o saradnji između Francuske i Njemačke potpisan je januara 1963. godine i predviđao je susrete šefova država dva puta godišnje i tromjesečne susrete ministara spoljnih poslova, radi saradnje u oblasti spoljne politike, odbrane i kulture.

Nakon odlaska De Gola iz francuske i evropske politike, počeli su novi razgovori o postizanju većeg političkog jedinstva u spoljnoj politici ali bez njene institucionalizacije.

Međutim, uprkos nepovoljnoj političkoj klimi, EPS je uspješno uspostavljena jer nije bila ni nadnacionalna, odnosno federalna (kao Evropska odbrambena zajednica), niti potpuno međuvladina i odvojena od Evropske zajednice (kao Fouchet plan).

Usvajanje Luksemburškog izvještaja značilo je da je EPS zvanično prihvaćena od strane šefova diplomatije država članica Zajednice, i da služi postizanju neodređenog kompleta ciljeva, paralelno sa ciljevima Ugovora o EZ

Imajući u vidu skromne ciljeve, slabu institucionalnu pomoć, različite spoljne politike zemalja članica prema Bliskom istoku, a posebno neprijateljsko ponašanje SAD-a prema samostalnijoj spoljnoj politici Evropske zajednice, bile su male šanse za uspjeh Evropske političke saradnje (EPS). Međutim, uprkos nepovoljnoj političkoj klimi, EPS je uspješno uspostavljena jer nije bila ni nadnacionalna, odnosno federalna (kao Evropska odbrambena zajednica), niti potpuno međuvladina i odvojena od Evropske zajednice (kao Fouchet plan). Na kraju je Luksemburški (ili Davignon) izvještaj svakome ponešto ponudio: Velikoj Britaniji da kao novi član Evropske zajednice (EZ) pokaže svoju posvećenost Evropi; Francuskoj priliku da se evropska politika razlikuje od politike SAD-a; Njemačkoj da premosti jaz između Istoka i Zapada i priliku da aktivnija vanjska politika Njemačke postane prihvatljivija za evropske partnere; a male zemlje su shvatile kako proširenje može smanjiti dominaciju Francuske i Njemačke.⁴

1.1. Institucionalna struktura Evropske političke saradnje

Usvajanje Luksemburškog izvještaja značilo je da je EPS zvanično prihvaćena od strane šefova diplomatije država članica Zajednice, i da služi postizanju neodređenog kompleta ciljeva, paralelno sa ciljevima Ugovora o EZ:

1. Da osigura, kroz konsultacije i regularnu razmjenu informacija, bolje zajedničko razumijevanje velikih međunarodnih problema.
2. Da ojača solidarnost promovišući harmonizaciju njihovih pogleda, koordinaciju njihovih stajališta i, tamo gdje to bude poželjno, zajedničkih akcija.⁵

⁴ Za više detalja vidi u: Allen, David and William Wallace (1982). *European Political Cooperation: The Historical and Contemporary Background*. In Allen, Rumel, and Wessels (eds.). *European Political Cooperation: Towards a Foreign Policy for Western Europe*. London: Butterwords, 1982.

⁵ Luxemburg Report, Part II, Section 1. Ovaj izvještaj je poznat i kao Davignon izvještaj (a EPC je poznata i kao Davignon procedura), jer je Viscount Etienne Davignon, politički direktor belgijskog min-

Unutar ovog okvira, ministri vanjskih poslova EZ trebalo je da se susreću najmanje dva puta godišnje i da razgovaraju o najvećim svjetskim problemima. Ova fraza je, prema nekim posmatračima, dovoljno maglovita da „obećava sve ili ništa”.⁶ Ideja o zajedničkoj vanjskoj politici, Luksemburškim izvještajem je bila izbjegnuta, a takođe i mogućnost da se razgovara o odbrambenim pitanjima. Postignuti kompromis je bio rezultat straha pojedinih zemalja (Danska, Njemačka, Nizozemska i Velika Britanija) da se ne ometa NATO savez i Irska, kao nova neutralna članica Zajednice. Štaviše, umjesto da specificira određene teme za diskusiju, Izvještaj samo sugerše „konsultacije o svim vanjskopolitičkim pitanjima.”⁷ Prihvatajući ovakvu formulaciju članice Zajednice su se nadale da će bar moći odrediti zajedničke interese i preduzimati zajedničke akcije. Međutim, nije postojao specifičan mehanizam odlučivanja koji bi proizvodio takve stavove i akcije, te se može reći da su institucionalne inovacije Luksemburškog izvještaja bile male. Koordinacija ispod nivoa ministara vanjskih poslova postignuta je kroz uobičajene sastanke Političkog komiteta, sastavljenog od političkih direktora nacionalnih ministarstava vanjskih poslova. Politički komitet se sastajao najmanje četiri puta godišnje da bi pripremio ministarski sastanak i da bi odradio zadatke dodijeljene mu od strane ministara spoljnih poslova. Bilo je takođe dozvoljeno uspostavljanje radnih grupa za određene probleme ali Izvještaj nije naznačio koje bi probleme trebalo razmatrati i kako će radne grupe biti popunjene i organizovane. S druge strane, Izvještaj je preporučio ministarstvima vanjskih poslova da, u nedostatku sekretarijata, uspostave oficire za vezu koje bi održavali EPS na dnevnoj bazi. Ovi službenici su kasnije postali poznati kao evropski korespondenti.

istrastva vanjskih poslova, predsjedavao sastanku komiteta koji je kreirao EPC.

⁶ In Allen, David and William Wallace (1982). *European Political Cooperation: The Historical and Contemporary Background*. In Allen, Rumel, and Wessels (eds.). *European Political Cooperation: Towards a Foreign Policy for Western Europe*. London: Butterwords, 1982. Pg.25.

⁷ Luxemburg Report, Part II, Section 2. In Smith E, Michael. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy – The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004. Pg 74.

Ideja o zajedničkoj vanjskoj politici, Luksemburškim izvještajem je bila izbjegnuta, a takođe i mogućnost da se razgovara o odbrambenim pitanjima.

Koordinacija ispod nivoa ministara vanjskih poslova postignuta je kroz uobičajene sastanke Političkog komiteta, sastavljenog od političkih direktora nacionalnih ministarstava vanjskih poslova.

Evropska komisija je bila marginalizovana jer je mogla biti „pozvana da iskaže svoj stav“ samo ako rad ministara spoljnih poslova u EPS utiče na aktivnosti Evropske komisije.

Takođe, nije bilo stalnog budžeta, stalnog mjesta sastajanja, generalnog sekretarijata, niti zvaničnog subjekta koji bi formirao početnu tačku razgovora.

Luksemburški izvještaj je vrlo jasno limitirao uključenost komunitarnih organizacija i procedura u EPS. Evropska komisija je bila marginalizovana jer je mogla biti „pozvana da iskaže svoj stav“ samo ako rad ministara spoljnih poslova u EPS utiče na aktivnosti Evropske komisije.⁸ Izvještaj, u želji da ipak pokaže demokratski karakter, eksplicitno priznaje politički legitimitet EZ uspostavljajući neformalni „polugodišnji kolokvij“ između šefova diplomatija i članova Evropskog parlamenta. Evropski sud pravde u Izvještaju uopšte nije spomenut.

Mnogi autori su smatrali, među njima i Morrow, da jedna efikasna institucija mora biti u stanju riješiti najmanje četiri problema: sankcije, monitoring, distribuciju koristi i dijeljenje informacija.⁹ U EPS nije bio uključen nijedan od ovih elemenata. Takođe, nije bilo stalnog budžeta, stalnog mjesta sastajanja, generalnog sekretarijata, niti zvaničnog subjekta koji bi formirao početnu tačku razgovora. Dapače, nijedan od tri temeljna dokumenta EPS, donijeta od 1970. do 1981. godine (Luksemburški, Kopenhaski i Londonski izvještaj)¹⁰ nije imao status ugovora, niti je parlamenti trebalo da ih ratifikuju. Ukratko, za države koje su preferisale neformalnu saradnju EPS je imao sve potrebne rekvizite: države su izbjegle eksplicitna i vidljiva obećanja; njihovi sporazumi nisu bili ratifikovani; mogle su brzo promijeniti dogovoreni stav ili učestće zavisno od okolnosti; i mogle su razviti sistem brzo ili sporo, zavisno od toga kako su željeli. Zbog takve situacije bilo je teško pobjeći od imidža da je EPS bila samo „džentlmenski klub“¹¹ ili, kako je slikovito rečeno, „dakle, sreli smo se, dobro jeli i razmijenili mišljenja; i ako

⁸ Ibid, 75.

⁹ Morrow, James D. (1994). *Modeling the Forms of International Cooperation: Distribution Versus Information*. International organization 44: 479-526.

¹⁰ Zbog improvizovane saradnje radilo se na poboljšanju EPC, pa je 1973. godine usvojen Izvještaj iz Kopenhagena, a 1981. godine Londonski izvještaj.

¹¹ Smith E, Michael. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy – The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004. Pg. 88.

se nismo složili, ništa strašno, vratićemo se tom pitanju kad se opet sretnemo".¹²

1.2. Evolucija Evropske političke saradnje

Neformalna saradnja u Ujedinjenim nacijama počela je 1971. godine, ali činjenica da Njemačka nije bila puni član UN-a sve do septembra 1973. osujetila je značajnije napore na ovom polju. Od 1970. do 1973. godine nije usvojena ni jedna važnija deklaracija, što je bilo obeshrabrujuće ali ne i neočekivano. Takođe, nije se mogao koristiti ni jedan instrument EZ-a kao podrška EPS-u, tako da se u to vrijeme evropska politička saradnja izražavala samo kroz diplomatske demarševe, koje bi iznosio ambasador države koja je predsjedavala EZ. Ipak, prvi sastanak EPS-a u Minhenu (1970) položio je temelje za razgovore o Bliskom istoku. Tada zauzet zajednički stav o arapsko-izraelskom sukobu, nazvan „pravedan mir“, predstavljao je jasan korak napred u odnosu na neprijatnu neaktivnost nakon rata na Bliskom istoku 1967. godine.¹³ Mnogo uspješnija je bila akcija EPS-a usmjerena na unapređenje evropskih stavova u odnosu na supersile, što je rezultiralo Konferencijom o evropskoj bezbjednosti i saradnji.

Iako je bilo određenih pomaka u vanjskopolitičkoj saradnji evropskih država, neslaganja, posebno oko politike prema Bliskom istoku, bila su velika. Nesaradnja sa Evropskom komisijom je blokirala snažnije i usklađenije akcije država članica i EZ. Zbog toga je, svega tri godine od uvođenja EPS-a, mehanizam saradnje, novim Izvještajem iz Kopenhagena, donekle inoviran. Uspostavljen je mehanizam „refleksne koordinacije“¹⁴ koji je značio da će države članice prihvatiti

Neformalna saradnja u Ujedinjenim nacijama počela je 1971. godine, ali činjenica da Njemačka nije bila puni član UN-a sve do septembra 1973. osujetila je značajnije napore na ovom polju.

Iako je bilo određenih pomaka u vanjskopolitičkoj saradnji evropskih država, neslaganja, posebno oko politike prema Bliskom istoku, bila su velika.

¹² Wallace, William and David Allen . Political Cooperation: Procedure as Substitute for Policy. In Policy making in the European Communities, Helen Wallace, William Wallace, and Carole Web (eds.). London: John Wiley & Sons, 1983.

¹³ Cameron, Fraser. *Building a common foreign policy: do institutions matter?* In A Common Foreign Policy for Europe - John Peterson and Helene Sjusen (eds.). First published London: Routledge, 1998.

¹⁴ Drugi izvještaj ministara vanjskih poslova šefovima država i vlada

Ozbiljnije promjene u pogledu institucionalizacije spoljne politike uslijedile su usvajanjem Jedinistvenog evropskog akta, koji je donio, uprkos ograničenjima, najkompleksnije odredbe o spoljnopolitičkoj saradnji uključujući u sistem nova pravila, međuvladine i transvladine aspekte.

ponašanje koje vodi automatskim konsultacijama o važnim spoljnopolitičkim pitanjima. Takođe, u Izvještaj je uključena i preporuka da ministri treba da usvajaju srednjoročne i dugoročne pozicije radi veće efikasnosti spoljne politike.

Dvije inovacije Kopenhaškog izvještaja posebno privlače pažnju. Prvo, ambasade devet država članica, u njihovim glavnim gradovima i inostranstvu, formalno su priznate kao važan učesnik u implementaciji EPS-a. Drugo, uspostavljena je jedinstvena COREU teleks mreža koja je pomagala u razmjeni informacija. Možda najvažnija stvar, koja se desila godinu dana poslije, bila je uvođenje u igru Evropskog savjeta. Evropski savjet doprinio je boljoj koordinaciji EPS-a, zbog uloge koja je data šefovima država i vlada u definisanju generalnog pravca politike Zajednice. Zadatak Savjeta je bio da na Samitima postavlja smjernice za EPS, donosi deklaracije o spoljnopolitičkim pitanjima, koordinira politike EZ i EPS-a i rješava njihove međusobne sporove.

Ozbiljnije promjene u pogledu institucionalizacije spoljne politike uslijedile su usvajanjem Jedinistvenog evropskog akta, koji je donio, uprkos ograničenjima, najkompleksnije odredbe o spoljnopolitičkoj saradnji uključujući u sistem nova pravila, međuvladine i transvladine aspekte. Jedinistvenim evropskim aktom institucionalizovan je Evropski savjet kao skup šefova država i vlada, te predsjednika Komisije. Evropski savjet zasjeda najmanje dva puta godišnje a u radu mu pomažu ministri spoljnih poslova. Unaprijeđena je transvladina mreža EPS uspostavljanjem sekretarijata u Briselu i odredbom da evropski korespondenti pomažu u nadgledanju implementacije spoljnopolitičke saradnje. Takođe, uvedeno je dosta pravila koja su bila obavezna, a najvažniji je bio zahtjev da politika EZ-a i EPS moraju biti konzistentne. To je bilo prvo povezivanje ove dvije, inače, potpuno razdvojene politike. Kao što M. Smith primjećuje, razdvojenost ova dva sistema (EZ i EPS) je postalo neodrživo, pa su države članice, zbog postignutog progressa u EZ-u, odustale od dijela svoje autonomije u EPS.¹⁵

zemalja članica Evropske zajednice, od 23. jula 1973. godine, nazvan Izvještaj iz Kopenhagena.

¹⁵ M. Smith. *Europe's Foreign and Security Policy – The Institutional-*

2. Ugovor o Evropskoj uniji i formiranje zajedničke spoljne i bezbjednosne politike

Krajem 80-ih Evropa se suočila sa neočekivanim izazovima, demokratska revolucija u Istočnoj Evropi i rastuće teškoće SSSR-a, zbog čega su države članice osjećale jasnu potrebu za unapređenjem EPS-a. Zastoj oko ovih pitanja prekinut je ratom u Zaljevu i sukobom u Jugoslaviji. Takođe, Njemačko unilateralno priznavanje Slovenije i Hrvatske, koje se desilo tokom završnih pregovora u Mاستrihtu, bilo je prilično ofanzivno za druge države članice koje su htjele jedinstven stav o Jugoslaviji. U takvim okolnostima, u Mاستrihtu je usvojen Ugovor o Evropskoj uniji. Konstrukcija Unije sastojala se od tri stuba: prvi stub predstavljao je Evropsku zajednicu; drugi zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku (ZSBP); i treći je predstavljao saradnju u oblasti unutrašnjih poslova i pravosuđa.

2.1. Zajednička vanjska spoljna i bezbjednosna politika

Za razliku od EPS-a, koja je bila nezavisna od formalne strukture Zajednice, ZSBP po prvi put donosi eksplicitnu političku i vojnodbrambenu komponentu u evropski projekat, pa se u Ugovoru kaže da je cilj Unije „...afirmisati svoj identitet na međunarodnoj sceni, posebno kroz implementaciju ZSBP, uključujući progresivno definisanje zajedničke odbrambene politike, koja u određenom trenutku može dovesti do zajedničke odbrane...“.¹⁶ Za razliku od Evropske zajednice, koja je komunitarne prirode, ZSBP funkcioniše kroz međuvladinu saradnju, a Ugovor je odredio pet ciljeva ZSBP-a.

Krajem 80-ih Evropa se suočila sa neočekivanim izazovima, demokratska revolucija u Istočnoj Evropi i rastuće teškoće SSSR-a, zbog čega su države članice osjećale jasnu potrebu za unapređenjem EPS-a.

Za razliku od Evropske zajednice, koja je komunitarne prirode, ZSBP funkcioniše kroz međuvladinu saradnju, a Ugovor je odredio pet ciljeva ZSBP-a.

sation of Cooperation. Cambridge: University Press, 2004. Pg. 153.

¹⁶ Ugovor o Evropskoj uniji – Mاستriht, Naslov V, član 2. U Lopandić i Janjević. Ugovor o Evropskoj uniji - od Rima do Mاستrihta. Beograd: Međunarodna politika i drugi, 1995.

Iako ZSBP ima međuvladinu prirodu, mnogi akteri su uključeni u proces: Evropski savjet, Savjet ministara vanjskih poslova, Komitet za politiku i bezbjednost, Evropski korespondenti, ZSBP radna grupa i ZSBP savjetnici.

- očuvanje zajedničkih vrijednosti, osnovnih interesa, nezavisnosti i integriteta Unije u suglasnosti s principima Povelje Ujedinjenih nacija;
- jačanje bezbjednosti Unije i država članica, u svim njenim oblicima;
- očuvanje mira i međunarodne sigurnosti, u skladu s principima Povelje Ujedinjenih nacija, Helsinškog završnog akta i Pariske povelje;
- unapređenje međunarodne saradnje;
- razvoj i očuvanje demokratije i vladavine prava, poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ključni instrumenti spoljne politike prema Sporazumu iz Maastrichta su sljedeći:

- Zajednički stavovi – koji zahtijevaju da države članice sprovedu nacionalne politike po određenim pitanjima u skladu s usvojenim stavovima EU.
- Zajedničke akcije¹⁷ – to su operativne akcije preduzete od strane država članica pod pokroviteljstvom ZSBP-a.
- Zajedničke strategije – koje definišu ciljeve, rokove i sredstva koja će EU i države članice u tu svrhu staviti na raspolaganje. Cilj zajedničkih strategija je da obezbijede konzistentnost djelovanja u području spoljne politike EU.

Iako ZSBP ima međuvladinu prirodu, mnogi akteri su uključeni u proces: Evropski savjet, Savjet ministara vanjskih poslova, Komitet za politiku i bezbjednost, Evropski korespondenti, ZSBP radna grupa i ZSBP savjetnici. Ovome se može dodati uticaj Komisije i Evropskog parlamenta, premda minoran u odnosu na njihove kompetencije u komunitarnom stubu.

U pogledu procesa odlučivanja, **zajednički stavovi i akcije** su novi dodatak uobičajenim konsultacijama,

¹⁷ Ovaj termin označava djelovanje država članica prema kojem se mobiliziraju resursi svih vrsta (ljudski resursi, know-how, finansiranje, oprema, itd.) kako bi se postigli specifični ciljevi koje Savjet ministara postavlja na osnovu opštih smjernica Evropskog savjeta.

deklaracijama i demaršima uspostavljenim unutar okvira EPS-a.

Zajednički stavovi su izražavani kroz saglasnost nacionalnih pozicija i kroz koordinaciju u međunarodnim organizacijama i konferencijama. Zajedničke akcije su dosta kompleksnije; uključuju mnogo više procedura odlučivanja i često zahtijevaju upotrebu EZ finansijskih resursa.

Oba instrumenta su definisana specifičnom procedurom odlučivanja od strane ministara vanjskih poslova unutar Savjeta ministara EU, a ne kao što je to bilo u EPS-u kada su odlučivali u ime država članica. Za implementaciju politike i vanjsko predstavljanje nadležni su predsjedavajući EU i Komisija. Predsjedavajući EU predstavlja Uniju u okviru ZSBP-a, implementira politiku i izražava stavove u međunarodnim organizacijama i na konferencijama. U ovim zadacima predsjedavajućem EU mogu asistirati Troika i Komisija.

Kada je u pitanju finansiranje ZSBP-a, Ugovor je napravio razliku između operativnih i administrativnih troškova. Administrativni troškovi ZSBP-a se finansiraju iz budžeta EZ; dok Savjet ministara jednoglasnom odlukom može odlučiti da se i operativni troškovi finansiraju iz budžeta EZ, što onda potpada pod nadležnost Komisije i njenu budžetsku proceduru, ili operativni troškovi idu na teret država članica u skladu s njihovim bruto nacionalnim proizvodom.

Tvorci sporazuma su pazili da osiguraju skladnost sistema na svim nivoima. Evropski savjet je nadgledao čitavu trostubnu evropsku konstrukciju, a Savjet ministara i Komisija bili su odgovorni za osiguranje jedinstva, skladnosti i efikasnosti vanjskih aktivnosti EU po pitanju sigurnosne, ekonomske i razvojne politike. Savjet ministara je bio odgovoran i da osigura ponašanje država članica u skladu sa principima ZSBP-a. Ispod tog nivoa, isto kao i u EPS-u, diplomatska mreža i delegacije Komisije u trećim zemljama, kao i u međunarodnim organizacijama, bile su zadužene da se povinuju i implementiraju zajedničke stavove i akcije. Politički komitet je bio zadužen da nadgleda implementaciju ZSBP politika, bez štetnih posljedica po odgovornosti predsjedavajućeg EU i Komisije.

Zajednički stavovi su izražavani kroz saglasnost nacionalnih pozicija i kroz koordinaciju u međunarodnim organizacijama i konferencijama.

Tvorci sporazuma su pazili da osiguraju skladnost sistema na svim nivoima.

Sporazum je obezbijedio i malu mjeru demokratske odgovornosti kroz odredbu da se predsjedavajući EU konsultuje sa Evropskim parlamentom i osigura da se mišljenje Parlamenta ozbiljno razmatra.

Sporazum je obezbijedio i malu mjeru demokratske odgovornosti kroz odredbu da se predsjedavajući EU konsultuje sa Evropskim parlamentom i osigura da se mišljenje Parlamenta ozbiljno razmatra. Takođe, predsjedavajući EU i Komisija treba redovno da izvještavaju Evropski parlament o razvoju ZSBP-a. Parlament može postavljati i pitanja Savjetu, davati preporuke i držati godišnju debatu o implementaciji zajedničke spoljne politike.

2.2. Zajednička spoljna i bezbjedonosna politika na djelu

U periodu od novembra 1993. godine pa do juna 1996. (kada je započela nova faza institucionalnih reformi) ZSBP je proizveo brojne zajedničke stavove i akcije, i nema sumnje da je bio mnogo djelotvorniji u poređenju sa EPS-om. Pored broja zajedničkih akcija i stavova, M. Smith koristi i razmjenu COREU telefaksa da bi pokazao evoluciju evropske vanjske politike. Taj broj je rapidno rastao od 7.548 u 1990. na 12.699 u 1994. s tim da je broj e-maila putem kojeg su se razmjenjivale manje osjetljive informacije nemoguće dokumentovati.¹⁸ Prije nego što uđemo u analizu zajedničkih akcija potrebno je razjasniti koje evropske interese treba da zastupa ZSBP. Kako se mastrihtski pregovarači nisu mogli složiti koji su to interesi, četiri mjeseca nakon potpisivanja Ugovora, na Samitu u Lisabonu, odobren je izvještaj ministara vanjskih poslova EU u kojem su identifikovani „faktori koji određuju najvažnije zajedničke interese“¹⁹ i specifični ciljevi koji treba da se uzmu u obzir kada se usvaja ZSBP zajednička akcija. Ovi ciljevi uključuju:

¹⁸ Smith E, Michael. (2004). *Europe's Foreign and Security Policy – The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: University Press, 2004. Pg. 191.

¹⁹ Ovi faktori su sljedeći: geografska važnost datog regiona ili države; važni interes u političkoj i ekonomskoj stabilnosti regiona ili države; postojanje prijatnje EU sigurnosnim interesima. CFSP Forum, Volume 1, Issue 1, July 2003. www.fornet.info

- Jačanje demokratskih principa i institucija, i poštovanje manjina i ljudskih prava;
- Promovisanje regionalne političke stabilnosti i doprinos u formiranju političko-ekonomskog okvira koji ohrabruje regionalnu saradnju;
- Doprinos prevenciji i rješavanju konflikta;
- Doprinos povećanju efikasnosti međunarodne koordinacije u rješavanju vanrednih stanja;
- Jačanje postojeće saradnje o pitanjima od međunarodnog interesa, kao što su sprečavanje šverca naoružanja, borba protiv terorizma, i šverca droga;
- Promovisanje i podrška dobrom upravljanju.

Na osnovu ovih faktora, Evropski savjet je eksplicitno definisao nekoliko geografskih i funkcionalnih oblasti otvorenih za zajedničke akcije ZSBP-a.²⁰ Na osnovu toga, Savjet je u navedenom periodu od tri godine donio 27 zajedničkih stavova i 29 zajedničkih akcija.²¹ Ovdje je važno napomenuti da Komisija nije bila pretjerano agresivna u iniciranju ZSBP politika. Razlog je, naravno, što je pravo inicijative dijelila sa 15 država članica. Ova podijeljena odgovornost, i činjenica da su zajedničke akcije mnogo kompleksnije od iniciranja EZ legislative, prisilio je Komisiju da napravi svoju strategiju u kojoj su ZSBP pitanja uključivana u širi set EZ sporazuma ili politika (posebno Sporazum o pridruživanju ili sankcije). Znači, iako su Komisiji nedostajali resursi da utiče na zajedničku spoljnu politiku (u poređenju sa državama članicama) ona je bila veoma uspješna u uspostavljanju programa vanjskog finansiranja (PHARE i TACIS) i u ubacivanju političkih kriterijuma u pregovaranju ili implementaciji vanjskih sporazuma, uprkos protivljenju nekih država članica.²²

Na osnovu ovih faktora, Evropski savjet je eksplicitno definisao nekoliko geografskih i funkcionalnih oblasti otvorenih za zajedničke akcije ZSBP-a.

²⁰ Ove oblasti uključuju Centralnu i Istočnu Evropu, Magreb, Bliski istok, i nekoliko bezbjednosnih pitanja (OEBS, razoružanje i kontrola vojski, zabranu širenja nuklearnog naoružanja, kontrola transfera vojne tehnologije u treće zemlje).

²¹ The Council of the Europe – www.ue.eu.int

²² Npr. Komisija je stopirala Sporazum o partnerstvu i saradnji s Rusijom zbog nasilja u Čečeniji, što je po nekim državama članicama

2.3. Institucionalne reforme: sporazumi iz Amsterdama, Nice i Lisabona

Kao spoljnopolitički instrument, zajednička strategija pomaže da se sva tri stuba EU orijentišu i mobilišu ka ostvarenju jedinstvenog spoljnopolitičkog cilja.

Kada je u pitanju proces odlučivanja, Amsterdam je donio novu doktrinu „fleksibilnosti“ nazvanu „bliža saradnja“, otvorivši vrata na ovaj način za dvoklasno članstvo.

Zbog daljnjeg jačanja i integracije Unije, a imajući u vidu neefikasnost i slabost ZSBP da bude jako oruđe u nastojanjima da Unija osnaži svoju globalnu ulogu, uslijedile su reforme sporazuma iz Amsterdama i Nice. Radi unapređenja skladnosti, Amsterdamski sporazum, pored već poznatih **zajedničkih stavova i akcija**, uveo je novi instrument – „**zajedničke strategije**“²³. Kao spoljnopolitički instrument, zajednička strategija pomaže da se sva tri stuba EU orijentišu i mobilišu ka ostvarenju jedinstvenog spoljnopolitičkog cilja²⁴. Prva takva strategija uspostavljena je za EU odnose sa Rusijom 1999. godine. Pored ovog, Amsterdamski sporazum donio je ključne reforme u tri oblasti vanjske politike: u procesu odlučivanja, implementacije i finansiranja.

Kada je u pitanju proces odlučivanja, Amsterdam je donio novu doktrinu „fleksibilnosti“²⁵ nazvanu „bliža saradnja“, otvorivši vrata na ovaj način za dvoklasno članstvo. U pitanju je tzv. konstruktivna opstrukcija, koja je usvojena s ciljem da jednoglasnost odlučivanja ne bi blokirala rad ZSBP-a. Konstruktivna opstrukcija znači, da ukoliko neka članica ne želi da bude vezana odlukom koju donosi savjet, može dati formalnu izjavu, s tim da izuzeće od sudjelovanja podrazumijeva lojalno ponašanje. To znači da ne smije preduzimati mjere koje su u suprotnosti sa

predstavljalo zloupotrebu ovlaštenja od strane Komisije.

²³ Prema novom članu 13. Ugovora o EU, Evropski savjet definiše principe i opšte smjernice za CFSP i odlučuje o zajedničkim strategijama, koje će provoditi Unija na područjima gdje države članice dijele važne interese. U konkretnom smislu, zajednička strategija određuje ciljeve i vremensko razdoblje koje se pokriva, kao i sredstva koja Unija i države članice moraju osigurati. Zajedničke strategije provodi Savjet ministara, posebno putem usvajanja zajedničkog djelovanja i zajedničkih stavova.

²⁴ M. Smith, pozivajući se na Komisiju, tvrdi da su zajedničke strategije u potpunosti promijenile izgled CFSP-a i dovele do kretanja ka istinskoj operativnoj sposobnosti.

²⁵ H.G. Erhart. What model for CFSP. Chailot Papers, No. 55. Institute for Security Studies. 2002.

zajedničkom akcijom ostalih članica.²⁶ Kada su u pitanju zajedničke akcije koje nemaju odbrambeni karakter, Savjet može djelovati automatski koristeći glasanje kvalifikovanom većinom pod dva uslova: kada usvajaju zajedničke akcije, zajedničke stavove ili donose bilo koju drugu odluku baziranu na zajedničkoj strategiji; ili kada usvajaju bilo koju odluku za implementaciju zajedničkog stava ili akcije. Iako ovo predstavlja određeni napredak, još uvijek je zadržana snažna klauzula koja može paralizovati odlučivanje, ukoliko država članica Savjeta izjavi da se zbog važnih razloga nacionalne politike protivi usvajanju odluke kvalifikovanom većinom, do glasanja neće doći.

Najinteresantnija novina desila se u polju implementacije i predstavljanja, uvođenjem funkcije generalnog sekretara Savjeta u ulozi visokog predstavnika (Havier Solana) za pitanje zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Uvođenje u igru visokog predstavnika je sigurno bio pokušaj da se odgovori na staro pitanje H. Kissingera „ko govori u ime Evrope”.²⁷ Od strane EU, uvođenje funkcije visokog predstavnika objašnjeno je potrebom da se izbjegne neuspjeh u situacijama kao na Balkanu, kada je nedostajala zajednička definicija problema. Osnovni zadatak visokog predstavnika je pomoć predsjedavajućem Savjeta u provođenju ZSBP odluka. Visoki predstavnik rukovodi i s novoosnovanom Jedinicom za planiranje i rano upozoravanje, koja je smještena pri sekretarijatu Savjeta²⁸. Solana, kao visoki predstavnik, uspješno je koristio unutrašnja politička oruđa Komisije za potrebe ZSBP-a i napravio dobru podjelu rada s komesarom za vanjske odnose Chrisom Pattenom. Patten se generalno fokusirao na ekonomska pitanja ZSBP-a, a Solana je igrao više ulogu visoke politike.

²⁶ N. Misita. *Osnovi prava Evropske unije*. Sarajevo: Magistrat, 2002. Str. 68.

²⁷ D. Allen. *Who speaks for Europe?* In „Common Foreign Policy for Europe”. Peterson and Sjursen (ed). First published London: Routledge, 1998.

²⁸ U američkoj štampi visoki predstavnik Havijer Solana se obično naziva „šef diplomatije EU”, „EU top diplomata” ili „portparol EU vanjske politike”.

Najinteresantnija novina desila se u polju implementacije i predstavljanja, uvođenjem funkcije generalnog sekretara Savjeta u ulozi visokog predstavnika (Havier Solana) za pitanje zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Zajednička spoljna i bezbjednosna politika, prema članu 17. Amsterdamskog sporazuma, uključuje i sva pitanja koja se odnose na bezbjednost Unije, uključujući definisanje zajedničke odbrambene politike, koja u određenom trenutku može dovesti do zajedničke odbrane.

Po pitanju finansiranja, Amsterdamski sporazum je odredio da se i operativni i administrativni troškovi ZSBP-a finansiraju iz budžeta Evropske zajednice po normalnoj proceduri, što neizbježno uključuje Komisiju i Evropski parlament. Iako je budžet EZ primarni izvor finansiranja ZSBP-a, ne dozvoljava se njegovo korištenje u slučajevima kada troškovi proizlaze iz operacija koje imaju vojni ili odbrambeni karakter, i u slučajevima kada Savjet jednoglasno odluči drugačije. Sporazum je, takođe, finalizirao međuinstitucionalni sporazum između Parlamenta, Savjeta i Komisije u pogledu finansiranja različitih eksternih akcija, kao što su: posmatranje i organizacija izbora, troškovi specijalnih predstavnika EU, prevencija konflikata i mirovni procesi, finansijska pomoć u procesu razoružanja, i hitne akcije.

Zajednička spoljna i bezbjednosna politika, prema članu 17. Amsterdamskog sporazuma, uključuje i sva pitanja koja se odnose na bezbjednost Unije, uključujući definisanje zajedničke odbrambene politike, koja u određenom trenutku može dovesti do zajedničke odbrane. Takođe, uspostavljena je bliža veza sa Zapadnoevropskom unijom (ZEU), do nivoa da EU može dati zadatak ZEU da sprovede Petersberg zadatke, a na Samitu u Helsinkiju (1999) Evropski savjet odlučio je da uspostavi zajedničko oruđe za upravljanje krizama. Rezultirajuća politika kriznog menadžmenta, znana kao Evropska bezbjednosna i odbrambena politika, jeste alat unutar ZSBP-a i sadrži civilni i vojni dio.

Civilni dio omogućuje intervencije u četiri polja: policija, civilna zaštita, civilna administracija i sudska administracija. Vojni dio je zasnovan na instrumentu koji dozvoljava Uniji da konstituiše kombinovane snage u jačini od 60.000 ljudi iz država članica i da ih razmjesti u roku od 60 dana na period od godinu dana.

Sporazum iz Nice, potpisan 2001. godine, formalizovao je unijski kapacitet kriznog menadžmenta van teritorije EU i službeno je omogućio da se u misije održavanja mira i misije nametanja mira uključe tzv. Petersberg zadaci. Na taj način pitanja odbrane dobijaju prominentnije mjesto. Individualno ekonomsko stanje država članica će

određivati distribuciju finansiranja ZSBP programa, koji se ne finansiraju iz budžeta EZ. Savjet će uspostaviti Komitet za ekonomske savjete sastavljen od visokog predstavnika za ZSBP, predsjednika EU i drugih specijalista za budžet iz Komiteta i Parlamentarnog komiteta za budžet sa znanjem Petersberg zadataka. Komitetu predsjedava ministar finansija Predsjedavajućeg i ovaj komitet predlaže Uniji odgovarajuće finansiranje za realizaciju Petersberg zadataka.

Nica, takođe, umjesto „bliže saradnje“ uvodi „pojačanu saradnju“²⁹ koja se može primijeniti i u okviru drugog stuba ali bez obuhvatanja pitanja sa vojnim i odbrambenim implikacijama.³⁰ Međutim, ovdje je zadržan luksemburški mehanizam pozivanja na važan nacionalni interes države članice koja se protivi pojačanoj saradnji grupe država. Komitet za politička pitanja je preimenovan, ali i dobio važnije mjesto, u Komitet za pitanja politike i bezbjednosti. Nica donosi i odredbu kojom se Savjetu daje pravo da imenuje specijalne predstavnike, sa mandatom da djeluju povodom određenog političkog pitanja.

Lisabonski sporazum stupio je na snagu 1.12.2009. godine i predstavlja pokušaj prevazilaženja vakuuma nastalog nakon propasti Ustavnog sporazuma 2005. godine. Ovaj sporazum donosi nekoliko inovacija čiji cilj je racionalizacija institucionalne arhitekture u oblasti spoljnih odnosa Evropske unije.

Prva inovacija je inauguracija stalnog predsjednika Evropskog savjeta. Umjesto dosadašnje rotacije koja se odvijala svakih šest mjeseci, novi predsjednik Savjeta se bira kvalifikovanom većinom na period od dvije i po godine, s mogućnošću ponovnog izbora za još jedan mandat. Produženje mandata ima za cilj bolju vidljivost i stabilnost

Nica, takođe, umjesto „bliže saradnje“ uvodi „pojačanu saradnju“ koja se može primijeniti i u okviru drugog stuba ali bez obuhvatanja pitanja sa vojnim i odbrambenim implikacijama.

Prva inovacija je inauguracija stalnog predsjednika Evropskog savjeta.

²⁹ Riječ je o mogućnosti da grupa država intenzivira, odnosno produbi saradnju u određenoj oblasti, iako ostale članice nisu spremne ili ne žele krenuti tim putem. Ovo je odredba iz Amsterdama koja je sporazumom iz Nice preimenovana u pojačanu saradnju i promijenjena u smislu da za pojačanu saradnju nije više potrebno učešće većine država, već najmanje osam država članica.

³⁰ N. Misita. Ugovor iz Nice: reforma ustavnog okvira „s pogledom na istok“ – članak u pripremnom materijalu za predavanje na post-diplomskom kursu Evropske studije u Sarajevu.

Druga inovacija je funkcija visokog predstavnika Unije za zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku koji je istovremeno i potpredsjednik Evropske komisije.

Kao podrška visokom predstavniku osnovana je Evropska služba za spoljne aktivnosti, koja je sastavljena od službenika iz Savjeta, Komisije i diplomatskog servisa država članica.

u „pripremi i kontinuitetu rada Evropskog savjeta“ kao i „predstavljanje Unije u svijetu u pitanjima ZSBP-a“³¹.

Druga inovacija je funkcija visokog predstavnika Unije za zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku koji je istovremeno i potpredsjednik Evropske komisije. Suštinski cilj ove promjene je postizanje veće koherentnosti između prvog i drugog stuba EU stvaranjem pozicije koja se istovremeno nalazi u Komisiji i Savjetu, i na taj način objedinjuje uloge koje su do sada imali visoki predstavnik za ZSBP (Havijer Solana) i komesar za spoljne odnose u Komisiji (Benita Ferrero-Waldner).

Ove dvije dužnosti nakon stupanja na snagu Lisabonskog sporazuma se spajaju u jednu funkciju koju obavlja jedna osoba u svojstvu visokog predstavnika za spoljnu i bezbjednosnu politiku. Visoki predstavnik je istovremeno i potpredsjednik Evropske komisije, dakle pripada Savjetu i Komisiji. Istovremeno vodi i Savjet ministara spoljnih poslova.

Ova pozicija odmah je dobila ulogu i naziv „ministra spoljnih poslova EU“. Osoba koja obavlja ovu funkciju imenuje se od strane Evropskog savjeta, uz saglasnost predsjednika Evropske komisije i pristanak Evropskog parlamenta. Visoki predstavnik djeluje u skladu s mandatom Savjeta i odgovoran je za harmonizaciju i koordinaciju spoljnih aktivnosti Evropske unije između Komisije i Savjeta.

Kao podrška visokom predstavniku osnovana je Evropska služba za spoljne aktivnosti, koja je sastavljena od službenika iz Savjeta, Komisije i diplomatskog servisa država članica. Sporazum ipak ne donosi veće ovlasti Komisije i Parlamenta u spoljnopolitičkim aktivnostima ali napredak je to što je Parlament dobio demokratsku kontrolu kod imenovanja visokog predstavnika jer je potreban njegov pristanak.

Iako je odlučivanje u ovoj oblasti ostalo na strani država članica predstavljenih kroz Savjet, Unija je ipak dobila pravni identitet jer joj je omogućeno da potpisuje međunarodne sporazume u čijem kreiranju je učestvovala

³¹ Lisabonski sporazum, čl. 9B, paragraf 6.

kroz elaboriranje i pregovaranje. Ipak, korišćenje njenog pravnog identiteta ograničeno je na samo one kompetencije koje joj dogovorom prepuste države članice.

Zaključak

Ono što je na početku bila ekonomska saradnja šest država u oblasti uglja i čelika, nakon nešto više od 50 godina pretvorilo se u svjetskog ekonomskog i političkog džina, koji je ujedinio skoro cijelu Evropu. Stvaranjem zajedničke vanjske i sigurnosne politike, EU je dobila institucionalni okvir unutar kojeg je razvijala različite instrumente, kojima je ispoljavala i ostvarivala svoje interese na svjetskoj sceni. Posljednjih 15-ak godina obilježeno je strahovitim jačanjem zajedničke spoljne politike i razvojem odbrambene politike, kao njene sastavne komponente, koja u budućnosti može dovesti do stvaranja evropske vojske ako tako odluči Savjet EU. Iako je ZSBP još uvijek daleko od efikasnosti koju ostvaruje komunitarni stub, posljednjim promjenama do kojih je došlo Sporazumom iz Lisabona došlo je do daljeg preplitanja politika dva stuba, što vodi većoj efikasnosti i lakšem ostvarivanju evropskih interesa. Sve ove promjene su omogućile da se na međunarodnoj sceni čuje i glas Evropske unije, da izrazi svoje mišljenje o oružanim konfliktima, ljudskim pravima i drugim stvarima povezanim s osnovnim principima i zajedničkim vrijednostima koji čine temelje EU i čijoj odbrani je EU posvećena.

Bibliografija

David Allen, Rummel Reinhart and Wessels Wolfgang, eds. *European Political Cooperation: Towards a Foreign Policy for Western Europe*. London: Butterwords, 1982.

Lopandić, D. i Janjević, M., ured. *Ugovor o Evropskoj uniji – od Rima do Mاستrihta*. Beograd: Međunarodna politika i drugi, 1995.

Ono što je na početku bila ekonomska saradnja šest država u oblasti uglja i čelika, nakon nešto više od 50 godina pretvorilo se u svjetskog ekonomskog i političkog džina, koji je ujedinio skoro cijelu Evropu.

Misita, Nevenko. *Osnovi prava Evropske unije*. Sarajevo: Magistrat, 2002.

Smith, E. Karen. *The Making of EU Foreign Policy: The Case of Eastern Europe*. Second edition, London: Palgrave MacMilan, 1999.

Smith, E. Michael. *Europe`s Foreign and Security Policy: The Institucionalization of Cooperation*. Cambridge: Univesity Press, 2004.

Constitution for Europe. http://europa.eu.int/constitution/index_en.htm

The End of Eastern Europe. Stefano Bianchini. X Cervia International Summer School, 2004.

What model for CFSP? Hans-Georg Erhart. Chailot Papers No 55, Institute for Security Studies, October 2002. www.iss-eu.org

A Foreign Minister without a Foreign Ministry. Christopher Hill. CFSP Forum, Volume 1, Issue 1, july 2003. www.fornet.info/CFSPforum.html

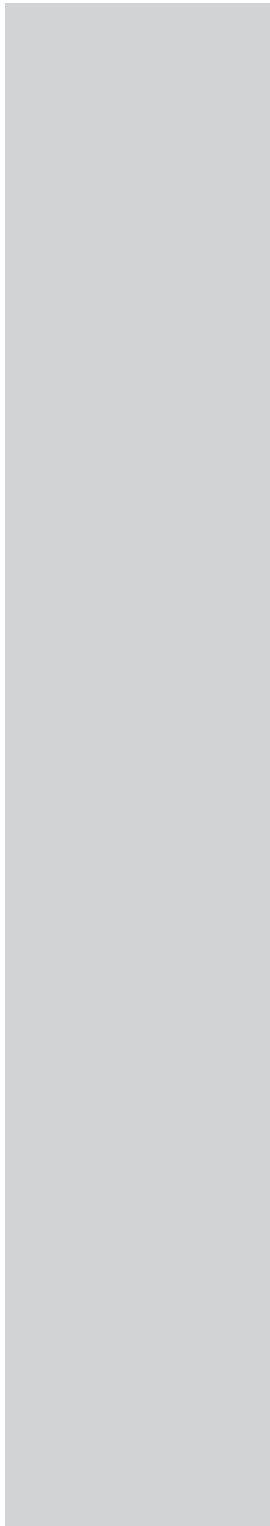
Institutinalisation of EU Foreign Policy: from political cooperation to common foreign policy

Summary

In this paper, the author analyzes development of the institutional framework for foreign policy activities of the European Union and the previous European Community. As one of the last lines of defense of sovereignty and national identity, foreign policy activities have not followed the European integration processes in other areas. However, from informal cooperation between member states in foreign policy activities, an envious level of institutional organization has been achieved within the framework of

the European Union. Former informal agreements have been replaced by foreign policy instruments defined by legal agreements on the European Union. Accelerated institutional development of foreign policy has come to the fore especially in the last fifteen years since the EU defined as its goal the strengthening of its role on the world stage. It was not an easy way because the actual term "common foreign policy" could not find its place in the European construction for almost 40 years.

Key words: European Union, European Political Cooperation, Foreign Policy, CFSP?

Socijalna demokratija u civilnom društvu BiH

Dr sc. Mile Lasić

O ukorijenjenosti socijalne demokracije u civilnom društvu BiH nije uopće lako govoriti poslije četvrtstoljetnog izbjivanja iz Bosne i Hercegovine, te 18-godišnjeg boravka u kontinuitetu u SR Njemačkoj, ma koliko sam iz daljine pratio zbivanja i u BiH i u regiji sve do početka ove akademske godine. Uzgred kazano, bolje nego u BiH poznajem NGO scenu u susjednoj Srbiji, čiji sam u neku ruku bio sastavni dio, pa makar u dopisnoj formi, svih ovih godina koje su "pojeli skakavci", što bi kazao pokojni srpski književnik Bora Pečić.

Pozabavit ću se načelnim postavkama o imanentnim svezama socijaldemokracije i civilnog društva, pa bih tek potom progovorio u natuknicama i o "trećem putu", kako bih pokazao da se ideja socijaldemokracije nalazi na raskrižju u cijeloj Europi i svijetu, a ne samo kod nas.

U Bosni i Hercegovini nažalost nije – uslijed notornih anticivilizacijskih ujdurmi, kojih nisu ostale pošteđene niti socijaldemokratske ideje – riječ ni o kakvom "trećem putu",

O ukorijenjenosti socijalne demokracije u civilnom društvu BiH nije uopće lako govoriti.

nego o bespuću, odnosno opasnostima potpune marginalizacije socijaldemokratske ideje.

1. O imanentnim svezama socijaldemokracije i civilnog društva

Imanentne sveze između ideja socijalne demokracije i ideja civilnog društva ne bi trebalo posebno niti dokazivati niti osporavati.

U stvari, ljudska prava i slobode, uključivo zaštita manjina svih boja, kao i rad u humanitarnim organizacijama, danas su skoro u isključivom "vlasništvu" nevladinih organizacija...

Imanentne sveze između ideja socijalne demokracije i ideja civilnog društva ne bi trebalo posebno niti dokazivati niti osporavati. Pri tomu bi trebalo respektirati da socijaldemokracija ne posjeduje nikakva monopolska prava na ideju civilnog društva, jer se u razvijenom i demokratskom svijetu ideja i praksa ljudskih prava i socijalne pravičnosti ne vezuje samo za "ljevicu", nego je podjednako važna stavka i drugih političkih opcija, primjerice njemačkih konzervativaca (CDU/CSU), ili, pak, kršćanskih socijalno-crkvenih doktrina i prakse, primjerice i Katoličke crkve u Njemačkoj i Evangeličke crkve Njemačke (EKD). U stvari, ljudska prava i slobode, uključivo zaštita manjina svih boja, kao i rad u humanitarnim organizacijama, danas su skoro u isključivom "vlasništvu" nevladinih organizacija...

Sa razlogom i posve ciljno skrenut ću pažnju na esej češkog predsjednika Václava Klauza "NGOizam je novi socijalizam",¹ u kojem se Klaus prosto mrziteljski obrušio na civilno društvo, i nevjerojatno uprošćenim pojednostavljivanjima kako, čak, i spas klime i multikulturalizam i feminizam i druge ovovremene ideologije privlače intelektualce jednako magično kao nekada socijalizam i iz sličnih razloga.

Cijeneci da je Klausov esej u dosluhu sa stanjem duha na prostorima bivše Jugoslavije – u kojima se još uvijek, i povrh svega, vode i bitke iz Drugog svjetskog rata (partizani vs. četnici, partizani vs. ustaše, et cetera), ili se i dalje posve deplasirano ratuje protivu kvazikomunizma, ma koliko ga nikada i nije moglo biti, a nema više ništa niti od samoupravnog socijalizma, od kojeg je nešto, ipak, bilo, i to toliko i onoliko koliko se u međuvremenu "preselilo" u džepove nove političke i kapitalističke klase na Balkanu

¹ Der „NGOismus“ ist der neue Sozialismus, Cicero, 1/2008,

– preveo sam Klausov esej odmah na naš(e) be-ha-s-cg jezik(e).

Uvjeren sam bio, dakle, da su Klausove neoliberalne tlapnje iz Cicera reprezentativne za one duhovne i političke miljee koji se opiru prihvatiti tekovine političke moderne, kako u svijetu tako i kod nas.

Uzgred, koliko je sve međusobno povezano uvjerio sam se nedavno i tijekom seminarskih razgovora s mojim studentima politologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru o knjizi jednog visokorangiranog katoličkog autora koji izrijekom govori o "totalitarizmu Ujedinjenih naroda" i samo zato što se unutar UN – sukladno razvoju znanosti i duhu vremena – započelo sustavnije i kompleksnije promišljati fenomen ljudskih prava unutar jednog od šest ECOSOC-ovih odbora, koji i jeste kopča civilnog sektora i UN. Tamo se, između ostalog, razgovaralo i o pravu žena na rađanje, ali i pravu na abortus, kao i pravu na život nerođenih beba.

U jednu riječ, niti visokoškolci nisu pošteđeni nasrtaja konzervativnih i neoliberalnih ideologija, čiji su prvosvećenici zauzeli nerijetko i važne katedre i na našim sveučilištima, kao što toga niste pošteđeni niti vi, jer takvi ideolozi i ideologije dominiraju i ovovremenom balkanskom političkom i duhovnom scenom...

Vaclav Klaus se u "Ciceru" raspisao protivu nevladinog sektora elokventno i duhovito, uvjerljivije od subraće mu na brdovitom Balkanu, za koje je, također, "civilni sektor" glavni neprijatelj na unutarnjem i međunarodnom planu, ali ga diskvalificiraju na još primitivniji način, recimo formulacijama o "nacionalnim izdajnicama" i "stranim plaćenicima". Klausov metodološki problem proizilazi, pak, i dodatno iz njegova političkog i ideološkog konzervativnog uvjerenja, samo maskiranog u neoliberalnu odeždu, pa podmeće tvrdnjom da je skoro sva nekadašnja komunistička inteligencija završila u NGO-sektoru. No, kao što se dobro znade, nije završila u "ne-vladinom", nego velikim dijelom baš u "vladinom", ili u kvazi NGO-sektoru, kako kod nas tako i u drugim tranzicijskim zemljama. O tomu ponajbolje svjedoči upravo balkansko tranzicijsko iskustvo. Kao što je već dotaknuto, u svim zemljama zapadnog Balkana postoje

Niti visokoškolci nisu pošteđeni nasrtaja konzervativnih i neoliberalnih ideologija, čiji su prvosvećenici zauzeli nerijetko i važne katedre i na našim sveučilištima, kao što toga niste pošteđeni niti vi.

Aktualna kritika komunizma je, pak, ponajčešće potpuni promašaj, mišljenja je i uvaženi katolički teolog i otac ideje "svjetskog ethosa" dr. Hans Küng, vjerojatno najliberalniji teolog današnjice.

ljudi i organizacije vrijedni poštovanja, ali u NGO-mnoštvu ima i notornih podvala od strane upravljačkog sektora, koji formira i manipulira kojekakvim NGO-ima opasnih namjera i nevinna imena.

Da je Klaus mislio na takve ne bi ni bilo ovih redova. Ali, bez nijansiranja između NGO i "GO", što Klaus čini, njegov esej ostaje samo frontalni napad na "NGOizam", de facto izmišljen problem u neoliberalnim i desničarskim laboratorijama, u kojima je jasno kako je i licemjerno i odvratno dalje pisati protivu socijalizma i komunizma, jer su ovi "izmi" postali irelevantni, odnijelo ih vrijeme.

Ovdje se, pak, i izriječom mora ustvrditi kako je upravo jaki "NGO sektor" odnosno razvijeno "civilno društvo" jedna od najvažnijih postmodernih karakteristika većine zapadnoeuropskih društava i zemalja koja čine Europsku uniju. Ma koliko situacija u ovom pogledu nije nikada i nigdje idealna, bez pluralnosti upravo ove scene, njenog mnoštva i utjecaja, problemi s deficitarnom demokratskom legitimacijom u Europskoj uniji, u njenim organima u Strasbourgu i Bruxellesu bili bi još veći.

Klausu i našim "anti-ngoistima" u suštini smeta dakle, što su NGO-izam i NGO-isti antipodi uskim nacionalnim močvarama u kojima su domaći aligatori koprcaju kao ribe u vodi. Što će biti u budućnosti, nezahvalno je prognosticirati. Vrijedi barem istaknuti da je marksizam kao znanost i filozofija čvrsto u sedlu na svim ozbiljnim zapadnim sveučilištima.

Aktualna kritika komunizma je, pak, ponajčešće potpuni promašaj, mišljenja je i uvaženi katolički teolog i otac ideje "svjetskog ethosa" dr. Hans Küng, vjerojatno najliberalniji teolog današnjice. I po njegovom mišljenju, iza ove vrste kritike se obično kriju neke druge i posve profane stvari kao što su prljava tranzicija, odnosno prvobitna akumulacija kapitala u formi pljačke i/ili totalna klerikalizacija društva. Uostalom, slično u Hrvatskoj misle i uvaženi don Ivan Grubišić, kao i nekolicina liberalnih katoličkih teologa u BiH, zapravo čitava skupina njih s Franjevačke teologije u Nedžarićima...

Umno, kako se ne bi moglo od njega očekivati, započeo je svoj esej u "Ciceru" Václav Klaus navođenjem misli

kako je "jedna ideja utoliko moćnija utoliko je generalnija, apstraktnija ili, čak, nejasnija", jer "intelektualac po sebi nije zainteresiran za tehničke detalje ili praktičke teškoće", citira Klaus Hayeka, kako bi zaključio da uopće nije začuđujuće što su intelektualci zainteresirani prije svega za apstraktne, nesprovodive ideje. Ovaj način mišljenja im omogućuje, naime, komparativne prednosti, ne bave se detaljima i ne moraju ih rješavati. Ergo, intelektualci nisu zainteresirani da se bave svakodnevnim problemima običnih građana.

Interes intelektualca je usmjeren ka vizijama i utopijama, smjelo će Klaus, kao da je bavljeno utopijama nešto ružno već po sebi. Pa, potom Klaus instrumentalizira i Hayekovu misao kako "socijalistička idejna baština svoju privlačnu snagu zahvaljuje uglavnom njenom vizionarskom karakteru", a on, Klaus, bi dodao, veli, "nedostatku za realno i njenu utopijsku prirodu", što sve tendencijski i odvodi intelektualce socijalizmu.

Ovdje bi se Klausu moglo, dakako, postaviti niz principijelnih pitanja, između ostalih ima li u njegovoj partiji i njenom okruženju "konvertita" odnosno intelektualaca "starog režima"? Ili, pak, zašto ne pogleda na tranzicijska i ratna iskustva drugdje, recimo u zemljama bivše Jugoslavije, u kojima su i bivši komunistički političari i tzv. komunistički intelektualci masovno završili u redovima etno-nacionalističkih partija. Odgovor je, u stvari, vrlo jednostavan: tada bi Klaus morao – pritiješnjen činjenicama – priznati da su čast intelektualaca posvuda, uključivo na Balkanu, sačuvali samo rijetki intelektualci, oni koji se – ako su uopće negdje svrstani – nalaze jednim malim dijelom na sveučilištima, a drugim i to većim dijelom u nezavisnim medijima i u redovima NGO!

"U prvoj deceniji 21. stoljeća se mi, ipak, ne smijemo isključivo koncentrirati na kritiku socijalizma", nevoljno priznaje i sam Klaus, koji valjda i sam uviđa kako "ne treba ponovno voditi stare, ne više aktualne bitke". Ali, socijalizam i ne pripada konačno prošlosti, snalažljiv je Klaus, a postoje i drugi "izmi", koji počivaju na sličnim "neliberalnim ili antiliberalnim mišljenjima". Nakon što je komunizam kompletno dospio u bezizlaznu situaciju, a europska se socijaldemokracija momentalno i neporecivo nalazi u krizi,

Interes intelektualca je usmjeren ka vizijama i utopijama.

U prvoj deceniji 21. stoljeća se mi, ipak, ne smijemo isključivo koncentrirati na kritiku socijalizma.

Danas je skoro nemoguće opstati jednom intelektualcu na Zapadu, koji želi biti i ugledan i utjecajan, a da se sam označava socijalistom.

Antiliberalne ideje se zbog toga formuliraju, šire i propovijedaju u ime ideologija ili "izama" koji – u najmanju ruku formalno i nominalno – nemaju ništa zajedničko sa starim i eksplicitnim socijalizmom.

tzv. eksplicitni socijalizam nije više za većinu intelektualaca dovoljno atraktivan. Danas je skoro nemoguće opstati jednom intelektualcu na Zapadu, koji želi biti i ugledan i utjecajan, a da se sam označava socijalistom, ocjenjuje Klaus, jer je eksplicitni socijalizam izgubio na svojoj privlačnoj snazi.

Antiliberalne ideje se zbog toga formuliraju, šire i propovijedaju u ime ideologija ili "izama" koji – u najmanju ruku formalno i nominalno – nemaju ništa zajedničko sa starim i eksplicitnim socijalizmom. Ove su ideje, međutim, umnogome vrlo slične socijalističkim. Tema im je uvijek ograničenije ljudskih sloboda i ambiciozna, častohlepljiva socijalna konstrukcija. Uvijek se u ovim idejama radi o tom u da se protivu volje drugih na besraman način "provede neko dobro", što bi rekao T. Sowell, kao i o potiskivanju uobičajenih demokratskih metoda i drugih političkih postupaka. I da ne bi bilo nikakve sumnje, Klaus napisa izrijekom kako pri tomu misli na "ekološki aktivizam", "radikalni aktivizam boraca za ljudska prava", na ideologiju "građanskog društva" (ili komunitarizam!), jer sve to, po njemu, i nije ništa drugo, do "verzija postmarksističkog kolektivizma".

A taj "kolektivizam", pa još marksistički, "stremi ka privilegijama organiziranih grupa i posljedično refeudalizaciji društva", procijenio je dobri i poštenu Klaus. "Ovdje mislim, također, na multikulturalizam, feminizam, nepolitički tehnokratizam (koji se temelji na otklonu prema politici i političarima), internacionalizam (a naročito na njegovu europsku varijantu – europeizam), kao i na brzo prošireni fenomen koji se označava NGOizmom", precizirao je Klaus u ovom kompromitirajućem eseju po njega samoga, pa i Europsku uniju na čijem se čelu bio našao privremeno, ma koliko ona već sama po sebi bila negacija većine onoga što zagovara i čemu žudi Klaus. "Sve su to rezervne ideologije za socijalizam", mudrijašio je i na samom kraju Klaus, "one daju intelektualcima nove mogućnosti i nove prostore za njihove aktivnosti..."

Vaclav Klaus se, u stvari, cijelom "ekspertizom" otpuhanih komunističkih društava, posebice kritikom tzv. komunističkih intelektualaca zbog njihove kritike tržišta i

tržišnih zakonitosti, sve vrijeme pripremao da u ime neo-liberalne ideologije izvrši ključnu podvalu, kako su se, navodno, upravo ti i takvi, sve redom kompromitirani komunistički intelektualci našli u redovima NGO! Njih u NGO-sektoru ima, ali masovno su brojni kvaziintelektualci samo prešli s jednih "jasla" na druge, koje, pak, nisu socijalističke, nego kapitalističke, konzervativne i neoliberalne, takorekuć klausovske jaslje...

2. Na kraju "trećeg puta"

Malo tko ozbiljan u Europi i svijetu se spori više poput Klause o tomu da su vrijednosti koje podrazumijeva socijaldemokracijska baština – sloboda i jednakost, socijalna pravičnost i solidarnost – postale temeljima djelovanja civilnog sektora i modernih europskih i drugih društava. Europa i svijet su se, međutim, u proteklih 20 godina toliko izmijenile, globalizacija je učinila svoje, pa se i svi oni koji se bave politikom moraju mijenjati, inače bivaju izbačeni iz kolosijeka.

Kod nas su se, nažalost, ideja i praksa socijaldemokracije našle u ćorsokaku. Doduše, ideja socijaldemokracije nije više dovoljno atraktivna niti Europljanima, u svakom slučaju nije onoliko koliko je bila atraktivna prije 30, 50 ili više godina. Lapidaran odgovor na pitanje zašto je to tako glasi da je socijalistima ponestalo ideja, da nisu pronašli prave odgovore na suvremene izazove, pa su se socijaldemokratske i socijalističke partije našle izložene bilo ekstremno-ljevičarskim demagoškim i populističkim izazovima, bilo neoliberalnim i nacionalističkim pritiscima. O tomu uostalom svjedoče i iskustva posljednjih godina njemačkog SPD-a, francuskih socijalista i britanskih laburista, koji su po svoj prilici još samo za kratko na vlasti, ili, pak, danskih socijaldemokrata koji su uzastopno izgubili tri posljednja izbora nakon perioda ubjedljive vladavine u devedesetim godinama. Uostalom, i u Švedskoj i Italiji su na vlasti vlade desnog centra, a od većih europskih zemalja samo su u Španjolskoj socijalisti na vlasti, ali zemlja je u velikoj krizi, pa će odgovornost biti svaljena na pleća Zapaterovih socijalista, bili krivi za krizu ili ne...

Kod nas su se, nažalost, ideja i praksa socijaldemokracije našle u ćorsokaku.

Lapidaran odgovor na pitanje zašto je to tako glasi da je socijalistima ponestalo ideja, da nisu pronašli prave odgovore na suvremene izazove, pa su se socijaldemokratske i socijalističke partije našle izložene bilo ekstremno-ljevičarskim demagoškim i populističkim izazovima, bilo neoliberalnim i nacionalističkim pritiscima.

Kratko i shematizirano objašnjenje glasi da su europski socijalisti prije otprilike pola stoljeća odustali od revolucija, opredijeli se tada za evolucije, a to znači politiku reformi u kapitalizmu, to jest institucionalnih promjena, kako glasi politološka definicija reformi.

Kriza europske socijaldemokracije, izazvana globalizacijom i drugim socijalnim i tehnološkim promjenama, i jeste potakla Anthonyja Giddensa da promišlja prije deset-petnaest godina fenomen "ljevica" u uvjetima globalizacije, te da izloži potrebu dalekosežne revizije socijaldemokratske doktrine i politike.

Zašto je sve to tako, nije lako objasniti. Kratko i shematizirano objašnjenje glasi da su europski socijalisti prije otprilike pola stoljeća odustali od revolucija, opredijeli se tada za evolucije, a to znači politiku reformi u kapitalizmu, to jest institucionalnih promjena, kako glasi politološka definicija reformi. Potom su nakon pada Berlinskog zida i tzv. željezne zavjese brojni europski socijalisti i socijaldemokrati otišli i korak dalje, odustavši i od prvotne ideje da je u kapitalističkoj državi potrebno sačuvati barem "krupan javni sektor kao protutežu negativnim tendencijama privatnog sektora". Od tada se zapadnoeuropski socijalisti i socijaldemokrati postali više-manje samo polit-menageri, upozoravaju politolozi, pa se ti i takvi menageri sve manje razlikuju od protivnika s desna i iz neoliberalnih redova, i njihovih političkih opcija, pogotovu kada se nađu na vlasti.

Zbog toga socijalističke i socijaldemokratske partije i jesu trenutno kažnjene gubitkom podrške svojih ranijih glasača ili njihovim pretrčavanjem u ekstremnolijeve ili desne tabore, ili, čak, u totalnu apstinenciju. Naravno, ovdje se mora imati na umu i tzv. argument cikličnog kretanja, to jest zasićenja određenim partijama, njihovim idejama i liderima, ali u slučaju europske socijaldemokracije se radi i o svemu tomu i o bezidejnosti i zapletenosti u "trice i kućine" neoliberalne ideologije. U svakom slučaju, socijalističke i socijaldemokratske ideje nisu danas dovoljno atraktivne mladim Europljanima, koji alternativu traže i na neoliberalnoj sceni, u desnom centru, ili, u najboljem slučaju, u formi njemačkih ili europskih "Zelenih" ...

Kriza europske socijaldemokracije, izazvana globalizacijom i drugim socijalnim i tehnološkim promjenama, i jeste potakla Anthonyja Giddensa da promišlja prije deset-petnaest godina fenomen "ljevica" u uvjetima globalizacije, te da izloži potrebu dalekosežne revizije socijaldemokratske doktrine i politike. U međuvremenu je Giddens postao općepriznati ideolog "trećeg puta", ali sama doktrina "trećeg puta" je završila u totalnoj stranputici, uslijed slova neoliberalne ideologije, kojom je bila inspirirana, to jest svjetske financijske krize i njome izazvane gospodarske recesije.

Podsjećanja radi, Anthony Giddens je u knjizi "Treći put: obnova socijalne demokracije"² pružio u prvom redu mogući putokaz za izlaz iz krize Laburističkoj partiji Velike Britanije, ali su izložena načela postala potom u djelomično izmijenjenim i dorađenim verzijama orijentir i drugim europskim socijaldemokratskim partijama, primjerice njemačkom SPD-u, pa i SDP-u Hrvatske, kako je pokazao dr. Kursar. Pri tom se, kako to često biva u povijesti novih ideja, realizacija doktrine "trećeg puta" pokazala korisnim za zemlje koje su je aplicirale, ali pogubnim za političke subjekte uz čije se ime vezuje.

U međuvremenu se o "trećem putu" opet govori, ali ne više u obzorju Giddensovih ideja. Interesantno je, pak, da se i sam Giddens bio privremeno odrekao termina "treći put", iz razloga što se pod ovim pojmom kroz povijest podrazumijevalo puno toga posve različitog od njegovih reformi, opredijelivši se za izraze "modernizirajuća ljevica", ili, pak, "modernizirajuća socijaldemokracija". No, ubrzo se vratio pojmu "treći put", zato što je "stenografski kratak", te što označava "široku ideološku struju sa nekoliko pritoka", navodi u vrlo zapaženoj studiji o "trećem putu" sociologinja iz Amsterdama dr. Mira Bogdanović.³

Treći put nije bio kako se često misli odgovor na posljedice dugotrajne Reaganove neoliberalne politike u SAD i Thatcherine u Ujedinjenom Kraljevstvu, niti on predstavlja univerzalni recept, nego orijentaciju i program mjera u obnovi socijaldemokracije u suvremenim društvenim uvjetima, koja je još u procesu formiranja, pa je zato nezaokružena.

Konvergencija anglo-saksonskih, kontinentalnih i prekomorskih varijanti, bez obzira na rješenja koja mogu biti slična, nije nužna, tako Giddens dvije-tri godine poslije pojave knjige "Treći put". Treći put je – objasnio je A. Giddens u knjigama "Treći put i njegovi kritičari"⁴ i "Globalna

Podsjećanja radi, Anthony Giddens je u knjizi "Treći put: obnova socijalne demokracije" pružio u prvom redu mogući putokaz za izlaz iz krize Laburističkoj partiji Velike Britanije.

U međuvremenu se o "trećem putu" opet govori, ali ne više u obzorju Giddensovih ideja.

² Giddens, A., *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge. Polity Press, 1998.

³ Studiju dr. Mire Bogdanović „Treći put“ sam koristio u ovom prilogu iz manuskripta koji mi je dr. Bogdanović stavila na raspolaganje. Otuda nedostaju uobičajeni bibliografski podaci...

⁴ Giddens, A., *The Third Way and its Critics*. Cambridge. Polity Press, 2000.

Centralna osa je otkriće (globalnog) tržišta, veli dr. Bogdanović, njegovo strateško mjesto u koncepciji određuje i odnos prema državi, jednakosti, demokrati(z)aciji, kao i konkretne mjere nove socijaldemokracije.

Dinamičnu ekonomiju odlikuje visoka stopa nastanka i nestanka poduzeća, ali je ovakvo previranje nemoguće ako preovlađuju stavovi koji postojeće uzimaju zdravo za gotovo.

debata o trećem putu⁵ – “globalizirajuća politička filozofija” koja, prevedena u praktičnu politiku, treba razvijati “dalju globalnu integraciju, s punim znanjem koliko to može biti teško, bez naivnosti i optimizma o mogućnostima pred nama”.

Po nalazu dr. Mire Bogdanović, koja se opsesivno bavi fenomenima “ljevice”,⁶ centrističko-radikalni program Giddensova “trećega puta” ima u središtu nekoliko osnovnih tema. To su država i demokra(tiza)cija, civilno društvo, “nova” mješovita ekonomija, jednakost i isključenost, nadalje važna ekologija kao poprište proizvedenog rizika, te kozmopolitska nacija i kozmopolitska demokracija kao proizvod globalizacije.

Centralna osa je otkriće (globalnog) tržišta, veli dr. Bogdanović, njegovo strateško mjesto u koncepciji određuje i odnos prema državi, jednakosti, demokrati(z)aciji, kao i konkretne mjere nove socijaldemokracije.

Za razliku od “klasične” socijaldemokracije, koja je svojom glavnom brigom smatrala ekonomsku sigurnost i redistribuciju – dakle trošenje – a stvaranje bogatstva uzgrednom posljedicom, Treći put, sjedeći neoliberalne i imperativne globalnog tržišta, ističe “urgentnu važnost” kompetitivnosti i stvaranja bogatstva. Dok je tržište ranije bilo podređeno državi, bilo u varijanti “socijalnog tržišta” ili opsežnog javnog sektora, “nova mješovita ekonomija” traži sinergiju privatnog i javnog sektora služeći se dinamizmom tržišta, ali imajući javni interes na umu. To podrazumijeva ravnotežu između regulacije i deregulacije na transnacionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou i ekonomskog i neekonomskog u životu društva, pri čem je neekonomsko isto toliko važno kao ekonomsko, ali se djelomično postiže kroz ekonomsko. Dinamičnu ekonomiju odlikuje visoka stopa nastanka i nestanka poduzeća, ali je ovakvo previranje nemoguće ako preovlađuju stavovi koji postojeće uzimaju zdravo za gotovo. Tu Giddens posebno apostrofira državu socijalnog staranja kao krivca za inertnost.

⁵ (Giddens, A., *The Global Third Way Debate*. Cambridge. Polity Press, 2001.

⁶ Vidjeti, između ostalih, i studiju dr. Mire Bogdanović „Prilog polemici o levičarstvu”, *Sociologija*, Vol. XXXIX, No. 2, Beograd, 1997.

Zato je nužno napustiti odnos između sigurnosti i rizika koji je vladao u državi socijalnog staranja i stvoriti društvo odgovornog riskiranja u državnoj sferi, poduzetništvu i na tržištima rada.

I mnogi su ga poslušali, pa se tek potom pokajali. U SR Njemačkoj je, primjerice, ključni reformski paket "crveno-zelene koalicije", nazvan "Agenda 2010", doslovice inspiriran Giddensovim idejama, da bi – kada je uz otpore sproveden – stubokom promijenio cjelokupni društveni i politički pejzaž ove velike zemlje, zadirući (pre)duboko i u njemački socijalno-tržišni model, koji se smatrao do tada nedodirljivom svetinjom i ključnim faktorom njemačkog "privrednog čuda" i svekolike materijalne i duhovne obnove SR Njemačke.

Općenito se, uz sve moguće kritike ove ili slične vrste, smatra kako, ipak, nitko drugi nije tako dobro kao britanski socijaldemokrata i sociolog A. Giddens pogodio na kakve su sve promjene i krupne reforme bile prisiljene socijaldemokratske partije u svijetu, ako su se zatekle na vlasti, ili ako u njoj žele učestvovati, a sve partije to žele, uslijed nezaustavljive globalizacija i njome iznuđene modernizacije europskih društava, u prvom redu tržišta i države. A. Giddens je inače jedne prigode ovu svoju knjigu ocijenio vrlo skromno, tek doprinosom diskusiji o budućnosti socijaldemokracije, koja se – potaknuta raspadom 'kejnzijskog kompromisa' krajem 1970-ih, konačnom diskreditacijom marksizma i dubokim socijalnim, ekonomskim i tehnološkim promjenama – prosto nametnula europskim socijaldemokratskim i socijalističkim partijama.

I, uistinu, Giddensove teze o nužnosti socijaldemokratske i sveukupne društvene obnove "trećim putem", uključivo i svjesnim relativiziranjem postojećih podjela na "lijevo" i "desno", činile su se jedno vrijeme diljem Europe valjanim odgovorom na izazove vremena.

Gledajući pažljivije, Giddensove ideje i nisu bile drugo do pokušaj daljnjeg izmirenja socijalista i socijaldemokrata s idejom tržišta, a što je impliciralo, nažalost, odustajanje barem djelomično od ideja socijalne pravičnosti i društvene solidarnosti, pa su se uvećale ne samo razlike u bogatstvu u tzv. društvima obilja.

I, uistinu, Giddensove teze o nužnosti socijaldemokratske i sveukupne društvene obnove "trećim putem", uključivo i svjesnim relativiziranjem postojećih podjela na "lijevo" i "desno", činile su se jedno vrijeme diljem Europe valjanim odgovorom na izazove vremena.

Kod nas se, dakako, niti u regiji, niti u BiH ne može još uvijek govoriti o "trećem putu" u Giddensovom smislu, jer zemlje zapadnog Balkana, a BiH posebice, imaju dominantno tranzicijske i tribalističke probleme, dakle probleme stranputica, kakvima se "treći put" i ne bavi.

Nedovršeni ratovi iz devedesetih godina prošlog stoljeća nastavljani su, dakle, i u 21. stoljeću, samo drugim sredstvima.

Prihvatajući u biti neoliberalnu ideju o jednakosti u šansama, odustalo se od elemenata kompletnije zaštite tzv. deprivilegiranih slojeva. Prevelika cijena, zapravo, smatraju danas mnogi, jer će skupu cijenu ovog eksperimenta platiti upravo europska socijaldemokracija. Uostalom, poslije svega što je svijet zadesilo u prvoj deceniji 21. stoljeća, a što je uglavnom rezultat sloma neoliberalnog koncepta nekontrolirane slobode na svjetskim tržištima i rada i kapitala, i sama ideja "trećeg puta" je postala tzv. kolateralna šteta, pa se našla na raskrižju i pred pitanjem kako se uopće danas suprotstaviti neoliberalnoj ideologiji, ili, pak, nadirućoj ideologiji desničarskog populizma ili lijeve demagogije?

Svi su, naime, profitirali od ovog socijaldemokratskog eksperimenta, i ekstremni desničari i populistici svih boja, i liberali i konzervativci, i ekstremni ljevičari, samo nisu umjerene socijaldemokrate. Kod nas se, dakako, niti u regiji, niti u BiH ne može još uvijek govoriti o "trećem putu" u Giddensovom smislu, jer zemlje zapadnog Balkana, a BiH posebice, imaju dominantno tranzicijske i tribalističke probleme, dakle probleme stranputica, kakvima se "treći put" i ne bavi.

3. Bh. socijaldemokracija na novom početku ili pred iščeznućem?

Dvadeset je godina prošlo od pada Berlinskog zida i tzv. željezne zavjese, a samo nešto malo manje od raspada bivše SFRJ, uskoro će biti i 15 godina od okončanja rata i potpisivanja Daytonskog sporazuma. Za to vrijeme su rigidni nacionalizmi u susjedstvu, ali i isti takvi u BiH, prosto doveli u pitanje BiH kao normalnu zemlju u tranziciji. Nedovršeni ratovi iz devedesetih godina prošlog stoljeća nastavljani su, dakle, i u 21. stoljeću, samo drugim sredstvima. U tomu se svemu nije ponajbolje snašla niti socijaldemokratska alternativa u BiH, a možda i nije mogla u datom ostrašćenom ambijentu. Nažalost, niti za onaj kratki, tek dvogodišnji period kada je "Alijansa" sa SDP-om BiH na čelu došla na vlast, ne vežu se danas niti u zemlji

niti u svijetu nikakva posebice pozitivna sjećanja, kao što je to slučaj sa slično kratkim dolaskom na vlast hrvatskih, Račanovih socijaldemokrata, jer se ta perioda iz povijesti Republike Hrvatske uzima u ozbiljnoj literaturi prijelomnicom na putu Hrvatske u pravcu normalnih europskih zemalja.

O Bosni i Hercegovini se, pak, i dalje govori samo u kategorijama "failure states", i tomu slično, i to s razlogom i zahvaljujući njenim liderima, uključivo i socijaldemokratskim, razumije se, ma koliko se razlikovali među sobom ili mislili da se bitnije razlikuju. Po osnovnom kriteriju kojim se moraju mjeriti, a to je nedostatak alternative u BiH, i Dodik i Lagumdžija su podjednako krivi...

U našoj zemlji je u punom procvatu plemenska, tribalistička kultura, kojoj se socijaldemokracija nije umjela suprotstaviti (podlegnuvši joj, nažalost, u bezbroj primjera, – slučaj SDP BiH) ili, pak, nije htjela (nadmašivši u nacionalističkoj retorici i nacionaliste – slučaj SNSD), dok je SDU u ovom pogledu posve irelevantan s obzirom na njegovu malobrojnost. Ne treba niti reći, moderna socijaldemokracija podrazumijeva i snažnu svijest o kulturološkim korijenima, etničkim i vjerskim, ali je istovremeno otvorena i za multikulturalnost i multietničnost.

Podrazumijeva i sekularističku ideju i praksu, što nije jednako laicizmu i laicističkoj praksi, naravno. Kod nas je sve stubokom drugojačije nego u razvijenom i demokratskom svijetu, pa nije slučajno što neki vrlo mudri ljudi govore, primjerice, o bh. Hrvatima kao "politički zapuštenom narodu", prepunom suicidalnih političkih sklonosti, jer u pravilu biraju one koji ih upropaštavaju.

Za sumnjati je, pak, da je bolja situacija s političkom zapuštenošću i među Srbima i Bošnjacima u BiH?

A ako je to tako, postavlja se pitanje zašto je to tako i zašto se loša izvjesnost reproducira iznova svih proteklih 20 godina, koliko je prošlo od tzv. prvih slobodnih izbora, koji su odveli narode u fiktivnu slobodu, a koja i nije drugo do sloboda za elite i nesloboda za široke mase ljudi, koji uporno biraju one prve jer se boje onih drugih i trećih. I tako do nesvijesti...

U takvom nepovoljnom političkom i civilizacijskom ambijentu i socijaldemokratska ideja i praksa vjerojatno nisu

U našoj zemlji je u punom procvatu plemenska, tribalistička kultura, kojoj se socijaldemokracija nije umjela suprotstaviti.

Ne treba niti reći, moderna socijaldemokracija podrazumijeva i snažnu svijest o kulturološkim korijenima, etničkim i vjerskim, ali je istovremeno otvorena i za multikulturalnost i multietničnost.

Opozicija od 2002. godine, poslije Alijanse, jednostavno ne može da nađe sama sebe.

Građanski orijentirane stranke, koje su socijaldemokratske po naravi, uopće ne surađuju, čak bi se moglo reći da predsjednici tih stranaka jedni druge drže 'na nišanu'.

mogle biti puno drugojačije nego što su bile, ili još uvijek jesu, a to znači zarobljenice vladajuće matrice beskonačnih etničkih dijeljenja i življenja unutar nacionalnih i vjerskih ograda, koje su toliko pogubne po socijaldemokraciju da se postavlja, čak, i pitanje – imamo li uopće danas socijaldemokracije u BiH?

A ako je odgovor pozitivan, nameće se pitanje – koliko su i same partije u BiH koje se kite socijaldemokratskom atribucijom krive za nedostatak političkih alternativa etničkom organiziranju, počev od SNSD-a, preko SDU-a, pa do SDP-a BiH?

Istini za volju, kada bi netko iz SDP BiH ili SNSD-a poslije svega što se desilo u posljednjih šest-sedam godina na njihovim relacijama, javno progovorio o nužnosti ujedinjenja ovih dviju socijaldemokratskih partija, što nalaže svaka iole ozbiljna analiza, postigao bi veliki politički autogol i bio bi kažnjen na prvim izborima. Pa, ipak, upravo dodirnuo dno u međusobnim odnosima i sveopća kriza u zemlji upućuju da bi ove dvije partije morale barem pokušati dijalogom doći do minimuma dogovora o međusobnim odnosima i rješenjima koja će cijelu BiH učiniti osposobljenom za približavanje euroatlantskim integracijama. Na početku priče već spomenute "Miloradove i Zlatkove žene" pokazuju uostalom da su susreti i smisleni razgovori mogući. Sve drugo bi bilo političko-povijesno sljepilo...

Ispustio sam iz ove vrlo ozbiljne priče skoro u potpunosti SDU, jer i nije iste težine kao ove dvije socijaldemokratske partije u BiH. Ispraviti ću tu "nepravdu" tako što ću na kraju navesti riječi predsjednika SDU Nermina Pećanca, izgovorene prije dvije godine u interviewu BH Danima. "Opozicija od 2002. godine, poslije Alijanse, jednostavno ne može da nađe sama sebe. Građanski orijentirane stranke, koje su socijaldemokratske po naravi, uopće ne surađuju, čak bi se moglo reći da predsjednici tih stranaka jedni druge drže 'na nišanu'. Prije ćete čuti međusobne kritike, nego kritiku postojećih vlasti i njihovih poteza. Mislim da je sada uistinu svima jasno gdje smo, ne samo gdje je ljevica, opozicija i socijaldemokracija već i gdje je BiH danas: u najvećoj krizi od Daytonu.

Nije problem detektirati krivce za stanje u kome je zemlja danas, ali je također istina da je razjedinjena

opozicija sukrivac. Ozbiljna, jaka opozicija treba da bi se suprotstavila samovolji, anarhiji i mentalitetu vladajućih nacionalnih, nacionalističkih partija. Stoga je SDU sa svoga vanrednog kongresa uputila jedan proglas – otvoreni poziv za političko objedinjavanje demokratske ljevice, poziv partijama socijaldemokratske, građanske i liberalne orijentacije da uz demokratski dogovor napravimo front, jednu alternativu koja će Bosni i Hercegovini ponuditi projekt za spas i za budućnost.

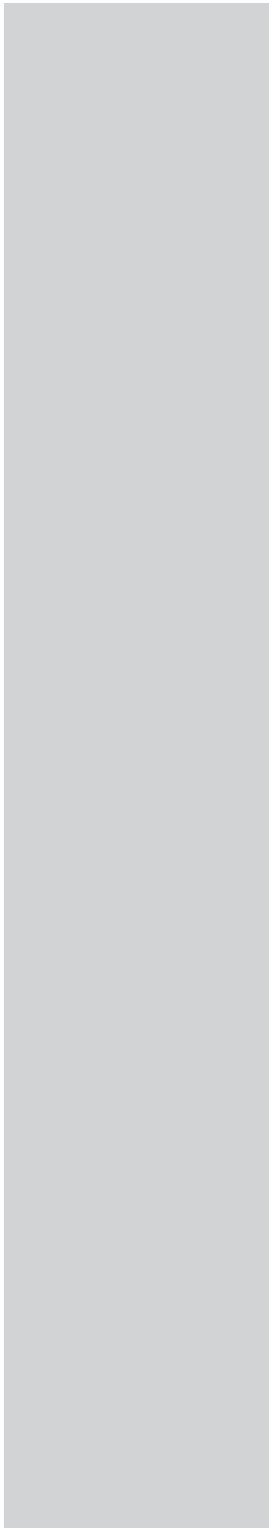
Duboko sam uvjeren da ta mogućnost postoji, iako znam da iz ove perspektive djeluje gotovo kao nemoguća misija, ali također znam da je i Srbima i Bošnjacima i Hrvatima stalo do jedne funkcionalne pravne države, u kojoj niko neće biti preglasavan, a koja će biti sposobna da se obračuna sa očitom pljačkom države, sa sve izraženijom korupcijom koja je zahvatila i najviše organe vlasti – kako državne tako i entitetske, i koja će nakon tog obračuna biti sposobna da se uhvati ukoštac sa reformama i uvede BiH u euroatlantske integracije”, obrazložio je vrlo razumno Pećanac.⁷

References:

1. Bogdanović, M., "Prilog polemici o levici", Sociologija, Vol. XXXIX, No. 2, Beograd, 1997.
2. Bogdanović, M. "Treći put" (privatna arhiva)
3. Giddens, A., *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge. Polity Press, 1998.
4. Giddens, A., *The Third Way and its Critics*. Cambridge. Polity Press, 2000.
5. Giddens, A., *The Global Third Way Debate*. Cambridge. Polity Press, 2001.
6. BH DANI, No. 548, 14.12.2007.
7. www.pescanik.net
8. www.depo.ba
9. www.banjalukain.org

⁷ BH DANI, No. 548, 14.12.2007.

Ozbiljna, jaka opozicija treba da bi se suprotstavila samovolji, anarhiji i mentalitetu vladajućih nacionalnih, nacionalističkih partija.

Suvereno komuniciranje

**Individualni i narodni komunikativni
suverenitet u projekcijama tehnološkog
determinizma komunikacija**

Dr Novak A. Popović
Milan Ljepojević

Suverenitet država, suverenitet naroda tj. nacija, jesu istorijske i razvojno civilizacijske tvorevine, koje su, posebno država, u novije vreme pretrpele i dalje trpe značajne promene.

Uvod

Suverenitet država, suverenitet naroda tj. nacija, jesu istorijske i razvojno civilizacijske tvorevine, koje su, posebno država, u novije vreme pretrpele i dalje trpe značajne promene. Razvojni procesi tehnike, ekonomske povezanosti i međuzavisnosti, liberalizacije i migracije usloveli su eksterno i interno slabljenje tradicionalnog suvereniteta država. Umesto klasičnog pojavio se međuzavisni ili kooperativni suverenitet država, a istovremeno se razvio i dalekosežni ekonomski međuzavisni i kooperativni suverenitet širom sveta.

Na prelazu iz 20. u 21. vek na scenu je stupio još jedan, kako izgleda, najdalekosežniji suverenitet kao rezultat

tehnološkog razvoja i najnovije ekspanzije informaciono-komunikacionih tehnologija. Reč je o komunikativnom suverenitetu. Pojava ove nove paradigme suvereniteta nagoveštena je 60-ih godina prošlog veka, da bi se u punom obimu iskristalizovala na početku 21. veka. U tekstu koji sledi autori elaboriraju razvoj, značenje i komunikaciono-tehnološki uticaj nove paradigme na strukturne promene u društvu kao i perspektive povećanja moći medija u narednim decenijama i paralelno proširenje komunikativnog suvereniteta u budućnosti.

Einfuehrung

Suverenitet der Staaten, Suverenitaet der Voelker d.h. Nationen sind historische und zivilisatorische Schoepfungen, die, besonders der Staaten, in neuerer Zeit, bedeutenden Veraenderungen ausgesetzt sind. Technische Entwicklungs-Prozesse, wirtschaftliche Verbindungen und Abhaengigkeiten, Liberasitions-Prozesse und Migrations-Bewegungen verursachen externe und interne Schwaechung traditioneller Suverenitaet der Staaten. Paralell dazu sind weitreichende wirtschaftliche Abhaengigkeiten der Staaten in allen Teilen der Welt entstanden.

Ende des 20-sten Jahrhunderts ist noch eine Suverenitaet hervorgetreten, die, wie es scheint, die weitreichendste Suverenitaet ist, entstanden als das Ergebnis technischer Entwicklung und neuester Expansion Informations- und Kommunikations-Technologien. Es handelt sich um die Kommunikative Suverenitaet. Das Auftreten dieser neuen Paradigma der Suverenitaet bahnte sich in den 60-gen Jahren des 20-sten Jahrhunderts.

Im folgenden Text werden die Entwicklung, die Bedeutung und der Einfluss der neuen Paradigma auf Strukturveraenderungen in der Gesellschaft sowie Perspektiven der Erhoehung der Medien- und Benutzer-Macht dargestellt, aus welchen die Kommunikative Suverenitaet hervorgetreten ist.

Pojava ove nove paradigme suvereniteta nagoveštena je 60-ih godina prošlog veka, da bi se u punom obimu iskristalizovala na početku 21. veka.

Komunikativni suverenitet – nova komunikativna paradigma

Komunikativni suverenitet označava novi kvalitet kao rezultat naraslih tehnoloških potencijala medija i komunikacija, koji čine komuniciranje nezavisnim od svih drugih faktora osim tehnoloških. Glavni instrumenti savremenog komunikativnog suvereniteta su: kompjuter, Internet, mobilni telefon, satelitske i zemaljske komunikativne mreže i kontinuirano rastući potencijali medija (šire određenje komunikativnog suvereniteta vidi u nastavku teksta). Suprotnost komunikativnom suverenitetu je nedostatak – nepostojanje komunikativnih tehnologija.

Nastanak komunikativnog suvereniteta vezan je za ukupni naučno-tehnološki razvoj medija i komunikacija, počev od tehnike štampe do danas. Ipak, ključni poduhvati usledili su u 20. veku.

Sputnjik i Internet. Lansiranje „Sputnjika“ 1957. godine predstavljalo je jedan od najznačajnijih naučnih dostignuća uopšte. Vest o tom događaju izazvala je nevericu i čuđenje u celom kako naučnom tako i nenaučnom svetu. Nevericu i čuđenje izazvao je taj događaj zbog toga što se do tada verovalo da je savlađivanje sile gravitacije, jedne od osnovnih sila, stvar neke dalje budućnosti, ali i zbog potpune tajnosti samog projekta „Sputnjik“. Istovremeno lansiranje veštačkog Zemljinog satelita izazvalo je na jednoj strani oduševljenje, a na drugoj šok. Dok je za tadašnji SSSR „Sputnjik“ značio trijumf sovjetsko-ruskog sistema, Sjedinjene Američke Države i Zapadna Evropa bili su šokirani. Ali najznačajnije je to što je taj događaj izazvao i pokrenuo naučno-tehnološku revoluciju bez presedana uključujući i korenite promene u domenu ljudskih komunikacija. Promene su dovele, između ostalog, i do začetka i nastanka nove komunikativne dimenzije: komunikativnog suvereniteta u posedu individua odnosno građana ali i drugih socijalnih segmenata.

Zatečene i zaprepaštene lansiranjem „Sputnjika“, Sjedinjene Američke Države formiraju iste 1957. godine ARPA projekat (ARPA: skraćenica za Advanced Research Project Agency, u prevodu: Agencija za napredne istra-

Komunikativni suverenitet označava novi kvalitet kao rezultat naraslih tehnoloških potencijala medija i komunikacija, koji čine komuniciranje nezavisnim od svih drugih faktora osim tehnoloških.

Lansiranje „Sputnjika“ 1957. godine predstavljalo je jedan od najznačajnijih naučnih dostignuća uopšte.

Projekat Internet koji je tekao paralelno u vojnom i civilnom sektoru sledio je odvojene ciljeve istim tehnologijama.

U pogledu razvoja ideje individualnog i opštenarodnog komunikativnog suvereniteta na početku 21. veka, koji je prethodno u srednjem veku i novijem vremenu egzistirao kao informativni suverenitet u posedu monopola različitih centara moći, crkve, nacionalnih država, medijskih magnata i dr., izuzetno važan faktor predstavlja razvoj telekomunikacionih satelita.

živačke projekte) sa ciljem sticanja sveobuhvatne naučno-tehnološke premoći. Sticanje naučno-tehnološke premoći Sjedinjene Američke Države ostvarile su već 1969. godine sletanjem na Mesec američkog svemirskog broda sa ljudskom posadom.

U izradi niza projekata ARPA, u ovom kontekstu najznačajniji je projekat Internet („pravi poklon za čovečanstvo“: rimski papa Benedikt XVI je preokrenuo negativni stav katoličke crkve prema Internetu – Blic 4.2.2009, s. 7), prethodno pokrenut i predstavljen već 1961. godine. Ovaj projekat, kako se pokazalo, označiće jedan od najvažnijih koraka i najvažnijih faza u pohodu tehnologije ka izgradnji komunikativnog suvereniteta individua.

Projekat Internet koji je tekao paralelno u vojnom i civilnom sektoru sledio je odvojene ciljeve istim tehnologijama. Dok je vojni Internet imao osnovni cilj očuvanja i razmene poverljivih informacija i podataka grupisanih u mrežu zatvorenog tipa, civilni Internet, nasuprot tome, razvijao je otvorenu širokotračnu mrežu za razmenu naučno-tehničkih informacija na nacionalnom, interkontinentalnom i globalnom nivou. Ali, da bi se to ostvarilo, istovremeno su se razvijale i druge tehnologije, među kojima posebno mesto zauzimaju telekomunikacioni sateliti, koji su omogućili nastanak i funkcionisanje Interneta i komuniciranje u globalnim okvirima.

Telekomunikacioni sateliti, kompjuteri i transnacionalno komuniciranje.

U pogledu razvoja ideje individualnog i opštenarodnog komunikativnog suvereniteta na početku 21. veka, koji je prethodno u srednjem veku i novijem vremenu egzistirao kao informativni suverenitet u posedu monopola različitih centara moći, crkve, nacionalnih država, medijskih magnata i dr., izuzetno važan faktor predstavlja razvoj telekomunikacionih satelita. Od lansiranja „Sputnjika“ 1957. godine lansirano je u sledeće dve decenije (do 1979. godine) čak oko 2000 telekomunikacionih satelita (Mnogo glasova – jedan svet, Beograd 1980, s. 69). Taj razvoj je najpre vodio naglom

širenju međunarodnog komuniciranja, a potom nastanku još jedne nove komunikativne paradigme, koja je takođe omogućena tehnološkim progresom odnosno projektima ARPA. Radi se o transnacionalnom komuniciranju pokrenutim od strane multinacionalnih kompanija. Zahvaljujući ekspanziji telekomunikacionih satelita, jačanju kompjutera itd., izvršen je tehnološki proboj koji je omogućio komuniciranje nezavisno od kontrole država kakvo je prethodno vladalo, ali i dalje vlada u domenu međunarodnog komuniciranja. Multinacionalne kompanije uvele su praksu audiovizuelnih virtuelnih konferencija i sastanaka bez telesnog prisustva tako što su se sastajali u jednoj prostoriji putem TV-aparata i vodili poslovne razgovore. Time je označen početak, od država, nezavisnog odnosno suverenog komuniciranja korisnika medijskih tehnologija. Posebno podsticajnu ulogu u proširenju komunikativnog suvereniteta odigrao je kompjuterski Internet kao prvi „integrisani medijum“. M. Radojković s tim u vezi ističe: „On (Internet – prim. N. A. P.) po prvi put u istoriji raste i odozgo... i odozdo, kupovinom i upotrebom sve većeg broja personalnih računara u rukama građana. Tako nastaje infrastruktura međupovezanih komunikacijskih mašina na lokalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou“ (Radojković 1998, 2-3).

Nagoveštaj komunikativnog suvereniteta: Žan d’Arsi i član 19 Povelje Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima

Pozivajući se upravo na medijske tehnologije, koje su u drugoj polovini 60-ih godina transformisale informacionu u informaciono-komunikacionu eru odnosno od jednosmerne distribucije u višesmernu razmenu i ukrštanje informacija i stavova, Žan d’Arsi (Jean d’Artsy) je 1969. izazvao svojevrsnu intelektualnu, ali ujedno i političku revoluciju, a posebno komunikativnu, time što je inicirao promenu odnosno novo tumačenje člana 19 Povelje Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima u skladu sa novonastalim tehnološkim kompetencijama medija. On je predložio da se ‘pravo na informisanje’ proširi u ‘pravo na komuniciranje’ (N. Jeftić:

Radi se o transnacionalnom komuniciranju pokrenutim od strane multinacionalnih kompanija.

Posebno podsticajnu ulogu u proširenju komunikativnog suvereniteta odigrao je kompjuterski Internet kao prvi „integrisani medijum“.

Suština promena je povećanje opšteg komuniciteta (ukupnih komunikativnih resursa i komunikativnih aktivnosti) i individualnog, narodnog i društvenog suvereniteta uopšte uz paralelno smanjivanje suvereniteta i nadležnosti političkih struktura država u domenu ljudskih komunikacija.

Sloboda govora, IPS Beograd 2001, s. 149), obrazlažući svoj predlog dostignutim tehnološkim napretkom i sa time povezanim socijalno-psihološkim promenama, i navodeći da su informaciono-komunikaciona sredstva „najzad u našim rukama jer posedujemo instrumente koji nam to omogućuju“ (D’Arsy, 1983, XXXI). Time je D’Arsi kao prvi markirao liniju prelaska korisnika medijskih tehnologija iz tadašnjeg ideološko-političkog u tehnološki prostor suverenog komuniciranja, iz koga će se razviti informativno društvo, komunikativna demokratija i najzad nova dimenzija komunikativni suverenitet.

Više od jedne decenije trajala je široka diskusija u međunarodnim krugovima o ideji i predlogu, koji je D’Arsi detaljno obrazložio i snažno zastupao na jednom skupu Međunarodnog instituta za komunikacije 1973. godine. Početkom 80-ih godina 20. veka koncept D’Arsija je, pored brojnih drugih međunarodnih vladinih i nevladinih struktura, najzad u opštem konsenzusu podržao i UNESCO – organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (Popović, 2008, s. 15).

Komunikativni suverenitet – informativno društvo – komunikativna demokratija

Na geografskim prostorima gde su komunikativno-tehnološke promene najviše došle do izražaja, a to su Evropa i Severna Amerika, usledile su, osim na relacijama individualnog komunikativnog suvereniteta, i kvalitativne promene društvenih ili socijalnih struktura. Suština promena je povećanje opšteg komuniciteta (ukupnih komunikativnih resursa i komunikativnih aktivnosti) i individualnog, narodnog i društvenog suvereniteta uopšte uz paralelno smanjivanje suvereniteta i nadležnosti političkih struktura država u domenu ljudskih komunikacija. Operativno i funkcionalno najistureniji tehnološki resursi informativnog društva i komunikativne demokratije su isti oni supermediji koji su doveli do nastanka komunikativnog suvereniteta. Ukomponovani u globalnu komunikativnu mrežu, to su kompjuter, Internet i mobilni telefon.

U poslednjoj deceniji moć Interneta enormno je porasla uopšte, a naročito efekti uvećanja komunikativnog suvereniteta. Većina novina i drugih medija imaju Internet sajtove. Nastale su i nove forme kao što je blog i razne druge mreže koje omogućavaju milionima ljudi da brzo komuniciraju, odašiljaju i primaju informacije. Moć Interneta dosegla je neograničene razmere kada je ta globalna mreža povezana sa mobilnim telefonom i objedinila u sebi sve komunikativne funkcije. Prva konekcija Interneta i mobilnog telefona usledila je 1996. godine (Nokia, Finska).

Ukomponovani u komunikativni suverenitet kakav je na početku 21. veka ili van njega, ogromna količina resursa i informacija u opticaju, formirali su nove društvene strukture kao što su 'informativno društvo' i od kraja 80-ih godina 20. veka u opticaju postojeću strukturu 'komunikativna demokratija', u kojima tada, u fazama izrastajući komunikativni suverenitet pojedinaca i drugih posednika komunikativno-tehnoloških naprava, više nije mogao biti ukinut administrativnim merama.

Šta zapravo obuhvataju pojmovi 'informativno društvo' i 'komunikativna demokratija', o kojima se u razvijenim demokratskim zajednicama već odavno piše i govori, šta se pod tim pojmovima podrazumeva? Radi se, prvo, o demokratskim sistemima vladavine prava i etičkih normi, sistemima poodmakle tehnologizacije i s time povezane deregulacije ljudskih komunikacija i uvođenja sistema samoregulacije umesto nametnutih državno-administrativnih normi. Sistem deregulacije i samoregulacije prati usvajanje i praktično sprovođenje odgovarajućih etički normi kao komponenata medija i komunikacija u uslovima suženih kontrolnih mehanizama države i komunikativnog suvereniteta korisnika medija. Taj sistem etičkih standarda funkcionalno prate precizno određeni etički instrumenti i mehanizmi kao što su etički kodeksi i medijske povelje. A bez etike, poznato je još od Aristotela, nema prosperitetne zajednice, nacije i države.

Informativno društvo označava društvo u kome dominiraju informacije u svim oblicima i sadržajima koje

Šta zapravo obuhvataju pojmovi 'informativno društvo' i 'komunikativna demokratija', o kojima se u razvijenim demokratskim zajednicama već odavno piše i govori, šta se pod tim pojmovima podrazumeva?

Radi se, prvo, o demokratskim sistemima vladavine prava i etičkih normi, sistemima poodmakle tehnologizacije i s time povezanederegulacije ljudskih komunikacija i uvođenja sistema samoregulacije umesto nametnutih državno-administrativnih normi.

Zahvaljujući novim i sve većim potencijalima medija, mi smo u tom informativnom društvu – hteli mi to ili ne.

Komunikativna demokratija označava i obuhvata sistemski i etički prihvaćena prava i slobode komuniciranja.

su, zahvaljujući tehnološkim kompetencijama medija u suverenom raspolaganju korisnika medijskih tehnologija, društvo u kome informacije teku nesmetano. Zatim, informativno društvo označava informaciono-komunikaciono transparentno društvo u kome je kontrola vlasti efikasna i dalekosežna jer je sistemski institucionalno regulisana i praktično funkcionalna na način da svako uviđa da je bolje poštovati zakonske i etičke norme nego ih ne poštovati ili, drugačije formulisano, da se više isplati poštovati usvojene norme nego suprotstavljati.

Zahvaljujući novim i sve većim potencijalima medija, mi smo u tom informativnom društvu – hteli mi to ili ne. U kojoj meri smo u informativnom društvu zavisi od individualnog posedovanja i opšte rasprostranjenosti novih medijskih tehnologija, kao i od toga da li ih mi aktivno koristimo i aktivno tražimo informacije i znanja. Ovi faktori su presudni za pripadnost informativnom društvu kao što su presudni i za socijalne promene zajednice i progres zajednice na svakom nastanjenom prostoru. U informativnom društvu informacije odnosno znanja se pojavljuju u funkciji faktora moći.

Komunikativna demokratija označava i obuhvata sistemski i etički prihvaćena prava i slobode komuniciranja. Najvažnija polja 'komunikativne demokratije', determinisana novim medijskim tehnologijama, jesu:

- novo shvatanje uloga i organizacionih formi ljudskih komunikacija – organizaciona oblast;
- nova potreba zaštite čoveka – oblast osnovnih prava;
- novo značenje kvaliteta informacija – etička oblast;
- nova interpretacija infrastrukture – oblast regionalne jednakosti;
- nova interpretacija racionalnosti i interaktivnosti i javnosti – oblast kauzalnosti;
- novo shvatanje sfera obrazovanja i rada – obrazovna oblast.

Komunikativna demokratija dalje obuhvata i

- novo značenje medijskog poretka i istraživanja medija – istraživačka oblast (vidi šire o tome: Wittkaemper, 1990, s. 168).

Komunikativna demokratija, kao što se može videti, sledi nova merila i nove vrednosti. Ona nije vođena principima političke dominacije nego je u skladu sa vrednostima proizašlim iz osvojenih tehnoloških standarda tj. merila tehnološke dominacije i sloboda komuniciranja koje omogućavaju tehnološke naprave koje posedujemo i koje nas oslobađaju zavisnosti i straha od političke dominacije i dobre volje ili loše volje državno-političkih struktura.

Pojam komunikativni suverenitet. Šta je u tom i u opštem kontekst komunikativni suverenitet – šta taj pojam suštinski znači?

Mi više ne moramo nikoga pitati šta, kada i kako smemo komunicirati. Tehnika nam omogućava da mi to činimo na svakom mestu, u svako vreme i u svakom prostoru. To je stanje i značenje komunikativnog suvereniteta. Komunikativni suverenitet je, dakle, tehnološki determinisan i nastao je konvergencijom komunikacionih tehnologija ili industrija koje su, kako piše komunikolog Žan d’Arsi (Jean d’Arsy), stvorile „fabriku intelektualnih sloboda“ (D’Arsy, 1983, XXXI).

U tehnološkoj fazi prve decenije 21. veka komunikativni suverenitet još nije obuhvatio celoviti političko-deklarativni i pravni domen prava na komuniciranje tj. segment prodora u kontrolu i pozivanje informacija državnih organa. Ali, komunikativni suverenitet više od njega i ne zavisi, jer medijske tehnologije koje posedujemo čine nas suverenim da komuniciramo gde, kada i kako mi želimo. Segment pozivanja informacija državnih organa biće osvojen onda kada izađe iz političko-administrativne i pređe u tehnološku sferu. To će se desiti u dogledno vreme.

Komunikativni suverenitet predstavlja do sada najviši osvojeni stepen slobode komuniciranja nezavisne od drugih faktora osim tehnoloških. Drugim rečima, komunikativni suverenitet u suštini znači osvojenu mogućnost na slobodan dijalog u svim domenima i on predstavlja suštinsku komponentu komunikativne demokratije.

Komunikativna demokratija, kao što se može videti, sledi nova merila i nove vrednosti.

Mi više ne moramo nikoga pitati šta, kada i kako smemo komunicirati.

Komunikativna demokratija, koja je determinisana novim medijskim tehnologijama, nešto je širi pojam.

U oblasti etike 'komunikativna demokratija' stavlja, između ostalog, znak jednakosti između etike i kvaliteta komuniciranja.

Komunikativna demokratija, koja je determinisana novim medijskim tehnologijama, nešto je širi pojam. Ona obuhvata i segmente političko-pravnog sistema koji se formira pod dejstvom tehnologija. Pored individualnog i narodnog komunikativnog suvereniteta, to su nove uloge i organizacione forme u odnosu na strukture državne uprave na svim nivoima kao i političke stranke, parlament, sferu rada, obrazovanje, nauku i dr. kao i njihove funkcije u službi građana i povezanosti sa građanima putem novih elektronskih medija. To je, između ostalog, interaktivna povezanost sa građanima putem novih integrisanih elektronskih medija. Konkretno, na primer, to je povezanost građana sa komunalnom upravom i razmena informacija tj. komuniciranje građana sa komunalnim službama bez potrebe ličnog dolaska u određeni resor, zatim komuniciranje građana sa organima državne uprava do najvišeg nivoa vlasti uključujući i pravo da zahtevaju informacije i podatke od državne uprave koji nisu obuhvaćeni zakonima državne tajne.

Oblast osnovnih prava obuhvata individualnu sferu tj. poštovanje čoveka prema njegovom učinku i vladanju, intimnu sferu tj. privatni život pojedinca i njegove porodice, sferu tajnosti ličnih podataka, sferu ličnog razvoja tj. slobodu opšteg intelektualnog razvoja i slobodu kretanja: 'Ako je Benediktus Spinoza u XVII veku video slobodu čoveka kao svrhu države i krajnji zadatak državne vlasti da svakog građanina oslobodi od straha, onda za tako formulisane ciljeve same države komunikativna demokratija dobija nove prioritete. To su: novi vid potrebe zaštite čoveka i novo tumačenje i praktikovanje osnovnih prava' (Wittkaemper, 1990, s. 169).

U oblasti **etike** 'komunikativna demokratija' stavlja, između ostalog, znak jednakosti između etike i kvaliteta komuniciranja, pouzdanosti i istinitosti informacija itd. jer 'informativno društvo' ili 'komunikativna demokratija' zasnovani su na komunikativnom suverenitetu građana, kvaliteti poruka i istinitom informisanju. Komunikativni suverenitet, zasnovan na novim medijskim tehnologijama, proizveo je i nove elemente komunikativne etike: tehnološki determinisanu komunikativnu etiku, etabliranu ne u pravnim normama, nego u samoj tehnologiji dalekosežnih mogućnosti suverenog odnosno slobodnog komuniciranja među ljudi-

ma koje se više ne može eliminisati administrativnim metodama.

Nove medijske tehnologije u 'informativnom društvu' i 'komunikativnoj demokratiji' izmijenile su komunikativne norme. Te komunikativne norme su sada zasnovane na ljudskim merilima: 'Sama tehnologija koja je ranije podređivala lokalne, uske zajednice sada može biti upotrebljena za njihov preporod' konstatovao je još 1983. godine Žan d'Arso (D'Arso, 1983, XXV). Međutim, tehnološki determinisana komunikativna etika u komunikativnoj demokratiji nameće i nove pravne standarde u oblasti komunikacija zasnovane na tehnološki determinisanoj etici. Novi standardi manifestuju se u procesima deregulacije i samoregulacije (jer medijske tehnologije predstavljaju barijeru za administrativne interferencije). Pored toga ti standardi sadržani su u Povelji Interneta, ali i u sferi političkog odlučivanja i pravne regulative koja se iskazuje u nizu međunarodnih dokumenata, deklaracija i aktivnosti: Narodna komunikativna povelja, Globalna komunikativna povelja, Bratislavska deklaracija, Inicijative Evropske unije i aktivnosti OEBS-a o linearnim i nelinearnim medijskim servisima i druge aktivnosti OEBS-a po pitanju slobode medija i zaštite novinara od ograničenja, sprečavanja progona itd. od strane još uvek prisutnih praktika u nekim tranzicionim društvima.

Deregulacija i samoregulacija medija i komunikacija

Deregulacija označava umanjivanje prerogativa države u kontroli medija i komunikacija na način da države nemaju prava sputavanje sloboda i prava u informaciono-komunikacionoj sferi. Samoregulacija označava postupak i proces oslobađanja medija i komunikacija od državnih stega i osiguranje slobode medija i slobodnog protoka informacija u svim sferama i svim pravcima. U okviru deregulacije i samoregulacije mediji preuzimaju odgovornost putem negovanja etičkih normi i uzajamnog poštovanja, kulturnog razumevanja i sporazumevanja posebno unutar medijske zajednice.

Deregulacija označava umanjivanje prerogativa države u kontroli medija i komunikacija na način da države nemaju prava sputavanje sloboda i prava u informaciono-komunikacionoj sferi.

U okviru deregulacije i samoregulacije mediji preuzimaju odgovornost putem negovanja etičkih normi i uzajamnog poštovanja, kulturnog razumevanja i sporazumevanja posebno unutar medijske zajednice.

Najpoznatiji mehanizmi samoregulacije su već pomenuti etički kodeksi, povelje i samoregulativna tela u okviru medija.

Mehanizmi o kojima je reč takođe traže poštovanje različitih etičkih smernica i unapređuju kvalitet medija i komunikacija.

Uspostavljanje odgovornog novinarstva putem razvoja samoregulacije medija predstavlja delotvorno sredstvo za predupređenje devijantnih komunikacija. Samoregulacija medija predstavlja do sada najpogodniji regulativni sistem od kada se ispostavilo da ni državna regulative često nije u stanju preduprediti neželjene devijantne pojave u informaciono-komunikacionim sistemima država. Sistem samoregulacije odnosi se na implementaciju mehanizama koji su nezavisni od kontrole država i koji imaju cilj održavanja kvaliteta i odgovornosti masovnih medija u društvu. Ti mehanizmi usmereni su posebno na medijske profesionalce: novinare, urednike odnosno same medije (vidi o tome: Julin, OSCE Yearbook 2006, 27).

Najpoznatiji mehanizmi samoregulacije su već pomenuti etički kodeksi, povelje i samoregulativna tela u okviru medija. Mehanizmi predstavljaju za novinare smernice za vršenje i funkcionisanje novinarske profesije. Kada se ne poštuju usvojeni kodeksi i mehanizmi u celini onda stupa u dejstvo profesionalno samoregulativno telo koje ima pravo nametnuti moralnu i materijalnu odgovornost za novinare koji ne sprovode te norme u novinarskoj praksi bez potrebe državne intervencije.

Mehanizmi o kojima je reč takođe traže poštovanje različitih etičkih smernica i unapređuju kvalitet medija i komunikacija. Oni takođe održavaju slobodu izdavaštva medija i publicistike uopšte. Prema tome, samoregulativni sistem medije minimizira intervenciju države u medijskom i informaciono-komunikacionom sektoru i predstavlja odbranu od pravnih postupaka protiv medija. Instrumenti medijske samoregulacije su u doslednom smislu veoma pogodni da supstituišu mešanje države u delokrug medija (isto, 28).

Komunikativni suverenitet i deregulacija u domenu tehnološkog determinizma

U navedenim okvirima i pravcima OEBS i dalje nastoji da proširi komunikativni suverenitet medija i korisnika medija izvan komunikativnog suvereniteta determinisanog tehnološkim kompetencijama medija kao što to pokazuje

projekat Evropske unije linearnih i nelinearnih medijskih servisa. Delovanje OEBS-a naročito se odnosi na klasične medije: štampu, radio i televiziju jer su oni, za razliku od novih medija, još uvek izloženi klasičnim pritiscima političkih i nepolitičkih struktura moći. Međutim, domeni delovanja OEBS-a su sa jedne strane različiti od pravaca i domena delovanja tehnološkog determinizma. To se reflektuje u sferi deregulacije koja je više rezultat tehnološkog pritiska tj. oslobađanja korisnika medija od regulativa države. Država je sve bespomoćnija u odnosu na nove i sve novije medijske tehnologije i komunikativne mogućnosti koje one donose. Na drugoj strani, nove medijske tehnologije nisu u posedu korisnika svuda ravnomerno prisutne ili raspoređene, jer njihovo posedovanje zavisi od materijalnih mogućnosti pojedinaca. U velikom delu nerazvijenog i siromašnog sveta Azije, Južne Amerike i Afrike posedovanje mobilnih telefona, kompjutera i povezanost u Internetu, tih osnovnih nosilaca komunikativnog suvereniteta, znatno su manje prisutni nego u razvijenim zemljama Evrope i Severne Amerike. To isto se odnosi i na posedovanje satelitskih antena i direktnih individualnih konekcija u satelitske globalne mreže koje su izvan kontrole nacionalnih država i koje se namenski stavljaju na raspolaganje korisnicima medija odnosno nezavisnom komuniciranju i sticanju komunikativnog suvereniteta. Prema određenim statistikama, u svetu sada postoji preko tri milijarde mobilnih telefona na blizu sedam milijardi stanovnika. Međutim, raspoređenost ovih komunikativno moćnih aparata u svetu je vrlo neujednačena i takvo stanje će verovatno i dalje trajati. Ipak, u Srbiji, u Bosni i Hercegovini i okruženju, je, u poređenju sa svetskom raspoređenošću, posedovanje mobilnih telefona u poodmakloj fazi i mnogo ujednačenije. Tu spravu u Srbiji, na primer, poseduje i verovatno koristi 73,6 % stanovnika, a kompjuter 37,8 % (Blic 6.7.2009, s. 4). Međutim, znatno neujednačenije stanje u svetu je sa kompjuterskim Internetom s obzirom na troškove nabavke i održavanja tog supermedijuma U tom domenu OEBS nastoji da putem konferencija, savetovanja, seminara tj. edukacije, ali i putem pravnih normi i političkih inicijativa i zahteva, kompenzuje nedostajući nivo raširenosti novih medija i medijskih tehnologija u celini u manje razvijenim zemljama Evrope i da time unapredi

U velikom delu nerazvijenog i siromašnog sveta Azije, Južne Amerike i Afrike posedovanje mobilnih telefona, kompjutera i povezanost u Internetu, tih osnovnih nosilaca komunikativnog suvereniteta, znatno su manje prisutni nego u razvijenim zemljama Evrope i Severne Amerike.

Iako neki ljudi misle da je moguć povratak na ono što je nekad bilo u prošlosti kao, na primer, 'povratak korenima' ili 'povratak tradiciji' itd., *de facto* povratak u prošlost još nije moguć izuzev u mašti i filmskoj naučnofantastičnoj vremenskoj mašini.

komunikativni suverenitet korisnika medija. Takve ideje i inicijative su uvek pa i u eri tehnološkog determinizma dobrodošle i korisne i, kako se navodi u Izveštaju OEBS-a, rezultiraju spoznajom i donose napredak. Ali, u vidu ostaju i objektivne barijere: nivo razvijenosti u svim sferama između, na primer, severoatlantskih na jednoj i kavkaskih, kaspijskih i sl. država i naroda na drugoj strani evropskog kontinenta, dosta je neujednačen.

Individualni komunikativni suverenitet – nova dimenzija bestelesnog interpersonalnog komuniciranja

Iako neki ljudi misle da je moguć povratak na ono što je nekad bilo u prošlosti kao, na primer, 'povratak korenima' ili 'povratak tradiciji' itd., *de facto* povratak u prošlost još nije moguć izuzev u mašti i filmskoj naučnofantastičnoj vremenskoj mašini. Zato je u ovom slučaju odgovor: NE. Ali, komunikativni suverenitet, formiran savremenim super-medijima, predstavlja zaista put ka praktikovanju, i ne samo put, nego i već ostvareni ekvivalent interpersonalnom komuniciranju slično onom kakvo je postojalo pre nastanka medija i kakvo još dobrim delom postoji i danas. Komunikativni suverenitet tehnološki omogućava indirektno komuniciranje individua međusobno, tj. autentično komuniciranje individua bez telesnog prisustva. To je vođenje dijaloga ili dijaloška komponenta u interpersonalnom komuniciranju bliska razmeni poruka, koje uključuju, osim telesnog prisustva, ostale elemente karakteristične za direktno interpersonalno komuniciranje. To su audio-video dijalozi koji uključuju i mnoge audio-video kodove kao što su gestikulacija i mimika, čiji totalitet prezentacije zavisi od tehničkih video komponenti.

Tehnološki determinisan komunikativni suverenitet rezultirao je, dakle, nastankom još jedne vrste interpersonalnog komuniciranja: pored direktnog ili klasičnog na jednoj postoji i paralelno indirektno tj. bestelesno na drugoj strani, koju u većini komponenti i segmenata supstituiše prvobitne oblike interpersonalnog komuniciranja, ali i

postojeće oblike te vrste komuniciranja. Premda do sada nisu poznata komparativna, pre svega statistička istraživanja ove dve vrste interpersonalnog komuniciranja, može se sa dosta sigurnosti ustvrditi ili pak pretpostaviti da je, pojavom tehnološki uslovljenog indirektnog interpersonalnog komuniciranja odnosno komuniciranja bez telesnog prisustva, smanjen intenzitet i učestalost direktnog interpersonalnog komuniciranja tj. komuniciranja sa telesnim prisustvom. Na takav zaključak upućuju: prvo, iskazi korisnika: „obično sam kod kuće i odmaram uz laptop...” (vidi: dnevni list „Blic“ 18-19.4.09, s. 33), drugo, zapažanja i ozbiljne rasprave, prezentovane u masovnim medijima, o zavisnosti ili čak bolesti zavisnosti od Interneta odnosno zabavno-rekreativnih i informaciono-komunikacionih sadržaja tog supermedijuma u celini; treće, nastanak i širenje tzv. 'e-Economy' tj. elektronskog poslovanja; četvrto, raširenost mobilnog telefona, koji bitno doprinosi supstituciji direktnog interpersonalnog komuniciranja u svim domenima.

Obe vrste interpersonalnog komuniciranja: direktno sa telesnim prisustvom i indirektno ili bestelesno, delom se prožimaju a delom funkcionišu nezavisno jedna od druge. One će verovatno dugo postojati, s time što se može očekivati dalje smanjenje intenziteta i frekvencije direktnog i povećanje intenziteta i frekvencije indirektnog interpersonalnog komuniciranja jer su želje i potrebe ljudi za direktnim komuniciranjem smanjene sa tendencijom daljeg opadanja.

Promena društvenih struktura

Krajem prve decenije 21. veka razvoj medijskih tehnologija je uznapredovao i uzdiže se na viši nivo. Razvoj sve više osamostaljuje korisnike medija od tradicionalnih političkih i socijalnih struktura i uspostavlja njihov komunikativni suverenitet bez presedana: „Pre svega u medijskoj i informacionoj tehnici mnoge tehnologije etablirale su se bez politike ili čak protiv nje“ (Mai, 2007, 1133; vidi o tome takođe: Popović, 2008, 19/20).

Bojazan od osamostaljenog tehnološkog napretka nije novi fenomen 21. veka. Ta bojazan oglasila se još pre

Obe vrste interpersonalnog komuniciranja: direktno sa telesnim prisustvom i indirektno ili bestelesno, delom se prožimaju a delom funkcionišu nezavisno jedna od druge.

Krajem prve decenije 21. veka razvoj medijskih tehnologija je uznapredovao i uzdiže se na viši nivo.

Etabliranje novih tehnologije "bez politike ili čak protiv nje" predstavlja blagu formulaciju jednog već osamostaljenog i nezadrživog tehnološkog progressa medija.

Realne ljudske zajednice su političke tvorevine. Virtualne zajednice su tvorevine novih medija. Iako se te zajednice sastoje uglavnom od istih ljudi, one međusobno komuniciraju na različite načine.

više od pet decenija u sintagmi „kritički tehnopesimizam“ od strane eminentnih autora, među kojima je i filozof Jürgen Habermas (Juergen Habermas), kada je usledio intenzivni razvoj telekomunikacionih satelita i drugih informaciono-komunikacionih tehnologija.

Etabliranje novih tehnologije "bez politike ili čak protiv nje" predstavlja blagu formulaciju jednog već osamostaljenog i nezadrživog tehnološkog progressa medija. Bojazan od tog osamostaljenja formulisan u paradigmi "tehnopesimizam", konkretno onaj koji se odnosi na medijske tehnologije, neopravdan je. Jer nove medijske tehnologije, kao što pokazuje fenomen komunikativnog suvereniteta korisnika tih tehnologija, ne sputavaju, nego tvore i šire demokratiju i nove autonomne društvene strukture.

Kritički tehnopesimizam traje sve do danas. Na početku 21. veka medijske tehnologije su već toliko napredovale da prete izmicanju svakoj kontroli pa i državnoj nezavisno od toga da li se radi o demokratskim ili autoritarnim, sekularnim ili teokratskim državnim sistemima. Kao primer za to može poslužiti odluka britanske medijske kuće BBC, koja je najavila, pored odavno postojećeg svetskog radioemisionog i internet servisa, otvaranje i svetskog TV-servisa 2009. godine (objavio radio B92 15.1.2009. godine u zajedničkoj informativnoj emisiji BBC/Radio B92). Objašnjenje kako će BBC svetski TV-program ući u zemlje kao što je Iran, glasi da u toj zemlji milioni ljudi već poseduju satelitske TV-antene i da su nezavisni od državne kontrole u tom domenu.

Realne ljudske zajednice su političke tvorevine. Virtualne zajednice su tvorevine novih medija. Iako se te zajednice sastoje uglavnom od istih ljudi, one međusobno komuniciraju na različite načine. Realne zajednice komuniciraju govorom u realnom prostoru i vremenu. Virtualne zajednice komuniciraju digitalnim kodovima u suženom i istovremeno neograničenom prostoru i vremenu ili u kompresiji neograničenog prostora i vremena. Suženi prostor i vreme manifestuju se komuniciranjem putem kompjuterskog Interneta, a kompresija prostora i vremena manifestuje se u komuniciranju Internetom putem mobilnog telefona koji operiše aplikacijom protokola WAP (Wireless Application protocol; vidi: http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the

Internet). Konekcijom Interneta i mobilnog telefona rasla je upotreba Interneta tom napravom. Komuniciranje mobilnim internetom predstavlja inicijalno ali i kontinuirano azijski fenomen. Za razliku od Severne Amerike i Evrope, u Japanu, Južnoj Koreji i Tajvanu Internet konekcije vršene su od početka ne putem kompjutera nego putem mobilnih telefona. Zbog znatno povoljnije cene nabavke mobilnih telefona, zemlje u razvoju sledile su azijski trend: Indija, Južna Afrika, Kenija, Filipini i Pakistan. Prema podacima iz 2008. godine, odnos konekcije Interneta putem mobilnog telefona i kompjutera (PC) u zemljama u razvoju iznosi 10 (deset) prema 1 (jedan) u korist mobilnog.

Pod uticajem široko rasprostranjenih kompjutera (PC) u Evropi i Severnoj Americi dominirao je kompjuterski Internet. Međutim, usled poboljšanja performansi mobilnog telefona (povećanje ekrana, brzine, memorije, nenadmašnog broja funkcija – oko 20 – i dr., u razvijenim zemljama usledio je preokret tako da se virtuelna zajednica 'ujedinila' u pretežnoj upotrebi istog supermedijuma tj. Interneta putem mobilnog telefona (isto)).

Predviđanja o kvantitativnom odnosu između realne i virtuelne zajednice za period 2006–2011. godine kažu da će broj pripadnika virtuelne zajednice biti u porastu i to u proseku 6,6 % godišnje i obuhvatiće 2011. godine 38 % svetske populacije, od čega će 22 % redovno koristiti Internet (isto).

Nastanak virtuelnih zajednica, u kojima ljudi međusobno komuniciraju a da se ne moraju nikada sastajati, direktna je posledica novih medija. U kojoj meri nove medijske tehnologije osamostaljuju ljude i prevode ih u virtuelnu zajednicu, pokazuju i najnoviji podaci objavljeni u američkoj studiji „Visual Networking Index Survey“, u kojoj se objavljuju rezultati istraživanja Internet korisnika širom sveta. Prema toj studiji, Kinezi su u proseku (čak sa oko jednu milijardu i 300 miliona stanovnika) ispred Sjedinjenih Država (sa oko 295 miliona stanovnika) i daleko ispred svih drugih država. Kinezi prosečno koriste Internet 1,9 sati dnevno, Amerikanci i Nemci 1,3 sata i Šveđani 0,7 sati (vidi o tome dnevni list „Blic“ od 18.1. 2009. godine, s. 4). Prema podacima londonskog lista „Economist“ (Economist) blizu

Pod uticajem široko rasprostranjenih kompjutera (PC) u Evropi i Severnoj Americi dominirao je kompjuterski Internet.

Nastanak virtuelnih zajednica, u kojima ljudi međusobno komuniciraju a da se ne moraju nikada sastajati, direktna je posledica novih medija.

Demokratski najrazvijenije zemlje sa demokratskom tradicijom uviđaju objektivnost takvog stanja i brže se prilagođavaju novim izazovima.

U klasičnom srednjem veku monopol ili u oblasti komunikacija nalazio se potpuno u rukama teokratskih struktura da bi jednim tehničkim pronalaskom: tehnikom štampe (pokretnog štamparskog sloga – Gutenberg oko 1445. godine) crkva nepovratno izgubila taj monopol.

četvrtina svetskog stanovništva ili 1,5 milijardi ljudi redovno koristi internet. Isti list predviđa da će u 2009. godini pristup Internetu preko mobilnih telefona imati 600 miliona ljudi tj. dvostruko više nego u 2006. godini (podaci preuzeti iz: Blic NOVAC, broj 23, 14.2.2009, s. 14). U tom kontekstu ide konstatacija napred pomenutog autora M. Maia koja glasi: „Nove tehnologije prožimaju kao nikada prethodno naš svet i političke strukture“ (Mai, 2007, 1132).

Od komunikativnog monopola struktura moći do komunikativnog suvereniteta

Zapravo, nove komunikacije i nove medijske tehnologije ne samo da prete da u domenu komunikativnih procesa i aktivnosti u dalekosežnoj meri minimiziraju pa čak i eliminišu tradicionalnu dominaciju i kontrolu nacionalnih država, nego postupno i nepovratno razvlašćuju administrativno-političke strukture država i pretvaraju ih u servisne strukture. Međutim, kao što taj proces transformacije teče neujednačeno u Evropi i svetu, tako se odvija i prilagođavanje pojedinih nacionalnih država novim izazovima proizašlim iz tehnološkog progresa, u ovom slučaju progresa novih medijskih tehnologija i iz toga proizašlom tehnološkom dominacijom u oblasti ljudskih komunikacija. Demokratski najrazvijenije zemlje sa demokratskom tradicijom uviđaju objektivnost takvog stanja i brže se prilagođavaju novim izazovima.

U navedenom kontekstu svrsishodno je podsetiti da je ta dominacija u obliku monopola, cenzure, kontrole, pa i fizičkog proganjanja, fizičke likvidacije i raznih drugih represalija, predstavljala metod i predmet nadmetanja dominantnih struktura moći i u prošlosti. U klasičnom srednjem veku monopol ili u oblasti komunikacija nalazio se potpuno u rukama teokratskih struktura da bi jednim tehničkim pronalaskom: tehnikom štampe (pokretnog štamparskog sloga – Gutenberg oko 1445. godine) crkva nepovratno izgubila taj monopol, ili izraženo u upravo ovde uvedenom pojmu, svoj komunikativni suverenitet nad pisanom reči, koji je potom prešao u ruke sekularnih nosilaca društvene moći tj. država i samo parcijalno nekolicine inteligencije

toga doba. Drugu korenitu promenu proizveo je takođe tehnički progres: Usavršavanje tehnike štampe dovodi do nastanka prvog masovnog medijuma – novina u 17. veku i osvajanja medijske slobode, koju je A. Sturminger označio kao pravo 'orgijanje' štampe: „Jedva da je bila epoha u kojoj je novinarstvo slavilo takve orgije kao za vreme Francuske revolucije... oko hiljadu novina! Puna sloboda štampe” (Sturminger, 1960, 197) i koja je postojala do 18. veka. Uviđajući moć tog prvog masovnog medijuma i opasnost slobodnog delovanja štampe, Napoleon ukida slobodu štampe u Francuskoj, da bi isto to učinio u svim okupiranim zemljama Evrope. Napoleon je prvi spoznao dvojaku moć masovne štampe: a) slobodna štampa predstavlja opasnost za vlast i b) štampa je moćan instrument propagande, sticanja i očuvanja vlasti. Od Napoleona naovamo komunikativni monopol prelazi u Evropi u ruke apsolutističkih državnih struktura i trajeće u najvećem delu Evrope sve do završetka II svetskog rata, a u velikom do završetka bipolarne podele Evrope. U međuvremenu, u 19. veku pronalazak brze štampe (Schnellpresse), telegrafa, telefona i fotoaparata dovode do masovnog i globalnog rasprostiranja mnogih vrsta štampanih medija i informaciono-komunikacionog proboja državnih i drugih barijera na putu ka izgradnji komunikativnog suvereniteta

Ključnu ulogu u iniciranju promene i izgradnji komunikativnog suvereniteta u današnjem merilu imala je i dalje tehnika: pronalazak filmske tehnike – kamere i nastanak filma, pronalazak katodne cevi i nastanak televizije, pronalazak radio tehnike i nastanak radija (više o tome u: Radojković/ Crnobrnja, 1995, 46). Novi tehnološki skok usledio je nakon II svetskog rata: pronalazak tranzistora 1948. godine, omasovljenje televizije, izgradnja Interneta, kompjutera i mobilnog telefona, koji su daljim tehnološkim progresom omogućili nastanak komunikativnog suvereniteta korisnika medija – pojedinca, građanina i naroda kakav postoji na početku 21. veka.

Jedva da je bila epoha u kojoj je novinarstvo slavilo takve orgije kao za vreme Francuske revolucije... oko hiljadu novina! Puna sloboda štampe.

Od Napoleona naovamo komunikativni monopol prelazi u Evropi u ruke apsolutističkih državnih struktura i trajeće u najvećem delu Evrope sve do završetka II svetskog rata, a u velikom do završetka bipolarne podele Evrope.

Komunikativni suverenitet i problemi demokratske kontrole.

Tehnološki komunikativni suverenitet je potpun, nedeljiv i nepovratan. Postojanost ove nove komunikativne dimenzije potvrđuju sva dosadašnja tehnološka dostignuća, koja su se etablirala uprkos nekim pesimističkim tumačenjima i pesimističkim predviđanjima. Kao što pokazuju primeri pronalaska tehnike štampe, lansiranja „Sputnjika“, i dr. tehnička dostignuća više su menjala svet nego ustanci, revolucije i ratovi.

Tehnološki komunikativni suverenitet je potpun, nedeljiv i nepovratan.

Napred pomenuti tehnopesimizam pokazuje da strah od tehnike i dalje postoji, iako taj strah nema intenzitet iz ranijih vremena. Taj strah takođe više nije strah od buke i tutnjave parne lokomotive ili motora, nego od 'mistike' bešumne i sve moćnije elektronike, čijim mogućnostima se ne nazire kraj i čije funkcionisanje razume i drži pod kontrolom samo relativno ograničen broj eksperata iz oblasti digitalne i nanotehnologije.

Upravo te mistične tvorevine Žan d'Arso je označio kao „fabriku intelektualnih sloboda“ koja je proizvela komunikativni suverenitet.

Zemlje razvijene demokratije, kao matične zemlje „fabrike intelektualnih sloboda“ odnosno medijskih tehnologija, znatno lakše se mire i lakše prihvataju novu ulogu oličenu u servisnoj funkciji, nego ostale zemlje naviknute na kontrolu informacionih i komunikacionih sistem ili na klasični monopol u toj sferi. Ali, još uvek postoje i zemlje sa skoro potpunim monopolom kao i zemlje u kojima je prisustvo savremenih supermedija vrlo slabo zastupljeno. Međutim, strah od gubitka kontrole, monopola i sl. je opšteprisutan u svim zemljama bez obzira na rasprostranjenost novih komunikativnih tehnologija.

Dok u demokratski zaostalim i autoritarnim sistemima taj strah postoji kao strah od gubitka moći i privilegija, u razvijenim demokratijama strah postoji u vidu problema „demokratske“ kontrole tehničkog progressa uopšte i rastućeg „tehnopopulizma“, čiji glavni nosioci su mikrosvet elektronike i nanotehnologija. Kontinuirani tehnološki pronalasci i inovacije probijaju svaki otpor koji im se nađe na putu. Ključne

Kao što pokazuju primeri pronalaska tehnike štampe, lansiranja „Sputnjika“, i dr. tehnička dostignuća više su menjala svet nego ustanci, revolucije i ratovi.

uloge u društvu preuzimaju, umesto političara, razni eksperti koji razumeju svet elektrona i nanočestica. Napred navedeni autor M. Maj s tim u vezi piše: „Odnos snaga između države i tehnike pomerio se u zadnje vreme stvarno u korist tehnike“ (Mai, 2007, 1138). Time je, nastavlja on, ponovo otvorena debata o „tehnokratiji“, koja je vođena 70-ih godina 20. veka. Tehnološki pesimizam autor, između ostalog, iskazuje na primeru komunikacione tehnike, konkretno zabavne elektronike, i pesimistički konstatuje da se, za razliku od mnogih drugih makroprojekata, arsenal zabavnih tehnologija ne nameće „protiv otpora pogođenih“ (isto, s. 1139) korisnika. Pitanje demokratske legitimnosti ovih i drugih tehnologija, smatra Maj, postavlja se samo po sebi. Ali, to pitanje gubi smisao u odnosu na tehnike koje su popularne i opšte prihvaćene, a to su upravo komunikativne tehnike, koje su, kao što je napred rečeno, i dovele do nastanka nedeljivog individualnog i narodnog komunikativnog suvereniteta. Prisvajanje komunikativnih tehnologija kroz igru i svakodnevnu upotrebu, smatra Maj, snižava svest o riziku svih vrsta tehnike. To se odnosi na mladu generaciju, koja je nastala u svetu kompjutera i mobilnih telefona i koja na isti način svesti doživljava i prihvata i mnogo rizičnije genetske i atomske tehnike. Mladalačka kultura i svest uzimaju laptop kao merilo stvari, a takva kultura i svest, kada se učvrsti, određivaće svet budućnosti.

Demokratska država kao servisna služba komunikativnog suvereniteta građana.

Pored ispoljenog tehničkog pesimizma, zapažanja i rezonovanja M. Maja potvrđuju još jače tehnološku determinisanost komunikativnog suvereniteta. U kontekstu odnosa snaga između demokratske države i tehnike, M. Maj koristi i pojmove 'demokratija' i 'tehnokratija' i konstatuje da sledi prilagođavanje državne politike prema merilima racionalnosti tehnike. Dominantni odnos se ne uspostavlja između države i tehnike, nego između tehnike i građana u kome glavnu ulogu ima tržište. Na kraju konstatuje M. Maj: „Tehnokratija ne izrasta... danas iz saveza makrotehnike

Pored ispoljenog tehničkog pesimizma, zapažanja i rezonovanja M. Maja potvrđuju još jače tehnološku determinisanost komunikativnog suvereniteta.

Dominantni odnos se ne uspostavlja između države i tehnike, nego između tehnike i građana u kome glavnu ulogu ima tržište.

Kada je reč o državi kao servisnoj službi komunikativnog suvereniteta, onda se ovde stvari granaju u više pravaca.

Što se tiče zemalja u tranziciji, poznato je da se tu radi o bivšim državama realsocijalizma, naviknutim na autoritarne oblike vladavine i kontrole svih društvenih struktura, sa partijski dirigovanim sistemima informisanja i komuniciranja.

i države, nego iz alijanse između društva i tehnike, koja obećava da će zadovoljiti potrebe" ljudi (isto, s. 1141).

Kada je reč o državi kao servisnoj službi komunikativnog suvereniteta, onda se ovde stvari granaju u više pravaca. Za sistemski izgrađena informativna društva i komunikativne demokratije ta uloga države predstavlja uglavnom 'prirodni' sled razvoja. Za demokratski manje razvijene zemlje kao drugu kategoriju, u Evropi su to uglavnom zemlje u tzv. tranziciji, servisna uloga države je nešto novo što je izloženo otporima različite vrste. U nekim od tih zemalja prisutni su još elementi kontrolne uloge države, a posebno su izraženi u perifernim delovima evropskog istoka. Treću kategoriju čine zemlje sa ideološkim i/ili klerikalnim uređenjima i tome odgovarajućim medijskim sistemima i znatno ograničenim medijskim slobodama. I najzad tu su, kao sledeća kategorija, i zemlje sa arhaičnim društvenim sistemima, slabo razvijenim medijima i informaciono-komunikacionim strukturama.

Što se tiče zemalja u tranziciji, poznato je da se tu radi o bivšim državama realsocijalizma, naviknutim na autoritarne oblike vladavine i kontrole svih društvenih struktura, sa partijski dirigovanim sistemima informisanja i komuniciranja. Te navike su negde manje negde više prisutne i kao takve predstavljaju smetnje u razvoju medijskih sloboda i prava na komuniciranje (OSCE Yearbook 2006). Ipak, tehnološko osamostaljenje novih medija (supermedija) je i u tim zemljama evidentno. Komunikativni suverenitet korisnika tih medija zavisi uglavnom od njihove rasprostranjenosti odnosno postojanja servisne mreže i pokrivenosti prostora odgovarajućim tehničkim napravama.

Glavnu liniju razdvajanja uloge države u pogledu kontrolne ili servisne funkcije čine, dakle, tehnološke osobine samih medija. Linija razdvajanja deli klasične i nove medije u dve osnovne kategorije: interaktivne (dijaloške): kompjuter, internet, mobilni telefon i druge interaktivne naprave na jednoj i neinteraktivne (jednosmerne): štampu i nelinearne audio-vizuelne radio i televiziju tj. klasične medije te vrste.

OEBS čini napore u domenu politike i razvija aktivnosti u pravcu unapređenja slobode neinteraktivnih medija. Godine 2006. ta panevropska organizacija održala je tri konferencije po navedenom pitanju, i to:

- Centralnoazijsku medijsku konferenciju (Central Asia Media Conference),
- Južnokavkasku medijsku konferenciju (South Caucasus Media Conference),
- Budimpeštansku konferenciju (Budapest Conference).

Osim konferencija, OEBS je, na osnovu nalaza svojih posmatrača, analizirao stanja medija i komunikacija u više zemalja i objavio ih u formi izveštaja i komentara sa osnovnim ciljem unapređenja medijskih prava i sloboda svih učesnika i korisnika medijskih tehnologija kao medija u aktivnoj upotrebi. U opsegu aktivnosti OEBS-a i UNESCO-a nalazi se i tzv. kompjuterska pismenost koja je, pored posedovanja supermedija, važan element komunikativnog suvereniteta jer doprinosi omasovljavanju korisnika interaktivnih supermedija (isto).

Primeri OEBS-a, UNESCO-a i dr. pokazuju da državne i međunarodne političke strukture, ali takođe kulturne, obrazovne i naučne institucije i organizacije nemaju bolje rešenje od prihvatanja vodeće uloge tehnološkog progresa, jer on vodi boljim propozicijama u rešavanju ekonomskih planova odnosno ekonomskom napretku i blagostanju. Nove tehnologije, naročito medijske, predstavljaju jedan od glavnih oslonaca ekonomije, izvora nacionalnog dohotka i osiguranja radnih mesta. Primenu novih tehnologija više ne predvode političke strukture, a to se posebno odnosi na nove medijske tehnologije koje su konvergirale u moćnu industriju hard i softvera.

Ulogu medijskih tehnologija u savremenoj ekonomiji ilustruju i procene i predviđanja londonskog časopisa „Economist“ (Economist). Prema tim procenama, ove tehnologije su vitalnije i „spremnije od drugih sektora da opstanu u teškim vremenima“ i to „kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju“. Procene se odnose na sektor kompjuterskih i mobilnih sprava i njihovih funkcija (preuzeto iz: Blic NOVAC, broj 23 od 14.2.2009, s. 15). Savremene države su se 'aranžirale' sa vodećom ulogom tehnologije i, što je takođe značajno, prihvatile legitimnost želja i potreba individualnih i drugih korisnika novih medijskih tehnologija.

Ulogu medijskih tehnologija u savremenoj ekonomiji ilustruju i procene i predviđanja londonskog časopisa „Economist“ (Economist). Prema tim procenama, ove tehnologije su vitalnije i „spremnije od drugih sektora da opstanu u teškim vremenima“ i to „kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju“.

Tehnološka moć medija vodi povećanju komunikativnog suvereniteta

Moć medija kontinuirano jača i time povećava komunikativne potencijale korisnika. Zahvaljujući naučnom prođoru u svet elektronike i nanotehnologije, kapaciteti i brzina protoka informacija, znanja i svih drugih sadržaja kompjutera, mobilnih telefona i drugih naprava te vrste rapidno se povećava.

Sedamdesetih godina 20. veka veliki problem naučnika predstavljalo je jačanje kompjutera, da bi pronalaskom čipa taj problem bio rešen. Ali, sam čip nije bio rešenje bez kombinacije sa tranzistorom koji je pronađen dvadesetak godina ranije. Od tehničke simbioze ta dva pronalaska naovamo jačanje kompjutera išlo je uzlaznom linijom i ubrzanim tempom a time su i jačani kreativni i komunikativni potencijali ove naprave. Kojim tempom je išlo jačanje kompjutera i ujedno Interneta pokazuju sledeći podaci:

- godine 1971. kompjuter Intel 4004 sadržavao je 2300 tranzistora sa čipom veličine 10,0 mikrometara;
- godine 1982. Intel 286 imao je 100 000 tranzistora sa čipom veličine 1,5 mikrometara;
- godine 1993. Intel pentium imao je 3 miliona tranzistora sa čipom veličine 0,8 mikrometara;
- godine 2000. Intel pentium 4 imao je 42 miliona tranzistora sa čipom veličine 0,18 mikrometara;
- godine 2010, prema proračunima naučnika, kompjuteri će imati 3 milijarde tranzistora sa strukturom čipa veličine samo 0,01 mikrometara (Johann Grolle, Geballte Intelligenz der Atome. u: Der Spiegel, Nr. 11, 14.3.2005, s. 178/179).

Jačanje tehnološke moći kompjutera direktno utiče na komunikativne i sveukupne potencijale Interneta kao supermedijuma. Operativna moć kompjutera iskazivana u MB (Megabyt) merama iznosila je pre 20-ak godina 32 MB (pentium 1), da bi na kraju prve decenije 21. veka dosegla snagu od preko 4000 MB ili 4 GB (Gigabyta). Sa komunikativnog i funkcionalnog stanovišta uopšte, tehnološka moć kompjutera dovela je do velikog ubrzanja komunikativnih interakcija, velikog povećanja protoka poruka, informacija i znanja

Sedamdesetih godina 20. veka veliki problem naučnika predstavljalo je jačanje kompjutera, da bi pronalaskom čipa taj problem bio rešen.

Jačanje tehnološke moći kompjutera direktno utiče na komunikativne i sveukupne potencijale Interneta kao supermedijuma.

uopšte, kao i ogromnog sužavanja pa čak i kolapsa prostora i vremena u supermedijumu Internetu.

Snaga kompjutera dosegla je, međutim, ne samo mogućnost sužavanja prostora i vremena i istovremeno 'kosmičkog' širenja informaciono-komunikacionih resursa u digitalno proizvedenom prostoru, nego i sposobnost prikaza i proizvodnje realnog i virtuelnog sveta – oba sveta u jednako realističnom doživljaju tj. aktiviranju ljudskih čula (više o tome u: Popović, 1999, 7). Osim toga, putem snažnih kompjutera uspele su i prve probe teleportacije (Beamen) svetlosnih čestica (fotona), čime se otvaraju ne samo dodatne i nove sfere komuniciranja nego i druge tehnološke funkcije i mogućnosti uopšte (vidi o tome: Stampf, 2005, 180).

Tehnološka moć digitalnih mašina je, dakle, impresivna. Ali, nauka se ne zadovoljava dosegnutim nivoom te moći. Međutim, još više se ne zadovoljavaju mnoge druge ljudske delatnosti i potrebe kao što su medicina, različiti procesi rada i rasonode i najzad naročito kosmonautika, od koje je potekao internet. Tehnološki postupak jačanja kompjutera je, kao što je navedeno, odavno pronađen u simbiozi tranzistora i čipa. Ali, pitanje je da li je jačanje te vrste moguće u nedogled? Na to pitanje odgovara Gordon Mur (Gordon Moore), suosnivač Intela, koji je postavio tzv. 'Murov zakon'. Prema tom zakonu, snaga silicijumskog čipa duplira se svakih 18 meseci. Odgovor Gordona Mura, baziran na tom zakonu, negativan je, jer postoji fizikalna granica smanjenja strukture čipa i povećanja broja tranzistora. Prema Murovom zakonu, ta granica biće dosegnuta oko 2020. godine najmanjom mogućom strukturom čipa veličine 0,001 mikrometar i brojem tranzistora od oko 200 milijardi (Grolle, 2005, 279). Ta granica jačanja savremenog kompjutera označiće i njegov kraj.

Supermediji budućnosti i perspektive komunikativnog suvereniteta

Da li će u određenom vremenu, onom koje je naveo G. Mur ili nekom kasnijem periodu, elektronika doći do svog kraja i šta će uslediti posle toga, predstavlja sledeće pitanje

Tehnološka moć digitalnih mašina je, dakle, impresivna. Ali, nauka se ne zadovoljava dosegnutim nivoom te moći.

Prema Murovom zakonu, ta granica biće dosegnuta oko 2020. godine najmanjom mogućom strukturom čipa veličine 0,001 mikrometar i brojem tranzistora od oko 200 milijardi (Grolle, 2005, 279). Ta granica jačanja savremenog kompjutera označiće i njegov kraj.

Konvergencija medijskih tehnologija na početku 21. veka je uznapredovala i obezbedila takoreći neotuđivo posedovanje i korišćenje medija lišenih raznih administrativnih zanovetanja i zabrana tog 'starog gnjavatora' države. „Sredstva su u našim rukama“.

Promena se sastoji u mogućem prelazu od postojećeg tranzistorsko-elektronskog na atomski kompjuter, koji bi, kako se predviđa, bio nemerljivo puta jači i bio bi u stanju izvršavati do sada nezamislive operacije.

u kontekstu ljudskih komunikacije i takođe komunikativnog suvereniteta korisnika medija ili tačnije korisnika očekivanih super, hiper i metamedija budućnosti. Konvergencija medijskih tehnologija na početku 21. veka je uznapredovala i obezbedila takoreći neotuđivo posedovanje i korišćenje medija lišenih raznih administrativnih zanovetanja i zabrana tog 'starog gnjavatora' države. „Sredstva su u našim rukama“ (D'Arsi) i komunikativni suverenitet je obezbeđen i praćen stalnim proširenjem. Operativne mogućnosti kompjutera, uključujući Internet, nalaze se u stalnom uzdizanju. Taj proces još je izraženiji u mobilnoj telefoniji. Operativne i memorijske performanse i kompetencije ovih naprava skoro svakodnevno se uzdižu na viši nivo tako da ovaj mali 'čudesni' aparat pokriva skoro sve komunikativne potrebe.

Tehnološka konvergencija, konkretno konvergencija i simbioza medijskih tehnologija, odvija se dalje. Ona je, u svom finalnom operativnom domenu supermedija i komunikativnog suvereniteta, zasnovana na simbiozi tranzistora, elektronike i nanotehnologije. Procene G. Mura o krajnjoj granici te simbioze zvuče verodostojno tako da se mogu očekivati inovirani ili sasvim novi tehnološki prodori i preorijentacija postojećih supermedija na nove tehnologije.

Nagoveštaji određenih promena postoje već nekoliko godina. Verodostojnu potvrdu pružio je simpozijum Nemačkog fizikalnog društva, održan u Berlinu 2005. godine uz učešće oko 7700 fizičara. Značajna promena od strane vodećih fizičara nagoveštena je upravo na ovom simpozijumu. A promena se sastoji u mogućem prelazu od postojećeg tranzistorsko-elektronskog na atomski kompjuter, koji bi, kako se predviđa, bio nemerljivo puta jači i bio bi u stanju izvršavati do sada nezamislive operacije kao što su: pretraživači koji sve pronalaze, nalazači naftnih polja, otkrivanje tajnih podataka i kodova, optimalizaciju procesa svih vrsta, simulaciju klimatskih tokova, prognozu vremena i rano otkrivanje prirodnih nepogoda i katastrofa, teleportaciju (rastvaranje predmeta i organizama, njihovu transformaciju u svetlosne nematerijalne čestice-fotone, prenos na drugo mesto i ponovna rekonstrukcija) itd.

Istraživanja atomskih fizičara, između ostalog, na novoj vrsti kompjutera su u toku i zasnovana su na saznanju

da su atomi 'pametniji' od tranzistora. Atomski fizičar Herbert Valter (Herbert Walther) iz Max-Planck instituta u Garchingu (Nemačka) tvrdi: „Čisto teoretski bi 50 atoma bili dovoljni da visoko nadmaše učinak svih postojećih kompjutera“ i dodaje kakvu bi tek sposobnost onda imalo 1000 povezanih atoma. Američki istraživač Džordž Džonson (Georg Jonson) konstatuje: „Kvantni (kvant = delić energije, prim. N.A.P.) kompjuter odnosi se prema uobičajenom kompjuteru kao atomska energija prema vatri“ (J. Grolle, isto, 176). Atomski fizičar Dejvid Dojč (David Deutsch), sa univerziteta Oksford (Velika Britanija) – idejni začetnik kvantnog kompjutera, tvrdi da samo 300 atoma mogu izvršiti više računskih radnji nego što kosmos ima atoma (isto, 179). Kada jednom bude sačinjen atomski ili kvantski kompjuter (fizičari koriste oba pojma u istom značenju) biće u stanju, u poređenju sa postojećim kompjuterom, da, na primer, daleko većom brzinom pretraži ogromne datoteke i moći će probiti sada najbolje zaštićene kodove (tajne).

Te očekujuće osobine atomskog kompjutera privukle su pažnju i zainteresovale sektore privrede i industrije, a posebno tajne službe i vojne organe. Odmah nakon pojave informacije da kvantni kompjuter može najveće i najsloženije brojeve raščlaniti na primarne (najprostije) faktore (odlučujuća pretpostavka dešifrovanja tajnih kodova i razotkrivanje najbolje čuvanih bankarski, špijunskih i svih drugih tajni), pojavili su se finansijeri projekata tih revolucionarnih kompjutera među prvim i američki Pentagon, ali ne samo Pentagon. Očekuje se da se sa ogromnim naučnim i finansijskim naporom u roku od nekoliko godina konstruiše prvi prosti prototip čije osobine bi se dalje praktično ispitivale i poboljšavale. Optimizam u pogledu razvoja kvantnog ili atomskog kompjutera je takav da se više ne postavlja pitanje da li se takav kompjuter može dobiti, nego samo na koji način i kada će biti funkcionalno operativan.

Mnoge tajne i zagoneta pitanja konstruisanja atomskog kompjutera za sada nemaju odgovor. Još niko ne zna kako će izgledati sastavni delovi tog revolucionarnog aparata. Međutim, već je određen naziv najmanje informativne jedinice atomskog kompjutera oznakom 'kjuubit' (Qubit). A, da li će na kraju nosioci te jedinice biti atomi, fotoni,

Atomski fizičar Dejvid Dojč (David Deutsch), sa univerziteta Oksford (Velika Britanija) – idejni začetnik kvantnog kompjutera, tvrdi da samo 300 atoma mogu izvršiti više računskih radnji nego što kosmos ima atoma.

Optimizam u pogledu razvoja kvantnog ili atomskog kompjutera je takav da se više ne postavlja pitanje da li se takav kompjuter može dobiti, nego samo na koji način i kada će biti funkcionalno operativan.

Naočigled takvih pretpostavki, u budućnosti se može očekivati odgovarajući razvoj ukupnog komuniciteta.

Proširenje komunikativnog suvereniteta i u sadašnjim tehnološkim uslovima, jezikom budućnosti formulirano, 'klasičnih' superkompjuteru teče uzlaznom linijom.

pojedini elektroni ili neki drugi materijalni ili nematerijalni delići–pokretači – to je još nepoznato.

Još je, dakle, mnogo nepoznanica u započetom procesu stvaranja atomskog kompjutera. Prema Dejvidu Dojču, sposobnost atoma da vrše neograničen broj operacija proizlazi iz osobine atoma da se istovremeno pojavljuju i egzistiraju u više različitih stanja kao i iz sposobnosti izokretanja dva vezana atoma. Ove eksperimentalno iskazane osobine atoma još uvek nisu fizikalno tj. naučno objašnjive, ali Dojč smatra da, za dalji razvoj atomskog kompjutera, nije ni potrebno takvo objašnjenje. U 2008. godini u još uvek početnim razvojnim fazama nalaze se četiri modela atomskih kompjutera: rezonanca spleta atomskih jezgra, optička rešetka, ionska zamka i kvantne tačke. Model rezonance... može već izvršiti jednostavne faktorizacije kao što je, na primer, $15 = 5 \times 3$. Koji će od tih modela biti razvijen do operativnih mogućnosti iznad kompjutera na bazi tranzistor–čip pokazaće se u doglednoj budućnosti.

Naočigled takvih pretpostavki, u budućnosti se može očekivati odgovarajući razvoj ukupnog komuniciteta. Proširenje ukupnog komuniciteta, kako izgleda, moglo bi imati ne samo planetarni nego i kosmički zahvat, koji bi se tehnološki ostvario slanjem mikro (nano) robota u svemir. Takvi roboti bi, poput neke vrste reportera, krstarili raznim delovima svemirskog prostora i slali nama informacije na Zemlju.

Proširenje komunikativnog suvereniteta i u sadašnjim tehnološkim uslovima, jezikom budućnosti formulirano, 'klasičnih' superkompjuteru teče uzlaznom linijom. Međutim, u uslovima neizmerno i, kako se predviđa, neograničeno moćnih kompjutera odnosno medija, usledilo bi i tome odgovarajuće proširenje komunikativnog suvereniteta. Ako bi se ostvarile navedene procene i navedeni proračuni o moći atomskog kompjutera, onda bi to moglo dovesti do potpunog ostvarenja komunikativnog suvereniteta na Zemlji, jer bi tehnološka moć odnosno „sredstva u našim rukama“ bila potpuna i dovela bi do potpunog ostvarenja komunikativnog suvereniteta.

Limiti komunikativnog suvereniteta?

Težnje političkih struktura za kontrolom informacija i komunikacija još uvek su prisutne. One se u razvijenim demokratijama manifestuju, kao što je napred naznačeno, u bojazni gubitka demokratske kontrole, a u manje razvijenim i autoritarnim sistemima u očuvanju vlasti i privilegija vladajućih nomenklatura. Na početku 21. veka pojavio se, međutim, novi fenomen kao izazov koji navodi i političke strukture najrazvijenijih demokratija da posegnu za merama kontrole informaciono-komunikacionih resursa i aktivnosti, a demokratski manje razvijene zemlje (zemlje u tzv. 'tranziciji) bivšeg realsocijalizma da produže autoritarnu praksu političke kontrole i prisila sa ili bez zakonske regulative. Reč je o terorizmu i „antiterorističkoj legislativi slobode medija u Evropi“ nedavno pokrenutoj od Saveta Evrope (vidi: Banisar, *Speaking of terror*, 2008, 23). Premda terorizam nije samo evropski nego globalni fenomen i problem, Savet Evrope je pokrenuo inicijativu i usvojio niz administrativnih i tehničkih mera koje se odnose na kompetencije medija da sakupljaju u šire informacije.

Ministarski komitet Saveta Evrope je 2005. godine usvojio je „Deklaraciju o slobodi izražavanja i informacija u medijima u kontekstu borbe protiv terorizma“ (Declaration on freedom of expression and information in the media in the context of the fight against terrorism). U Deklaraciji se pozivaju zemlje članice da poštuju prava medija i ne uvode nepotrebne nove restrikcije slobode izražavanja i informacija; da ne postupaju sa novinarima koji izveštavaju o terorizmu kao pomagačima terorizma; da osiguraju pristup informacijama, scenama događaja i zakonskim procedurama; da štite novinare u pogledu čuvanja izvora informacije i da ih zbog toga ne progone.

Isti komitet je 2007. godine izdao uputstva za „zaštitu slobode izražavanja u vremenu kriza“ (protecting freedom of expression in times of crisis). Uputstva podsećaju vlade na njihove obaveze: da osiguraju novinarima pristup informacijama; da izvori i sakupljene informacije neće biti otkriveni i konfiskovani; da javni pristup informacijama ne sme biti ograničen; da nejasni termini kao, na primer, 'podsticaj' ne

Težnje političkih struktura za kontrolom informacija i komunikacija još uvek su prisutne.

Ministarski komitet Saveta Evrope je 2005. godine usvojio je „Deklaraciju o slobodi izražavanja i informacija u medijima u kontekstu borbe protiv terorizma“.

Ujedinjene nacije su nakon 11. septembra 2001. godine (napad na Njujork) prve pokrenule predloge i mere borbe protiv terorizma.

Komisija Ujedinjenih nacija za ljudska prava usvojila je rezoluciju 2005. godine, u kojoj se izražava zabrinutost u primeni antiterorističkih zakona za ograničavanje slobode izražavanja.

smeju biti upotrebljeni za ograničavanje slobode izražavanja i moraju biti jasno definisani (isto, s. 5).

Deklaracija i Uputstva Saveta Evrope odnose se na sve vlade, ali posebno na vlade zemalja bivšeg realsocijalizma, u kojima su još prisutna razna ograničavanja sloboda medija i progoni novinara pod izgovorom borbe protiv terorizma. Još 2003. godine tadašnji generalni sekretar UN-a Kofi Anan upozorio je na tu pojavu rečima „mi smo svedoci rastuće upotrebe, što bih ja nazvao, 'T-reči' – terorizam – za demonizaciju političkih protivnika, za ometanje slobode govora i štampe i za delegitimizaciju legitimnog političkog oponiranja“ (isto).

Ujedinjene nacije su nakon 11. septembra 2001. godine (napad na Njujork) prve pokrenule predloge i mere borbe protiv terorizma. Samo 17 dana nakon terorističkog napada Savet bezbednosti UN-a usvojio je Rezoluciju 1373. Rezolucija poziva zemlje članice da preduzmu mere u borbi protiv terorizma koje obuhvataju dodatne zakone i domenu financiranja ili podržavanja terorizma kao i mere u sferi prikupljanja informacija značajnih u razotkrivanju terorističkih planova i aktivnosti. U članu 5. Rezolucije je, između ostalog, izričito navedeno: „da je podsticanje terorističkih akcija suprotno ciljevima i principima Ujedinjenih nacija“ (isto, s. 7). Strahovanja od najavljivanih terorističkih napada i sam napad na London 2005. godine podstakao je dodatno angažovanje Ujedinjenih nacija. Komisija Ujedinjenih nacija za ljudska prava usvojila je rezoluciju 2005. godine, u kojoj se izražava zabrinutost u primeni antiterorističkih zakona za ograničavanje slobode izražavanja. Komisija je pozvala nacije „da se uzdrže od upotrebe antiterorizma kao izgovor za ograničavanje prava na slobodu mišljenja i izražavanja na način koji je suprotan obavezama po međunarodnom pravu“ (isto, s. 8). Na sličan način „Globalna antiteroristička strategija“ Ujedinjenih nacija, usvojena od članica 2006. godine, poziva na poštovanje ljudskih prava (isto).

Sledeći inicijativu Ujedinjenih nacija povodom napada na Njujork 11. septembra 2001, Savet Evrope je usvojio niz konvencija, rezolucija i dokumenata o terorizmu i s tim povezanim oblastima. Najpre je 2003. godine pokrenuta izrada i donošenje „Konvencije o prevenciji terorizma“

(Convention on the Prevention of Terrorism), koja je stupila na snagu 2007. godine. Konvenciju je do sada potpisalo 28 i ratifikovalo 15 zemalja (isto). Konvencija je uglavnom fokusirana na prestupe u uznemiravanju javnosti tj. na odgovornost medija, zatim na vrbovanje i omogućavanje obuke za terorizam. U članu 5. Konvencije piše: „Javna provokacija (objavljivanje, distribucija sadržaja – prim. autori) koja vodi vršenju terorističkog akta znači distribuciju ili na drugi način čineći dostupnom poruku sa svrhom da podstiče izvršenje terorističkog akta i, takvim ponašanjem – bilo neposredno ili ne –, zagovara teroristički prekršaj, koji vodi u opasnost da mogu biti počinjeni jedan ili više takvih prekršaja.“ (vidi: The Council of Europe Convention..., European Law Review, Vol 12, No. 4, 2006).

Konvencija Saveta Evrope je najoštrija od svih drugih antiterorističkih dokumenata. Ona osuđuje i kažnjava ne samo podsticanje i vršenje terorističkih akata nego i javno provociranje koje prouzrokuje opasnost. Osim toga, Konvencija izričito isključuje i odbranu političkih prestupa. Prema članu 20. Konvencije, „ekstradicija i uzajamna legalna pomoć ne bože biti uskraćena ni iz razloga koji se odnosi na politički prestup ili prestup povezan sa nekim drugim političkim prestupom ili bilo kojim prestupom inspirisanim političkim motivima“ (isto).

Premda Konvencija obuhvata i obaveze poštovanja ljudskih prava, posebno prava na slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i slobodu religije, ona je izazvala zabrinutost zbog mogućnosti oštrijeg tumačenja od strane vlada nekih zemalja i primene strogih restrikcija slobode izražavanja. Upravo takvi slučajevi manifestovali su se u nekim zemljama evropskog istoka, koje su usvojile još strože i dalekosežnije antiterorističke zakone.

Konvencija protiv sajberkriminala i Opcioni protokol o ksenofobiji i rasizmu (Cybercrime Convention and Optional Protocol on Xenophobia and Rasism) pokrenuta je od strane Saveta Evrope 1997. godine i finalizovana tek u septembru 2001. pod udarom terorističkog napada na Njujork. Ovu konvenciju, koja je pozicionirana kao sredstvo borbe protiv terorizma, potpisalo je 2001. godine 30 zemalja Evrope. Konvencija je stupila na snagu 2004. godine.

Konvencija Saveta Evrope je najoštrija od svih drugih antiterorističkih dokumenata. Ona osuđuje i kažnjava ne samo podsticanje i vršenje terorističkih akata nego i javno provociranje koje prouzrokuje opasnost.

Evropska unija je takođe aktivna u zalaganju za povećanje kapaciteta nadzora informacija i komunikacija u zemljama članicama.

Da bi se kontrola zaustavljanje informacija odvijali u legalnim okvirima, Evropska unija je 2006. godine usvojila Direktivu o zadržavanju podataka (Directive on Data Retention) koja nalaže telekomunikacionim provajderima pravo da sakupljaju i da ne propuštaju sve informacije koje su u opticaju.

Konvencija ima tri dela. Prvi deo je usmeren na kriminalizaciju onlajn (on line) aktivnosti kao što su data i sistem-interferencije, piraterija u domenu prava kopirajit (copyright), distribuciju dečje pornografije i kompjuterske zloupotrebe. Drugi deo zahteva od država da usvoje zakone za povećanje svojih mogućnosti nadzora i da za tu svrhu pribavljaju nove tehnologije. To uključuje presretanje komunikacija u Internetu, dobijanje pristupa podacima o trafikingu u realnom vremenu (tj. blagovremeno). Treći deo zahteva od svih država da sarađuju u razotkrivanju kriminalnih aktivnosti (Banisar, 2007, 9).

U pogledu ugrožavanja slobode izražavanja i komuniciranja, najkontroverzniji su drugi i treći deo Konvencije. Drugi deo Konvencije poziva na povećanje tehnoloških sredstava za nadzor i presretanje sadržaja, ali ne sadrži tačne odredbe upotrebe. Taj nedostatak doveo je do donošenja dodatnih propisa u zemljama članicama sa preširokim ograničenjima i negativnim efektima na slobodu izražavanja. U odnosu na treći deo, nevladin sektor izrazio je zabrinutost, kao i u drugom delu, za nedostatak preciznog regulisanja međudržavne kooperacije i slučajeva dualnog kriminaliteta.

Evropska unija je takođe aktivna u zalaganju za povećanje kapaciteta nadzora informacija i komunikacija u zemljama članicama. Najveće kontroverze u tim aktivnostima odnose se na nadzor i zaustavljanje komunikativnih sadržaja. Od zemalja članica traži se donošenje zakona za redovnu kontrolu Interneta i korisnika telefona. Kontrola treba biti preventivna tj. bez dokaza da se radi o ilegalnim aktivnostima. Da bi se kontrola zaustavljanje informacija odvijali u legalnim okvirima, Evropska unija je 2006. godine usvojila Direktivu o zadržavanju podataka (Directive on Data Retention) koja nalaže telekomunikacionim provajderima pravo da sakupljaju i da ne propuštaju sve informacije koje su u opticaju. To se odnosi na sve korisnike. U Direktivi se takođe nalaže članicama Evropske unije da u nacionalnom zakonodavstvu obezbede putem provajdera sakupljanje i zadržavanje podataka za period od šest meseci do dve godine. Reč je o podacima i porukama za koje nisu potrebni dokazi ilegalnosti nego se sumnja ili pretpostavlja ili identifikuju njihovi kriminalni sadržaji.

Široki zahvati Evropske unije izazvali su ipak kontraakcije. Irska vlada se tim povodom obratila Evropskom sudu pravde. Civilne slobodarske grupe građana takođe su se obratile Evropskom sudu za ljudska prava (European Court for Human Rights) jer smatraju da su navedene odredbe suprotne članu 8 i članu 10 zaštite ljudskih prava u nadležnosti suda.

Dalja ograničenja odnose se najviše na medije i novinare u domenu pristupa i sakupljanja informacija. Skoro sve zemlje članice Saveta Evrope (40 od 47) usvojile su Zakon o pristupu informacijama (Law of Access to Information). Kontroverze i nejasnoće ispoljile su se najviše u domenu zakonodavstva o državnoj tajni. Parlamentarna skupština Saveta Evrope ustanovila je 2006. godine da je više nacionalnih zakona problematično jer je obim državnih tajni preširoko zahvaćen. U toku je jasan trend u proširenju regulative država u kažnjavanju uličnih 'zviždača' i novinara koji objavljuju informacije od javnog interesa.

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) je 2007. godine ustanovila da je skoro polovina od 56 zemalja članice te panevropske strukture nametnula obaveze novinarima koji poseduju ili objavljuju poverljive informacija. Studija OEBS-a navodi tuce novijih slučajeva u kojima se novinari progone zbog objavljivanja zabranjenih informacija. Većina tih slučajeva odnosi se na tekuću debatu o antiterorizmu u koju su uključeni objavljeni napisi od javnog interesa zasnovani na poverljivim dokumentima. Aktivnosti na proširenju Zakona o državnoj tajni nisu ograničene samo na zemlje Centralne i Istočne Evrope. Takve aktivnosti prisutne su i u nekim zapadnoevropskim zemljama.

Ograničenja u sferi foto-novinarstva i fotografije uopšte takođe su prisutna u više zemalja Evrope. Restrikcije se odnose na profesionalne i amaterske snimke u istoj meri. Većina takvih pojava događa se bez zakonske regulative i obuhvata hvatanje i zadržavanje novinara koji fotografišu interesantne događaje kao što su javni protesti, prisilno uništavanje snimaka ili hapšenje snimatelja radi daljeg gonjenja.

Kao najuopšteniji i najmanje sporan prestup u borbi protiv terorizma može se označiti 'podsticanje'. Podsticanje

Parlamentarna skupština Saveta Evrope ustanovila je 2006. godine da je više nacionalnih zakona problematično jer je obim državnih tajni preširoko zahvaćen.

Ograničenja u sferi foto-novinarstva i fotografije uopšte takođe su prisutna u više zemalja Evrope. Restrikcije se odnose na profesionalne i amaterske snimke u istoj meri.

Mnogo više spornih elemenata sadrže usvojeni zakoni o 'glorifikaciji', 'apologitici' i 'javnoj promociji' terorizma. Glavni problem je definisanje značenja zabrane.

Prethodno je konstatovano da su se komunikativne tehnologije etablirale nezavisno od političkih struktura i da izmiču „demokratskoj kontroli“.

terorizma definiše se kao direktno podstrekivanje na kriminalni akt sa namerom da inspiriše nekoga, ko može biti nepoznat, da poćini prestup.

Mnogo više spornih elemenata sadrže usvojeni zakoni o 'glorifikaciji', 'apologitici' i 'javnoj promociji' terorizma. Glavni problem je definisanje značenja zabrane. Konvencija Saveta Evrope o zaštiti od terorizma ima sužen pristup u zabrani 'javne provokacije', koja se definiše kao „distribucija ili na drugi način vršenje dostupnom jedne poruke određenoj publici...“. Glorifikacija i apologija, pored toga, definiše se kao „javno iskazivanje pohvale, podrške ili opravdanja terorista ili terorističkog akta“ (isto, s. 20). S obzirom na suženost definicija navedenih pojmova, diskusija o problemu zabrana nastavlja se dalje, premda su mnoge zemlje u svojim zakonodavstvima unele te odrednice, ali sa različitim bilo suženim ili uopštenim definisanjem. Te razlike se negativno odražavaju na usklađivanje borbe protiv terorizma. Naroćito uopštene definicije mogu biti primenjivane u zakonskoj praksi tako da ozbiljno ugroze slobodu govora. U tom smislu je specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija izrazio zabrinutost u pogledu uopštenosti zakona država i njihovoj primeni i naglasio „elemente na obe strane kako u antiteroristićkim aktima tako i u krivićnom pravu koji mogu znaćiti niz ogranićenja u legitimnom iskazivanju kritićkog mišljenja prema vladama zemalja i državnim institucijama, prema formiranju organizacija za legitimne namere i prema slobodi mirnog okupljanja“ (Report of the Special Reporter... Addendum: Mission to Turkey, A/HRC/426/Add. 2, 16 November 2006). Zakoni, koji se odnose na zabranu govora rasne mržnje, takođe su u nekim zemljama preterani. Venecijanska komisija je 2007. godine ustanovila da su skoro sve zemlje ćlanice Saveta Evrope usvojile zakone koji zabranjuju podsticanje mržnje na rasnoj, nacionalnoj i religioznoj osnovi. Pošto je kocept zabrane podsticanja preširoko zahvaćen, on osetno zadire u slobodu izražavanja (Banisar, 22).

Prethodno je konstatovano da su se komunikativne tehnologije etablirale nezavisno od političkih struktura i da izmiću „demokratskoj kontroli“. Istovremeno, one su probile administrativne barijere, ogranićenja i zabrane i autoritarnih režima. Primer za to može poslućiti posedovanje satelitskih

prijemnika (antena, mobilnih telefona) koje njihove vlasnike, uz ostale tehnološke naprave, čine potpuno suverenim i nezavisnim od bilo koje vrste političkog sistema.

Tehnološki imunitet komunikativnog suvereniteta

Aktivnosti i mere međunarodnih institucija i država, koje se preduzimaju u borbi protiv terorizma, značajne su i opravdane sa stanovište bezbednosti ljudi. One su značajne i kao civilizacijski instrumenti u borbi protiv anticivilizacijskog fenomena: terorizma. Analiza aktivnosti i mera pokazala je da one u određenim segmentima i u određenoj meri zadiru u slobodu protoka informacija, slobodu medija i u pravo na komuniciranje. Međutim, ograničenjima su slobode i prava medija i komunikacija uopšte izloženi u različitim stepenima, zavisno od stepena tehnološkog imuniteta. Najizloženiji zabranama i ograničenjima su, zbog svog statičnog položaja, klasični štampani i audio-vizuelni mediji. Njihove nosioce, posebno nosioce štampanih medija: izdavače, urednike i novinare mogu političke strukture moći kontrolisati i ograničavati tradicionalnim metodama, koje u obimu i intenzitetu variraju zavisno od nivoa demokratičnosti političkog sistema. Naročito u demokratski manje razvijenim strukturama i autoritarnim sistemima još su prisutni pritisci, progoni i hapšenja novinara. Među klasičnim medijima, najvećim ograničenjima izloženi su štampani mediji jer se tiraži mogu konfiskovati i uništiti, dok su radio i televizija rezistentniji na ograničenja zahvaljujući njihovim tehnološkim karakteristikama elektronske diseminacije informacija, koja se ne može zaustaviti na granicama država.

Ograničenja se odnose i na nove supermedije: Internet u svim oblicima, mobilni telefon uključujući i najnoviji TV-internet. U svom sprovođenju ova ograničenja regulišu se tehnološkim metodama kao što su ugradnja raznih vrsta filtera u robote pretraživače Interneta koji sprečavaju prolaz i prijem određenih sadržaja, poruka, informacija i delova informacija. Osim toga, kako je napred navedeno u analizi, Internet i mobilni provajderi ovlašteni su da kontrolišu protok

Među klasičnim medijima, najvećim ograničenjima izloženi su štampani mediji jer se tiraži mogu konfiskovati i uništiti, dok su radio i televizija rezistentniji na ograničenja zahvaljujući njihovim tehnološkim karakteristikama elektronske diseminacije informacija, koja se ne može zaustaviti na granicama država.

Podsetimo se vremena pronalaska tehnike štampe. Saznavši za taj „đavolski izum“ crkva je brzo reagovala. Iako je pronalazač Gutenberg predvideo negativan stav crkve i, da bi takav stav neutralisao, odštampao je najpre Bibliju kao svetu knjigu. Ali to nije pomoglo. Crkva je ipak naložila da se sve štamparske prese pronađu i unište.

informacija i komunikacija, da zaustavljaju i zadržavaju informacije i da tehničkim praćenjem lociraju korisnike mobilnog komuniciranja.

Na pitanje je da li navedene mere mogu ozbiljno ugroziti dosegnuti nivo komunikativnog suvereniteta kakav je napred definisan, odgovor je negativan. U obrazloženju odgovora neka budu navedena najpre dva primera iz prošlosti koja se tiču interferencija i zabrana struktura moći u oblasti informisanja i komuniciranja.

Podsetimo se vremena pronalaska tehnike štampe. Saznavši za taj „đavolski izum“ crkva je brzo reagovala. Iako je pronalazač Gutenberg predvideo negativan stav crkve i, da bi takav stav neutralisao, odštampao je najpre Bibliju kao svetu knjigu. Ali to nije pomoglo. Crkva je ipak naložila da se sve štamparske prese pronađu i unište jer je potpuno bila svesna činjenice da joj ta tehnika zauvek oduzima monopol i moć kontrole informacija i komunikacija, moć određivanja šta će ljudi misliti, govoriti i činiti. Ali, kao što se zna, tehnika je izmakla uništenju.

Još jedan primer dokazuje moć tehnike nad administrativnim ili državnim ograničenjima i zabranama. U komunističkim i fašističkim zemljama bilo je strogo zabranjeno slušanje neregularnih radio-stanica (štampanje je bilo lako onemogućiti zabranom izdavanja, uvoza i unošenja). Ali, radio-tehnika je pobedila i probijala sve barijere i granice. Ona je probila i „gvozdeni zavesu“ za vreme Hladnog rata i učinila najtotalitarnije režime nemoćnim u pretenzijama za totalitarnom kontrolom u prostoru svoje moći. U ukupnom dosadašnjem nadmetanju (rivalitetu) između struktura političke i svake druge društvene moći (države, religije itd.) tehnologije su odnosile prevagu. Tehnologije fasciniraju ljude, koji ih rado prihvataju bez obzira na svoja politička, verska i druga opredeljenja i, zbog toga, tehnologije su vitalnije od društvenih sistema svake vrste: demokratskih, autoritarnih i totalitarnih.

Antiterorističke mere koje se odnose na interaktivne supermedije (filtriranje, presretanje, zadržavanje komunikativnih sadržaja Interneta, mobilnih telefona) do sada nisu prouzrokovale negativne reakcije korisnika. Takve reakcije, izuzev nasleđenih pritisaka na klasične medije

u nedemokratskim režimima, nisu identifikovane ni od strane vladinih ili nevladinih organizacija i tela koja se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava.

Medijske tehnologije na početku 21. veka su daleko rezistentnije na zabrane i ograničenja. One se vantehnološkim instrumentima mogu samo ometati, ali ne i suštinski onemogućiti. Jer, **sredstva su u našim rukama**. Mi možemo nezavisno komunicirati, kreirati informacije, reprodukovati, preuzimati i širiti ih kuda, kada i kako želimo, lokalno, regionalno i globalno objavljujivati i masovno distribuisati. To nam omogućava posedovanje medijskih tehnologija: kompjutera, Interneta, mobilnih (handy) telefona, štampača, kopir-aparata, skenera, kamera itd. i kontinuirano novih tehnoloških inovacija i kreacija.

Zaključno se može konstatovati da su početkom 80-ih godina 20. veka, konvergirajuće medijske tehnologije od Žan d'Arsija identifikovane kao „fabrika intelektualnih sloboda“ na početku 21. veka prerasle u **tvrđavu intelektualnih sloboda** tj. individualnog i narodnog **komunikativnog suvereniteta**.

Literatura

BANISAR David: Speaking of Terror. Media and Information Society Division. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, November 2008

D'ARSY Jean: Preface. U: The Right to Communicate – A New Human Right. Boole Press, Dublin 1983

GROLLE Johann: Geballte Intelligenz der Atome. U: Der Spiegel. Das Deutsche Nachrichten-Magazin, Nr. 11, 14. 3. 2005

HISTORY of the Internet. <http://en.wikipedia.org> (Wikipedia, the free Encyclopedia)

JEFTIĆ Nevenka: Sloboda govora. Institut za političke studije, Beograd 2001

JULIN Adeline: Report from 2006. U: OSCE Yearbook 2006

Zaključno se može konstatovati da su početkom 80-ih godina 20. veka, konvergirajuće medijske tehnologije od Žan d'Arsija identifikovane kao „fabrika intelektualnih sloboda“ na početku 21. veka prerasle u tvrđavu intelektualnih sloboda tj. individualnog i narodnog komunikativnog suvereniteta.

- MAI Manfred: Der neue Technikpopulismus – Technokratie oder Demokratie. U: Blaetter fuer deutsche und internationale Politik 9'07, Heft 9d/2007
- MNOGO glasova – jedan svet. Beograd 1980
- POPOVIĆ Novak: Suverenost u Novoj komunikativnoj strategiji – Ko je suveren u Novoj komunikativnoj strategiji. U: Argumenti. Časopis za društvena/politička pitanja, Godina II, Broj 3, Banja Luka 2008
- POPOVIĆ Novak: Virtuelne komunikacije. Institut za političke studije, Beograd 1999
- RADOJKOVIĆ Mirosljub: Novi komunikacijski mediji. (Referat na međunarodnom simpozijumu „Demokratija i mediji u multinacionalnim sredinama“, Sarajevo 28–29. novembar
- RADOJKOVIĆ Mirosljub/CRNOBRNJA Stanko: Sredstva masovnih komunikacija. Beograd 1995
- REPORT of the Special Reporter on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism Addendum. Mission to Turkey, A/HRC/426/Add 2, 16 November 2006
- STAMPF Olaf: Der Hexenmeister von Wien. U: Der Spiegel, Das deutsche Nachrichten-Magazin, Nr. 11, 14. 3. 2005
- STURMINGER Alfred: 3000 Jahre Politische Propaganda. Wien – Muenchen 1960
- THE COUNCIL of Europe Convention on Prevention of Terrorism. U: European Law Review, Vol. 12, No. 4 (2006)
- WITTKAEMPER W. Gerhard: Kommunikative Demokratie – Ein neues Leitbild. U: Die alltaegliche Pressefreiheit, Bonn 1990

Korišćenje informaciono -komunikacionih tehnologija u političkoj stranci

Mr Vanja Malidžan

Uvod

Informaciono-komunikacione tehnologije su toliko napredovale posljednjih decenija da je naš život postao nezamisliv bez njih. Svi, ili skoro svi, koriste mobilne telefone, Internet, MP3 plejere, laptope, u kancelariji, kod kuće, na ulici, zbog posla, iz zabave...

Kada je Maršal MekLuan daleke 1964. govorio o svijetu kao globalnom selu i o tome da je sam medij poruka, niko nije mogao predvidjeti da ćemo živjeti na planeti koji ovisi o informacijama.

Prelaz u novi milenijum označio je i prelaz iz društva u kojem je dominirala oskudica informacija u društvo u

Informaciono-komunikacione tehnologije su toliko napredovale posljednjih decenija da je naš život postao nezamisliv bez njih.

Nekada su bile potrebne generacije da bi napredak nauke postao primjetan, danas se u jednom životnom vijeku dešavaju ogromne promjene.

Korištenje novih tehnologija donosi prednosti, prije svega u brzini komunikacije.

kojem je količina dostupnih informacija veća od potrebne. Kada postoji manjak informacija, neophodno je imati moć da bi se pristupilo potrebnim informacijama. U uslovima obilja informacija, potrebno je imati znanje da bi se izabrale korisne informacije. Informacija nije više privilegija nego „opterećenje“.

Nekada su bile potrebne generacije da bi napredak nauke postao primjetan, danas se u jednom životnom vijeku dešavaju ogromne promjene. I oni malo stariji se sjećaju vremena od prije 10-ak godina kada su mobilni telefoni bili privilegija samo najbogatijih ili vremena prije 15-ak godina kada je Internet bio samo vijest u novinama. Nije potrebno vratiti se mnogo u istoriju da se prisjetimo računara koji su težili nekoliko tona i zauzimali čitavu prostoriju, a procesorska snaga im je bila jednaka snazi današnjeg prosječnog mobilnog telefona.

Korištenje novih tehnologija donosi prednosti, prije svega u brzini komunikacije. Moguće je prenijeti velike količine podataka velikom brzinom. Takođe, procesorska snaga savremenih računara je takva da je moguće uraditi obradu nad ogromnom količinom podataka u veoma kratkom roku. Bilo bi glupo ne koristiti pogodnosti savremene tehnologije u političkoj stranci, jer se njenim pravilnim korištenjem može znatno unaprijediti organizacija i funkcionisanje stranke.

U ovom radu su prikazane neke od mogućnosti korištenja informaciono-komunikacionih tehnologija u političkoj stranci, zajedno sa prednostima koje ova upotreba donosi, ali isto tako i stvarima u kojima treba biti oprezan, da veliko oduševljenje novim tehnologijama ne bi završilo prevelikim razočarenjem.

Komunikacija

Jedna od bitnih odrednica globalizacije je tehnološki razvoj koji omogućava smanjivanje svijeta kako prostorno tako i vremenski. Računarske mreže su globalizovale komunikaciju, omogućavajući komunikaciju između pojedinaca koji se nalaze praktično na bilo kojoj tački zemaljske kugle.

Kako primjena tehnologije ne zaobilazi niti jednu poru života, veoma dobro govori nedavna poruka pape Benedikta XVI koji poziva sveštenike da mudro i razumno iskoriste jedinstvene mogućnosti koje pružaju Internet i ostali oblici modernih komunikacija.¹

Razvoj komunikacija je uvijek pratio tehnološki razvoj, odnosno oblik komunikacije koji se koristi zavisi od stepena tehnološkog razvoja društva u kome se komunikacija odvija. Najstariji oblik predstavlja poštanski promet, koji se počeo koristiti još u drevnom Vavilonu. Zatim su došli telegraf, telefon, radio, u orbitu su lansirani komunikacioni sateliti, pojavili su se mobilni telefoni i na kraju Internet sa svim svojim alatima za komunikaciju.

Istovremeno sa ubrzavanjem komunikacije, ubrzavala se i primjena novih tehnologija. Tako je telefonu bilo potrebno 38 godina da bi stekao prvih 10 miliona korisnika, faksu 22 godine, a Internetu samo tri godine. Zanimljivo je primijetiti da, iako su novi vidovi komunikacije pružali veće mogućnosti, nikada nisu u potpunosti istiskivali stare. Tako i danas koristimo praktično sve oblike komunikacije, zavisno od toga koju poruku želimo da prenesemo, jer i sam medij koji koristimo je dio poruke koju prenosimo.

Na koji način politička stranka može imati koristi u sferi komunikacija od ovog tehnološkog napretka? Da bismo lakše sagledali ovu problematiku, grubo možemo podijeliti komunikaciju u političkoj stranci na internu i eksternu komunikaciju.

Interna komunikacija

Najjednostavnije rečeno, interna komunikacija je komunikacija unutar organizacije. Političke stranke treba organizovati i njima upravljati kao i drugim uspješnim organizacijama. To znači da uspješna stranka ima jasnu unutrašnju upravljačku i komunikacijsku strukturu poznatu i razumljivu članovima i osoblju.

Interna komunikacija uključuje oblike „službene“ komunikacije kao što su različiti memorandumi, uputstva,

¹ Izvor: Radio Vatikan, <http://www.oecumene.radiovaticana.org/CRO/Articolo.asp?c=351633>

Istovremeno sa ubrzavanjem komunikacije, ubrzavala se i primjena novih tehnologija.

Najjednostavnije rečeno, interna komunikacija je komunikacija unutar organizacije.

Interna komunikacija obuhvata mnogo više od razgovora između ljudi, jer u stvari ona predstavlja krvotok čitave organizacije.

Savremene tehnologije za komunikaciju imaju tu prednost što su brze, jeftine i mogu da dosegnu praktično čitav svijet.

politike organizacije, procedure itd. i neoficijelnu komunikaciju koja postoji između svih članova – razmjena ideja i mišljenja, razvijanje ličnih odnosa, sve do usputnog razgovora u hodniku. Interna komunikacija se pruža po svim linijama između osoblja i članova organizacije.

Interna komunikacija obuhvata mnogo više od razgovora između ljudi, jer u stvari ona predstavlja krvotok čitave organizacije, način na koji svi dobijaju potrebne informacije i dovodi do stvaranja određenog ponašanja i shvatanja unutar organizacije. Bez interne komunikacije organizacija bi bila samo skup nepovezanih individua, koje pojedinačno obavljaju različite poslove.

Mediji, instrumenti koji se koriste u internoj komunikaciji, mogu da se posmatraju sa dva aspekta: tehničkog i fizičkog. Tehnički to je način na koji se isporučuje informacija, kao recimo putem telefona, faksa, e-maila, radija, časopisa i slično. Fizički aspekt podrazumijeva perceptivni kanal koji primalac poruke koristi: čitanje (knjige, novine, časopisi), vizuelno (televizija, video), govorno (konverzacija licem u lice, sastanci). Često se primjenjuje kombinacija različitih načina (internet je npr. audio-vizuelna kombinacija).

Uglavnom lične karakteristike pojedinca i situacija opredjeljuju koji će se medij koristiti. Kao što različite ličnosti preferiraju različite medijume, tako i određene organizacije mogu biti orijentisane više ka jednom ili drugom načinu komuniciranja. Za ovaj rad su interesantni medijumi interne komunikacije potpomognuti savremenom tehnologijom.

Savremene tehnologije za komunikaciju imaju tu prednost što su brze, jeftine i mogu da dosegnu praktično čitav svijet. Ovaj vid komunikacije čini političkim strankama doseganje široke publike lakšim nego ikada, pri čemu se koristi minimum resursa.

Glavni nedostatak telekomunikacione tehnologije je u tome što svi nemaju pristup potrebnoj tehnologiji bilo zbog lokacije na kojoj se nalaze, cijene ove tehnologije ili vještina koje posjeduju. Dodatno, može doći do pretrpanosti informacijama – ljudi koji redovno koriste ovaj vid komunikacije primaju više informacija nego što efikasno mogu da obrade – što povećava šanse da će poruka biti propuštena.

Glavni alati elektronske komunikacije u političkoj stranci mogu biti:

E-mail

E-mail je relativno jeftin i jednostavan način da se brzo pošalju informacije. S druge strane, kako ljudi postaju zatrpani informacijama, bitno je koristiti e-mail na strateški način. Trebalo bi razmisliti o uspostavljanju mjesečnih, ili dvosedmičnih elektronskih biltena za članove, umjesto slanja pojedinačnih e-mailova svim članovima. Na ovaj način će članovi prepoznati bilten kao nešto što je bitno pročitati, a ne obrisati. Što se dizajna elektronskog biltena tiče, vrijede ista pravila kao i za štampani bilten.

Prednost je očigledno u lakoći i brzini kojom se doseže veliki broj članova organizacije. Praktično ne postoji lakši način da se informacija pošalje na tako veliki broj adresa u kratkom vremenu od slanja e-maila. Loša strana je, slično kao i kod biltena, što ne postoji mogućnost provjere da li je informacija primljena i obrađena. Ljudi koji često koriste e-mail mogu biti zatrpani porukama i jednostavno previdjeti neki važan e-mail.

Mailing liste

Putem mailing liste šalžete e-mail poruku svakom ko se registrovao. Ovom listom se može upravljati, i to obično radi jedan čovjek, koji kontrolira ko se nalazi na listi, ili je otvara na takav način da svi mogu poslati poruku ostalim sa liste. Ove liste se mogu koristiti da se članovima pošalju obavještenja o nekim aktivnostima koje slijede, razna najave, sastanci itd. S druge strane, mailing lista se može koristiti kao forum za diskusiju sa članovima o zanimljivim temama.

SMS

Kratke tekstualne poruke upućene putem mobilnih telefona su jednostavan i ekonomičan način razmjene informacija, koji je postao popularan posljednjih godina. Po-

E-mail je relativno jeftin i jednostavan način da se brzo pošalju informacije.

Kratke tekstualne poruke upućene putem mobilnih telefona su jednostavan i ekonomičan način razmjene informacija.

Ovo je najbolji način da se simulira lični kontakt kada on nije moguć.

Intranet se razlikuje od veb stranice u tome što je obično zaštićen lozinkom i pristupiti mu mogu samo članovi i osoblje organizacije.

stoje tehnološka rješenja koja omogućavaju slanje automatizovanih SMS-ova na veliki broj adresa, kao i prikupljanje pristiglih SMS-ova na jedan računar za dalju analizu. Izuzetno je praktičan za dan izbora, kada posmatrači mogu da šalju informacije o izlaznosti ili rezultatima u centralu političke partije o čemu se, među ostalim, detaljno govori u nastavku ovog rada.

Prednost SMS-a je što je njime moguće doseći veliki broj članova organizacije, praktično odmah. Sam koncept mobilnog telefona garantuje da će informacija biti obrađena u vrlo kratkom periodu. Loša strana mu je što je prilično siromašan, i omogućava prenošenje limitirane količine informacija. Neće uvijek biti moguće dobiti povratnu informaciju, jer neće svi članovi htjeti da i sami šalju SMS.

Tele i video-konferencija

Ovo je najbolji način da se simulira lični kontakt kada on nije moguć. Glavna prednost je prevazilaženja fizičke udaljenosti, ali nedostatak jeste da zahtijeva tehnologiju koja u mnogim krajevima nije dostupna. Tele i video-konferencija omogućava održavanje diskusija u malim grupama i dobijanje povratne informacije od ljudi koji rade u udaljenim kancelarijama i nisu u mogućnosti da prisustvuju sastancima osoblja u glavnoj kancelariji.

Intranet / veb stranica / portal

Intranet se razlikuje od veb stranice u tome što je obično zaštićen lozinkom i pristupiti mu mogu samo članovi i osoblje organizacije. Putem Intraneta se može omogućiti pristup dijeljenim datotekama, resursima i drugim informacijama članovima i osoblju koji se nalaze širom svijeta ali imaju pristup Internetu. Osnovna razlika između veb stranice i portala je u tome što portal integriše pristup podacima sa više različitih lokacija. Portal političke stranke bi na primjer mogao integrisati novinske servise, rezultate izbora, provjeru registracije birača, zanimljive video sadržaje itd. I ovaj vid komunikacije zahtijeva određenu tehnologiju i znanje korisnika, što nije moguće uvijek obezbijediti.

Hibridna pošta

Hibridna pošta je servis koji omogućava elektronsku komunikaciju u fazi kreiranja i prenosa podataka i štampanja dokumenata, te vrši uručenje kao poštanske pošiljke. Proces obrade započinje na računaru pošiljaoca koji kreira izgled dokumenta. Pošiljalac elektronskim putem ili putem nekog drugog medija (CD, disketa, magnetna traka), kreirani dokument (zajedno sa adresom primaoca) prosljeđuje do firme (provajdera), koja pruža servis hibridne pošte (provajderi mogu biti pošta ili neka druga firma koja se bavi ovim uslugama). Na računaru provajdera dokument se obrađuje i priprema za štampu. Štampa dokumenta se vrši na lokaciji koja je najpovoljnija za kasnije uručenje. Nakon toga, štampani materijal se kovertira i upućuje primaocu.

Eksterna komunikacija

Odnosi sa javnošću podrazumijevaju planirano i konstantno nastojanje da se uspostave i održe partnerski i zdravi odnosi između stranke i javnosti. Svrha stranačke organizacije je da prosljedi poruku dovoljnom broju građana dovoljan broj puta, što će kod njih izazvati pozitivan efekat i ubijediti ih na neku akciju. Samo u tom slučaju stranka postiže svoj cilj.

Eksternoj komunikaciji se u strankama i posvećuje najviše pažnje. Razvijaju se različiti metodi slanja poruke biračima – TV i radio oglasi, oglasi u novinama, štampani propagandni materijal, bilbordi, pisma, telefonski pozivi, lični kontakt itd. Najviše vremena, ljudi i novca se troši na ovu komunikaciju.

U Americi u kojoj je politika do maksimuma komercijalizovana, politika je postala veliki posao, a pobjeda na izborima jako skupa. Konzervativne procjene govore da su kandidati u SAD tokom 2008. godine potrošili 2,7 milijardi dolara samo na političko oglašavanje.² Procjene ukupne sume koju kandidati i političke organizacije potroše tokom

Hibridna pošta je servis koji omogućava elektronsku komunikaciju u fazi kreiranja i prenosa podataka i štampanja dokumenata, te vrši uručenje kao poštanske pošiljke.

U Americi u kojoj je politika do maksimuma komercijalizovana, politika je postala veliki posao, a pobjeda na izborima jako skupa.

² Julie Barko, *Best Practices for Political Advertising Online*, *Institute for Politics, Democracy & The Internet*, <http://www.ipdi.org>

Revolucija u korištenju Interneta u političkim kampanjama počela je kampanjom za mjesto kandidata Demokratske stranke na predsjedničkim izborima u SAD 2004. godine.

Internet aktivisti su pomogli da se kampanja decentralizuje i da se ideje prikupljaju.

izborne godine penju se na 10 milijardi dolara. Cijena predsjedničke kampanje u Americi se udvostručuje svake četiri godine.

Da li postoji drugačiji, jeftiniji način komuniciranja sa biračima? Kako preći od modela korištenja mas medija u savremeni digitalni model? Iako televizija još uvijek predstavlja najpopularniji medij, više to nije jedini način da se dođe do birača.

Internet kampanje

Revolucija u korištenju Interneta u političkim kampanjama počela je kampanjom za mjesto kandidata Demokratske stranke na predsjedničkim izborima u SAD 2004. godine. Inače prilično neuspješna kampanja jednog od kandidata, Hauarda Dina, sve je iznenadila time što je uspjela da prikupi značajna sredstva od manjih donatora putem Interneta. Na ovaj način nisu samo prikupljena sredstva za kampanju, već mu je to pomoglo i da izgradi rastuću Internet zajednicu sa kojom može redovno da komunicira, pored ostalih klasičnih tehnika koje se koriste u kampanji.

Na tim izborima, nova riječ je ušla u rječnik engleskog jezika: **netroots**³ (Internet aktivisti), koja se odnosi na politički aktivizam koji je organizovan kroz onlajn medije koji nemaju urednika, a koji opet imaju uticaja na tradicionalne medije. Internet aktivisti su pomogli da se kampanja decentralizuje i da se ideje prikupljaju. Upravo je uz pomoć internet aktivista 2005. organizovana podrška Dinu u njegovoj kampanji za predsjednika Demokratske stranke. Baza članova stranke koji rade na terenu je htjela njega za predsjednika, dok je elita u stranci bila protiv. Internet aktivisti su zaobišli elitu i stvorili talas podrške koji mu je glatko omogućio da ga izaberu za predsjednika.

Zaostavština ove kampanje jeste obrazac kako prikupiti sredstva i koristiti Internet u organizaciji, koji je Barak Obama kasnije iskoristio i nadogrudio u svojoj uspješnoj predsjedničkoj kampanji 2008. godine.

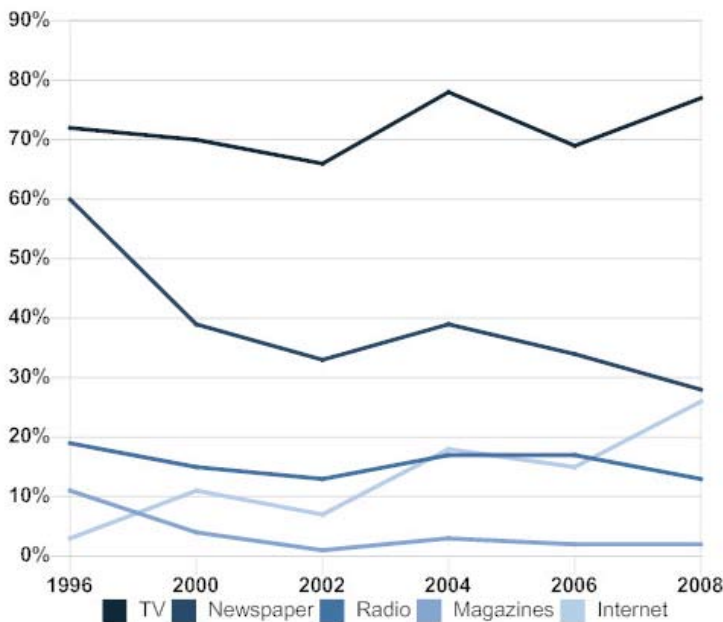
³ *Netroots: net* – mreža, odnosi se na internet; *roots* – korijenje. *Netroots* bi se moglo prevesti kao aktivisti koji kampanju vode putem Interneta, za razliku od onih koji kampanju vode na terenu (*grassroots*).

Ova izborna trka između Baraka Obame i Džona MekKejna predstavlja prekretnicu u korištenju savremenih tehnologija u političkim kampanjama. Neki smatraju da, kao što je predsjednička trka između Kenedija i Niksona promovisala televiziju kao glavni politički medij, tako je Obamina kampanja isto učinila sa Internetom. Ide se tako daleko da neki smatraju, da nije bilo Interneta, da Obama ne bi postao predsjednik.

Kako se povećava broj Internet korisnika, tako i Internet preuzima značajniju ulogu u medijskom svijetu. Istraživanje sprovedeno nakon predsjedničke kampanje 2008. godine u SAD pokazuje da se Internet, kao izvor informacija o izborima, trenutno nalazi po značaju u ravnini sa novinama – 26% odraslih dobija najviše vijesti o kampanji putem Interneta u poređenju sa 28% onih koji informacije dobijaju putem novina. Televizija i dalje ostaje dominantan izvor političkih vijesti.⁴

Izborna trka između Baraka Obame i Džona MekKejna predstavlja prekretnicu u korištenju savremenih tehnologija u političkim kampanjama.

Najznačajniji izvori vijesti o izborima

Kako se povećava broj Internet korisnika, tako i Internet preuzima značajniju ulogu u medijskom svijetu.

Pew Internet & American Life Project and Pew Research Center for the People and the Press post-election surveys.

⁴ Izvor: The Internet's Role in Campaign 2008, istraživanje provedeno od strane Pew Internet & American Life Project – An initiative of the Pew Research Center, <http://www.pewinternet.org/Reports/2009/6-The-Internets-Role-in-Campaign-2008.aspx>

Zanimljivo je kako i u Americi, među stručnjacima u političkom marketingu, postoje razilaženja u metodama i taktikama korištenja Interneta u kampanji.

Internet nije zamjena za klasične medije.

Možda nije prikladno stalno navoditi primjer Amerike u sferi korištenja informaciono-komunikacionih tehnologija, jer se radi o najmoćnijoj ekonomiji svijeta, državi sa najvećim brojem korisnika Interneta. Sa druge strane, informaciono-komunikacione tehnologije se tako brzo šire da ćemo se vrlo brzo, brže nego što očekujemo, naći na stepenu razvoja IKT koji Amerika ima danas. Sa druge strane, iskustva u korištenju Interneta u političkim kampanjama na našim prostorima su skromna da bi se mogli uočiti neki obrasci. Zbog toga je potrebno posmatrati i analizirati iskustva drugih, kako bismo se uspješno pripremili na ono što nam neminovno dolazi.

Zanimljivo je kako i u Americi, među stručnjacima u političkom marketingu, postoje razilaženja u metodama i taktikama korištenja Interneta u kampanji. S obzirom na to da je Internet relativno nov alat u političkim kampanjama, mnogo toga se radi po principu pokušaja i pogrešaka, da bi se odredili najefikasniji načini korištenja tehnologije. Mnogi još uvijek eksperimentišu sa oglašavanjem na pretraživačima, blogovima, sajtovima lokalnih novina itd.

Navike i očekivanja birača

Istraživanja pokazuju da su neki veb alati, kao što su veb stranice kandidata i korištenje e-maila već dovoljno sazreli da birači jednostavno očekuju od političkih stranka i kandidata da ih koriste. Na vrhu rang-liste očekivanja su veb stranice kandidata koje očekuje 80% birača, zatim slanja e-mailova, zvanični TV spotovi dostupni na veb stranici itd.⁵

Internet nije zamjena za klasične medije. Bolje ga je prihvatiti kao dodatak televiziji, radiju, telefonima, pošti i svrstati ga kao dio ukupnog medija miksa. Tako posmatrano, onlajn oglašavanje je najbolje koristiti u kombinaciji sa oflajn medijima, oglašavanjem i stranačkim aktivnostima.

Da bismo znali kako da iskoristimo Internet za političku kampanju, potrebno je razumjeti kakve su navike

⁵ Jagoda, K.A.B. (2009). Persuading and Motivating Voters: What Will It Take in 2010?, *E-Voter Institute*, <http://e-voterinstitute.com>

korisnika Interneta. Evo još jednog američkog istraživanja o korisnicima Interneta u SAD-u:⁶

Aktivnost	Starosna grupa		
	25–41	42–60	61–75
Korištenje portala ili stranica za pretragu	93%	91%	90%
Čitanje lokalnih vijesti, vremenske prognoze ili lokalnih dešavanja	88%	87%	86%
Čitanje svjetskih vijesti, vremenske prognoze ili dešavanja	82%	81%	88%
Kupovina	78%	77%	79%
Traženje informacija o proizvodima ili istraživanje prije kupovine	74%	73%	70%
Čitanje vijesti iz šou biznisa ili vijesti o poznatim ličnostima	69%	58%	46%
Čitanje sportskih vijesti i informacija	54%	56%	57%

Sfere upotrebe Interneta u eksternoj političkoj komunikaciji

Političke kampanje imaju više ciljeva: da povećaju vidljivost i prisutnost kako bi birači postali svjesni stranke i kandidata, da rade na kreiranju liste pristalica stranke, da upravljaju aktivnostima na terenu, da prikupljaju sredstva, da reaguju u kritičnim situacijama i da provode aktivnosti na dan izbora. U svim ovim aktivnostima se Internet može iskoristiti do nekog stepena.

- **Vidljivost kampanje** – povećanje broja Internet korisnika daje na značaju kombinovanje TV spotova sa onlajn oglasima, banerima ili veb stranicama;
- **Ubjeđivanje** – poruka koja se šalje biračima onlajn, kao i klasična poruka, more da izazove emocije kod birača. Čak iako birač ne iskoristi baner da dođe do veb stranice kandidata ili stranke, poruka koju dobija mora biti veoma ubjedljiva;

Političke kampanje imaju više ciljeva: da povećaju vidljivost i prisutnost kako bi birači postali svjesni stranke i kandidata, da rade na kreiranju liste pristalica stranke, da upravljaju aktivnostima na terenu, da prikupljaju sredstva, da reaguju u kritičnim situacijama i da provode aktivnosti na dan izbora.

⁶ Deloitte & Touche, "State of the Media Democracy" prema Jagoda, K.A.B. (2008).

Uloga i definicija političkog aktiviste se mijenja. Tradicionalne kampanje su se oslanjale na volontere koji su dolazili u kancelariju da bi pakovali koverta, telefonirali simpatizerima stranke ili učestvovali u obilasku od vrata do vrata. Danas se javlja nova vrsta, onlajn aktivista.

- **Kreiranje lista** – prikupljanjem e-maila adresa pristalica stranke omogućava se ciljano, brzo i jeftino slanje relevantnih informacija na njihove adrese;
- **Prikupljanje sredstava** – kako su ljudi postali relaksiraniji u onlajn korištenju kreditnih kartica, tako je i prikupljanje sredstava onlajn postalo značajnije. Ovakav vid prikupljanja sredstava se pokazuje kao veoma efikasan, jer zahtijeva znatno manje troškove od klasičnih vidova prikupljanja sredstava;
- **Upravljanje kampanjom** – Internet olakšava upravljanje kampanjom u nekoliko segmenata: regrutovanje volontera, promocija stranačkih aktivnosti, registracija birača, organizovanje potpisivanja peticija itd.;
- **Reagovanje u kritičnim situacijama** – u roku od nekoliko sati na Internetu se može organizovati napad na političkog protivnika ili brzo odgovoriti na optužbe druge strane;
- **GOTV** – Internet može poslužiti da se pristalice stranke podsjetite da glasaju, da se ohrabre oni koji još nisu odlučili ili oklijevaju. Na Internetu, birači često provjeravaju da li su registrovani za glasanje, kako se glasa u odsustvu, odnosno na kojem biračkom mjestu glasaju.

Stranački aktivizam

Uloga i definicija političkog aktiviste se mijenja. Tradicionalne kampanje su se oslanjale na volontere koji su dolazili u kancelariju da bi pakovali koverta, telefonirali simpatizerima stranke ili učestvovali u obilasku od vrata do vrata. Danas se javlja nova vrsta, onlajn aktivista. Onlajn aktivizam uključuje:

- Registracija za primanje e-biltena od kandidata ili stranke;
- Registracija za primanje obavještenja od stranke;
- Provođenje vremena na veb stranici ili blogu kandidata;

- Slanje e-mailova sa političkim sadržajem prijateljima i porodici;
- Davanje novačnih priloga onlajn za kandidata ili stranku;
- Slanje e-maila kandidatu sa svojim problemima ili stavovima;
- Posjećivanje sastanaka ili tribina kao rezultat onlajn poziva od strane prijatelja ili izvora kojim vjeruju;
- Preporučivanje prijatelju informacija o kandidatu kao rezultat e-maila ili onlajn obavještenja;
- Onlajn pregledavanje video zapisa o kandidatu ili stranci;
- Registrovanje za glasanje ili samo glasanje kao rezultat dobijanja e-maila ili onlajn obavještenja.

Postoji više specifičnih alata, možemo ih nazvati i fenomenima, koji postoje na Internetu, a mogu se koristiti u političkom djelovanju.

Blog

Posljednjih godina blogovi su se brzo raširili. Sve više ljudi piše vijesti, priče i daje mišljenja, više nego što najtiražnije novine imaju čitalaca. Većina veb stranica sa vijestima ima svoje blogove, da bi pokušali da imitiraju ovaj stil pisanja koji je tako popularan. Na blogovima se daju mišljenja, ali ne neophodno i sve činjenice, blogovi nisu pregledani od strane urednika – što je razlog više zašto su tako popularni.

Na izborima za američki Kongres i Senat 2006. godine, rastuća popularnost blogova imala je značajan uticaj na medijsku pokrivenost kampanja. Novinari iz malih i velikih medija okrenuli su se blogovima da bi postavili vijesti i dopustili su da se informacije tamo postavljaju, kako bi definisali sopstvenu pokrivenost određenih tema i kandidata za izbore

Kako je napredovala kampanja 2006, rasla je i upotreba blogova, a kandidati su učili da budu proaktivni u upotrebi Interneta. Novinari žele da pronađu na Internetu sve što im je potrebno da napišu članak, tako da su oni

Posljednjih godina blogovi su se brzo raširili.

Na izborima za američki Kongres i Senat 2006. godine, rastuća popularnost blogova imala je značajan uticaj na medijsku pokrivenost kampanja.

Blogovi se ne koriste samo u američkoj politici. Mnogi smatraju da je Segolen Roajal uspjela da postane kandidat Socijalističke partije Francuske na predsjedničkim izborima 2007. godine upravo tako što je na vrijeme pridobila podršku kroz blogove koji su izgradili njen profil.

Vizija Jutjuba je da zabavlja, informiše, obrazuje i inspiriše svijet putem videa.

koji rade na kampanji zaključili da mogu definisati svoje kandidate i diskusiju pomažući novinarima da lakše pronađu sve što im je potrebno.

Na blogovima ne možete kontrolisati šta će ko reći o vašem kandidatu. Ali ono što se može kontrolisati jeste proaktivno stavljanje imena kandidata bilo u blogu bilo na veb stranicama, tako da čitaoci mogu da potraže dodatne informacije.

Blogovi se ne koriste samo u američkoj politici. Mnogi smatraju da je Segolen Roajal uspjela da postane kandidat Socijalističke partije Francuske na predsjedničkim izborima 2007. godine upravo tako što je na vrijeme pridobila podršku kroz blogove koji su izgradili njen profil, jačali podršku i stvarali onlajn raspravu o novim idejama i programskim smjernicama. Blogove su u kampanji koristili i njemačka kancelarka Angela Merkel, kao i lider britanske Konzervativne partije Dejvid Kameron.

YouTube

Vizija Jutjuba je da zabavlja, informiše, obrazuje i inspiriše svijet putem videa. Korištenjem ovog servisa stranka može biti sigurna da će govor kandidata vidjeti mnogo više građana od onih koji su prisustvovali samom događaju. Onlajn video zapisi govora, reklama i programskih ideja moraju biti integralni dio bilo koje kampanje:

- **Pecajte tamo gdje je riba:** Svi video zapisi stranke ili kandidata mogu biti stavljeni na poseban kanal na Jutjubu. Tako kontrolišete šta se stavlja na ovaj kanal, kao i komentare koje gledaoci ostavljaju. Više nije dovoljno imati video zapise samo na vlastitoj veb stranici. Umjesto toga postavljajte ih tamo gdje ima najviše gledalaca – na Jutjub.
- **Uključite korisnike:** Koristite Jutjub, odnosno zajednicu njegovih korisnika, da biste testirali svoje TV oglase. Jutjub može poslužiti kao ogromna fokus grupa za vaše kreativne ideje. Čak možete iskoristiti onlajn zajednicu da sama kreira TV oglas.

- **Osigurajte se:** Nije dovoljno samo staviti video zapise na Jutjub i pretpostaviti da će hiljade ljudi da ih pogleda. Jedini način da se osigurate da video zapisi postanu popularni jeste da ih promovirate kroz (onlajn) reklamiranje.

Socijalne mreže

Korištenje socijalnih mreža doživjelo je ogromnu ekspanziju posljednjih nekoliko godina. Njihov uticaj na političke kampanje postaje sve veći. Najpopularnija od svih – Fejsbuk – i u BiH već ima preko 550.000 korisnika⁷, broj koji niti jedna stranka ne može zanemariti. Stranica www.facebook.com je najposjećenija stranica u BiH, sa skoro 40% posjeta od ukupnog broja korisnika Interneta.⁸

Na prošlim lokalnim izborima u BiH 2008. godine, bilo je mnogo kandidata sa profilima na Fejsbuku koji su pokušavali da pridobiju simpatizere u onlajn okruženju. Iskustva na našem prostoru o korištenju socijalnih mreža u političkim kampanjama su skromna, ali opet možemo posegnuti za američkim iskustvima i vidjeti koje su političke aktivnosti najpopularnije među korisnicima.

U Americi, tokom izbora 2008. godine, više od polovine (52%) korisnika socijalnih mreža (što je 14% svih punoljetnih građana) su koristili ove sajtove za političke informacije ili da bi učestvovali u nekoj vrsti kampanje.⁹ Kao što je slučaj i sa e-mailovima i SMS porukama, korisnici imaju tendenciju da ove sajtove vide korisnim u razmjeni mišljenja i komunikaciji sa drugim korisnicima, a ne toliko u pronalaženju informacija. Najčešće političke aktivnosti na ovim sajtovima su i svojoj srži uglavnom „socijalne“, iako imaju i informativnu komponentu.

- 41% korisnika onlajn socijalnih mreža su na njima otkrili za koga su njihovi prijatelji glasali;
- 33% korisnika su postavili politički sadržaj da bi ga njihovi prijatelji vidjeli;

⁷ Izvor: AdriaTalk, <http://www.adriatalk.com/broj-korisnika-facebook-evropa/>

⁸ Izvor: Internet World Stats, <http://www.internetworldstats.com/>

⁹ Izvor: The Internet's Role in Campaign 2008

Korištenje socijalnih mreža doživjelo je ogromnu ekspanziju posljednjih nekoliko godina.

U Americi, tokom izbora 2008. godine, više od polovine (52%) korisnika socijalnih mreža (što je 14% svih punoljetnih građana) su koristili ove sajtove za političke informacije ili da bi učestvovali u nekoj vrsti kampanje.

- 26% korisnika su na socijalnim mrežama otkrili za koga će glasati;
- 23% su na njima tražili informacije o kandidatima ili kampanjama;
- 16% su pokrenuli ili se priključili političkoj grupi;
- 12% su postali prijatelji jednom ili više kandidata.

Starosna grupa	18–24	25–34	35–44	45+
% onih koji imaju profil na onlajn socijalnim mrežama	83%	53%	36%	15%
Političke aktivnosti korisnika socijalnih mreža				
Otkrivanje za koga su njihovi prijatelji glasali na izborima	54%	51%	30%	17%
Otkrivanje za koga su glasali na izborima	32%	29%	24%	14%
Dobijanje informacija o kandidatima ili kampanji	26%	24%	19%	19%
Pokretanje ili pridruživanje političkoj grupi	20%	15%	16%	11%
Prijatelj na socijalnoj mreži nekog od kandidata	15%	13%	13%	6%
Bilo šta od gore navedenog	65%	56%	41%	36%

Postavljanjem oglasa na ove sajtove koji imaju veliku posjećenost, postoje šanse da se dopre i dalje od samo „prijatelja“ ili „veza“. Pored toga, možete doći do tačno ciljane grupe putem ovog oglašavanja.

Velike su šanse da kandidati već imaju svoje profile na socijalnim mrežama. Ovo je odličan način da se održava i proširuje baza birača. Ipak, postoje načini da se privuče i više pažnje. Može se koristiti tehnologija oglašavanja na socijalnim mrežama da bi se privukli pojedinci koji slično razmišljaju, da bi se privukla pažnja na pitanja i probleme koje kandidat/stranka ističe u kampanji i na same ciljeve kampanje. Postavljanjem oglasa na ove sajtove koji imaju veliku posjećenost, postoje šanse da se dopre i dalje od samo „prijatelja“ ili „veza“. Pored toga, možete doći do tačno ciljane grupe putem ovog oglašavanja.

Ostali alati

RSS predstavlja jednostavan način za automatsko preuzimanje informacija sa veb lokacija koje vam se sviđaju. Odmah se dobijaju informacije o najnovijim zbivanjima ili promjenama na sajtovima koji vas zanimaju.

Postoji i **potkasting** tehnologija za distribuciju audio sadržaja na zahtjev slušalaca. Ovim putem političke stranke mogu staviti na raspolaganje posjetiocima veb stranice snimke govora, debata ili intervjua.

Popularna Internet enciklopedija **Wikipedija**, omogućava da postavljate informacije o bilo kojoj temi ili osobi – uključujući stranačke kandidate ili čak vas same.

Mikroblogovanje i najpopularniji servis ove vrste Tviter predstavljaju neku vrstu SMS servisa na Internetu. Imaju sve veći uticaj, pogotovo u izvještavanju sa lica mjesta, pa vijest o nekom događaju ponekad na takve sajtove dopijeva brže nego agencijska, radio ili TV vijest.

Strategije za upotrebu Interneta

- Internet ne može zamijeniti tradicionalnu kampa-nju na terenu. Zapravo, oba načina moraju biti u potpunosti integrisana i širiti jedinstvenu poruku i imidž.
- Stranke ili kandidat moraju zadužiti jednu osobu da upravlja Internet komunikacijom; s obzirom na to da Internet komunikacija treba da bude integrisana u tradicionalne metode komunikacije, ta osoba mora biti u potpunosti uključena u stranačku strukturu.
- Prisustva u Internet svijetu neće biti ukoliko se stranka aktivno ne angažuje u organizovanju ovog vida komunikacije. Blogove i veb stranice koji se redovno ne ažuriraju niko neće posjećivati.
- Internet se karakteriše spontanošću i sažetošću; dakle komunikacija mora biti brza i neformalna. Ako imate duge članke koji su teži za čitanje, nećete privući posjetioce sajta da vam se ponovo vraćaju.

Zaključak

U komercijalnom marketingu postoji jasan trend rasta oglašavanja na Internetu. Već sada se u razvijenim

Mikroblogovanje i najpopularniji servis ove vrste Tviter predstavljaju neku vrstu SMS servisa na Internetu.

U komercijalnom marketingu postoji jasan trend rasta oglašavanja na Internetu.

Politički marketing se bazira na istim postulatima kao i komercijalni marketing, ali obično za njim kaska u primjeni novih trendova i tehnologija.

Budućnost političke komunikacije neće moći da uništi svoje korijenje, čak i ako sutra ništa ne bude kao nekad.

državama od ukupnog novca za oglašavanje oko 20% izdvaja na Internet oglašavanje, tako da se opasno približava, u nekim slučajevima čak i prelazi izdvajanja za TV oglašavanje.¹⁰ Jedan od razloga je i to što se kod onlajn oglašavanja može preciznije ciljati potrošač, pratiti koliko ih je vidjelo reklamu, utvrditi da li su kupili reklamirani proizvod itd.

Sa druge strane, korištenjem informaciono-komunikacionih tehnologija i položaj potrošača je ojačan. Oni mogu da pretraže onlajn trgovine da bi došli do najpovoljnije cijene, da uporede različite proizvode, sa drugim korisnicima Interneta razmijene iskustva o proizvodu, pa tek onda da se odluče na kupovinu.

Politički marketing se bazira na istim postulatima kao i komercijalni marketing, ali obično za njim kaska u primjeni novih trendova i tehnologija.

Povećanje brzine komunikacije, mogućnost analize ponašanja birača, povratne informacije od birača daju mogućnost, ali i obavezu strankama i kandidatima da svoju poruku i komunikaciju koja je do sada bila upućena prosječnom biraču prilagođavaju svakom pojedinačnom biraču i njegovim potrebama. Pri tome je potrebna prava, dvosmjerna komunikacija sa biračima, tako da svaka njihova opaska, pitanje ili molba dobiju odgovor.

Budućnost političke komunikacije neće moći da uništi svoje korijenje, čak i ako sutra ništa ne bude kao nekad. Reklama će uvijek biti integralni dio političke kampanje, ali će morati biti transformisana, rađena po mjeri birača. Biće potrebno da politika pređe sa globalnog na regionalni nivo, od široke propagande do ciljne grupe, od dugotrajnog kvašenja do zalivanja kap po kap.

Baze podataka

Potpuno je ljudski imati nešto što skupljate. U našem životu, u kući, na stolu, u kancelariji, uvijek postoji neka vrsta kolekcije. Sakupljate knjige, računare, slike, novčiće,

¹⁰ Prema izvještaju *PwC za Internet Advertising Bureau*, u Velikoj Britaniji je u prvih šest mjeseci 2009. godine na Internet oglašavanje potrošeno 23.5%, a na TV oglašavanje 21.9% svih sredstava. <http://www.reuters.com/article/idUKLU703820090930>

pjesme, adrese, automobile, recepte, kolekciju kolekcija ili bilo kakvu skupinu stvari koje se mogu povezati. Znači, ako su objekti na neki način povezani, čine kolekciju. Godinama kolekcija raste i dramatično se širi. Za nekoliko godina zaboravit ćete da ste imali neki novčić ili recept u vašoj kolekciji. Nesumnjivo će se početi pojavljivati duplikati. Tu dolazi pitanje: „Kako pronaći neki dragocjen primjerak iz vaše kolekcije, za koji niste više sigurni da li ga imate ili nemate?“ Potreban je **sistem**.

Da bi bilo jasnije o čemu govorimo, potrebno je malo razjasniti terminologiju. Evo termina koji se najčešće koriste kada se priča o bazama podataka:

Podatak – činjenica prihvaćena kao takva. Podaci su brojevi, riječi, slike itd. koje su prihvaćene kakve jesu. Podatak sam po sebi nema značenje, tek kada se interpretira nekom vrstom sistema za obradu podataka poprima značenje i postaje informacija. Računarski procesor u suštini vrši obradu podataka, prema zadanom programu, te se na osnovu saznanja sadržanih u podacima stiču nova saznanja kao proizvod njihove obrade.

Informacija – pod pojmom informacija podrazumijevamo podatak o rezultatu nekog događaja koji se treba dogoditi ili se već dogodio, ali čiji ishod nije bio poznat. Informacija dakle uklanja neizvjesnost. Informacija je mjerljiva veličina, a neposredno je vezana uz vjerovatnoću nastanka događaja o kojem nas obavještava. Tako kažemo da neko obavještenje nosi veću količinu informacija, ako je manja vjerovatnoća nastanka događaja o kojem nas obavještava.

Baza podataka – za ovaj termin postoje mnogobrojne definicije. Jedna od definicija bi mogla da glasi: skup podataka pohranjen po nekom redu. Po redu, tako da bismo mogli naći ono što tražimo, upoređivati, dopunjavati ili brisati dijelove naše kolekcije. Baza podataka može imati bilo koju fizičku formu: papir, rokovnik, elektronska datoteka ili štapići sa zapisima (jedan od prvih oblika baze podataka iz XIV vijeka). S obzirom na to da govorimo o modernim tehnologijama, fokusiraćemo se na elektronske baze podataka.

Informacija – pod pojmom informacija podrazumijevamo podatak o rezultatu nekog događaja koji se treba dogoditi ili se već dogodio, ali čiji ishod nije bio poznat.

Baza podataka – za ovaj termin postoje mnogobrojne definicije. Jedna od definicija bi mogla da glasi: skup podataka pohranjen po nekom redu.

Baza podataka o članovima stranke

U političkoj stranci postoji potreba za različitim vrstama baza podataka. Ipak, kao najbitnija se izdvaja baza podataka sa informacijama o članovima. Kvalitetna baza podataka članstva je preduslov za efikasno upravljanje ljudskim resursima u stranci. Ova baza je potrebna da bi stranka u svakom trenutku znala na koga može računati u svojim aktivnostima, za vođenje kadrovske politike, za prikupljanje članarine, za komunikaciju sa članovima itd.

U političkoj stranci postoji potreba za različitim vrstama baza podataka.

Postoje dva moguća koncepta izgradnje i korištenja baze članstva u političkoj stranci, oba sa svojim prednostima i nedostacima. Prvi način jeste da postoji jedna centralna baza podataka u glavnoj kancelariji stranke, fizički odvojena od pristupa mreži i Internetu, kojoj pristup imaju samo ovlaštene osobe. Istovremeno, u ostalim kancelarijama stranke, opštinskim odborima, postoje strukturno identične baze podataka, ali samo sa informacijama o članovima iz te opštine. Podaci se unose u lokalne baze podataka u opštinama, a zatim fizički prosljeđuju u glavnu kancelariju – u obliku pristupnica ili u obliku elektronskih tabela (na CD-u ili e-mailom).

Drugi način implementacije baze članstva jeste postojanje veb orijentisane baze podataka.

Drugi način implementacije baze članstva jeste postojanje veb orijentisane baze podataka. Centralna baza podataka se nalazi na računaru-serveru u centralnoj kancelariji stranke, a lokalne kancelarije stranke (opštinski odbori) pristupaju ovoj bazi putem Interneta. Unos se vrši isključivo od strane opštinskih odbora, koji imaju pristup samo podacima o članovima svog opštinskog odbora. U centralnoj kancelariji se vrši administracija baze podataka i obrada/analiza podataka.

Oba koncepta imaju svoje prednosti i mane:

Vrsta baze podataka	Prednosti	Mane
Centralna baza podataka i distribuirane lokalne kopije	<ul style="list-style-type: none"> • Veća sigurnost podataka u transportu • Manji tehnički zahtjevi 	<ul style="list-style-type: none"> • Velika mogućnost za nekonzistentne podatke • Dupliranje poslova • Zahtijeva dosta ljudskog angažovanja • Mogućnost zloupotrebe na lokalnom nivou
Veb orijentisana baza podataka	<ul style="list-style-type: none"> • Manja mogućnost nekonzistentnih podataka • Efikasnija po pitanju ljudskih resursa • Jednostavnije korištenje 	<ul style="list-style-type: none"> • Mogućnost presretanja podataka u transportu • Potreba za brzim pristupom Internetu • Tehnički preduslovi

Najveći nedostatak koncepta sa jednom centralnom i mnogo lokalnih baza podataka jeste u nekonzistentnosti podataka. Opštinski odbori ažuriraju promjene u svojoj verziji baze podataka (kontakt informacije, pozicija u stranci, učlanjen–iščlanjen, radno mjesto itd.) ali sve dok se ti podaci ne dostave i ne unesu u centralnu bazu podataka, u glavnoj kancelariji se raspolaže sa pogrešnim podacima. Takođe, zbog tehničke neobučenosti osoblja u lokalnim kancelarijama, podaci se unose u lokalnu bazu podataka, ali se onda u glavnu kancelariju šalju u papirnoj formi, na pristupnicama, tako da je potrebno još jednom angažovati osoblje da iste podatke unese u centralnu bazu podataka. Tako se povećava trošenje ljudskih resursa i mogućnost pojavljivanja greške u unosu.

Sa druge strane, s obzirom na to da centralna baza podataka ni na koji način nije priključena na mrežu, odnosno Internet, i da podaci između lokalnih i centralne baze podataka ne putuju mrežom, postoji mala vjerovatnoća presretanja, promjene, brisanja ili bilo koje druge zloupotrebe podataka u transportu.

Ono što je prednost prvog koncepta, sigurnost podataka u transportu, jeste nedostatak drugog koncepta. Uvijek postoji opasnost da će zlonamjerne osobe pokušati da presretnu, promijene ili obrišu podatke koji se kreću

Najveći nedostatak koncepta sa jednom centralnom i mnogo lokalnih baza podataka jeste u nekonzistentnosti podataka.

Jednom promijenjeni ili uneseni podaci istog trenutka postaju vidljivi za sve korisnike baze članstva.

S obzirom na to da postoji samo jedna baza podataka, održavanje, rješavanje problema i zastoja se vrši sa jednog centralnog mjesta i nema potrebe za putovanja po opštinskim odborima.

Internetom od lokalnih kancelarija ka glavnoj kancelariji stranke. Ova opasnost je koliko realna, isto toliko i psihološke prirode, zbog ukorijenjenog vjerovanja da ono što je na Internetu pripada svima. Ipak, u današnje vrijeme kada se i velike novčane transakcije obavljaju Internetom i kada se Internetom prenose i drugi osjetljivi podaci, postoje sistemi zaštite koji omogućavaju sigurnost (naravno, ne stopostotnu) podataka. Sama kompleksnost i sofisticiranost sistema zaštite je u direktnoj vezi za važnošću podataka koji se prenose, tj. što su podaci povjerljiviji i vredniji, treba upotrebljavati bolju zaštitu.

Drugi nedostatak veb orijentisane baze podataka jeste potreba za koliko-toliko brzom konekcijom na Internet u lokalnim kancelarijama. Takođe, s obzirom na to da unos i ažuriranje podataka može da traje i duži vremenski period, idealno bi bilo da lokalne kancelarije imaju stalni pristup Internetu, bez potrebe za blokiranjem telefonskih linija *dial-up* konekcijom. Što se tehničkih uslova na strani glavne kancelarije tiče, potrebno je obezbijediti vlastiti server baze podataka i veb server ili ovu uslugu iznajmljivati.

Prednosti veb orijentisane baze podataka su velike. S obzirom na to da se podaci čuvaju na samo jednom mjestu, ne postoji mogućnost postojanja nekonzistentnih podataka. Jednom promijenjeni ili uneseni podaci istog trenutka postaju vidljivi za sve korisnike baze članstva. Slično, nema potrebe za dvostrukim unošenjem podataka, jer se unos vrši od strane osoblja lokalnih kancelarija, a u glavnoj kancelariji je potrebno samo administrirati bazu i raditi analize podataka po potrebi.

Još jedna prednost veb orijentisane baze podataka je lakoća korištenja. Bazi se pristupa iz nekog od standardnih veb pretraživača (*Internet Explorer, Mozilla Firefox, Google Chrome* i sl.) što predstavlja poznato i uobičajeno okruženje za sve korisnike, čak i one sa skromnih tehničkim znanjem. Nije potrebna posebna obuka za korisnike, kao što je slučaj sa komplikovanijim sistemima (npr. *Microsoft Access*). S obzirom na to da postoji samo jedna baza podataka, održavanje, rješavanje problema i zastoja se vrši sa jednog centralnog mjesta i nema potrebe za putovanja po opštinskim odborima.

Skoro da nema dileme da veb orijentisana baza podataka predstavlja bolje rješenje, i sa uspostavljanjem tehničkih preduslova za njezino uspostavljanje (veb server, server baze podataka, pristup Internetu u lokalnim kancelarijama) stranka treba da krene sa uvođenjem ove vrste baze podataka. Istovremeno, potrebno je razviti sistem zaštite koji će biti odgovarajući za nivo povjerljivosti podataka o članovima.

Sljedeći korak nakon uvođenja veb orijentisane baze podataka članstva jeste integracija ove baze sa biračkim spiskom, tj. bazom sa podacima o svim biračima u BiH. Ovakva integracija bi višestruko podigla efikasnost rada stranke na lokalnom nivou, pogotovo kada se radi o komunikaciji u predizbornoj kampanji i na sam dan izbora u pokušajima da se što veći broj pristalica stranke izvede na biračka mjesta.

Multimedijalne baze podataka

Druga vrsta baza podataka koje su neophodne i veoma važne za političku stranku su različite vrste arhiva. Kao što je ranije rečeno, baza podataka nije isključivo u elektronskom obliku, već se može raditi o nekom drugom sistematizovanom obliku čuvanja podataka. Tako se danas većina arhiva i čuva – pisani dokumenti složeni po nekom sistemu u fascikle, video i audio zapisi iz kampanje ili sa stranačkih sastanaka pohranjeni su na kasetama, DVD-ovima ili diskovima, fotografije takođe, propagandni materijal se čuva u izvornom obliku, bez posebne sistematizacije itd.

Iako se ovakav način arhiviranja koristi već godina-ma i potpuno nam je prirodan, osnovni nedostatak jeste (ne)mogućnost pretraživanja i brzog pronalaženja željenih podataka. Ponekad su potrebni sati pretraživanja po prašnjavim fasciklama da bi se došlo do željenog dokumenta. Da ne spominjemo video zapise, jer je nekad potrebno odgledati sate video materijala da bi se pronašao željeni kadar.

Pretvaranje ove baze podataka u elektronsku formu značajno ubrzava proces pretraživanja podataka. Naravno, nije dovoljno samo prebaciti svu arhivu u elektronski

Skoro da nema dileme da veb orijentisana baza podataka predstavlja bolje rješenje, i sa uspostavljanjem tehničkih preduslova za njezino uspostavljanje (veb server, server baze podataka).

Proces prenošenja papirne (i drugih vrsta fizičke arhive) u elektronski oblik je zahtijevan proces i može trajati i nekoliko godina, ali dobra strana je što se ne mora odmah završiti.

Sve političke stranke na raspolaganju imaju tri osnovna resursa sa kojima ulaze u predizbornu kampanju – ljude, vrijeme i novac.

oblik, jer na ovom stepenu razvoja tehnologije ipak još uvijek nije moguće dovoljno dobro pretraživati neke od multimedijalnih oblika (audio zapise, video zapise, slike, skenirane dokumente). Zbog toga je potrebno uz svaki element baze podataka uvesti tzv. metapodatke, tj. podatke o podacima.

Metapodaci uključuju informacije o datoteci i informacijama koje sadrži. Ovo može uključiti kontekst informacije, detalje o veličini datoteke, kada je kreirana i ko ju je kreirao itd. Na primjer, metapodaci o video snimku nekog predavanja bi sadržavali podatke o predavaču (ko je, za koju organizaciju radi), sadržaj predavanja, gdje je održano, kada je održano, koliko dugo je trajalo, ko mu je prisustvovao itd. Ove informacije se poslije koriste kada drugi ljudi pretražuju bazu podataka za određenim predavanjem, ili za predavanjem koje je održala određena osoba.

Proces prenošenja papirne (i drugih vrsta fizičke arhive) u elektronski oblik je zahtijevan proces i može trajati i nekoliko godina, ali dobra strana je što se ne mora odmah završiti, što se procesom transformacije ne ometa normalno funkcionisanje stranke i što se može raditi tempom u skladu sa trenutnim materijalnim i ljudskim resursima na raspolaganju.

Ciljanje i segmentacija biračkog tijela

Segmentacija biračkog tijela

Sve političke stranke na raspolaganju imaju tri osnovna resursa sa kojima ulaze u predizbornu kampanju – ljude, vrijeme i novac, ali od mnoštva različitih načina na koje se ovi resursi mogu rasporediti, treba odrediti onaj koji će maksimizirati izborni rezultat. Jedna od metoda koja se često koristi u ovoj analizi jeste geografska segmentacija biračkog tijela u kojoj se pomoću rezultata prethodnih izbora i odziva birača analiziraju trendovi i određuju ciljna područja za stranku.

Zavisno od tipa birača zavise i aktivnosti koje prema njima provode političke stranke i kandidati u predizbornoj kampanji:

- **čvrste pristalice naše političke stranke** – podsjetiti da glasaju, pitati da pomognu u predizbornim aktivnostima, tražiti novac;
- **neopredijeljeni birači** – ubjeđivati ih da glasaju za našu stranku; i
- **čvrste pristalice protivničkih stranaka i oni koji nikada ne glasaju** – izbjegavati ih u širokom luku i ne trošiti dragocjene resurse na njih.

Predizborne kampanje bi bile izuzetno lake kada bi tačno znali kojem tipu pripada koji birač. Ali pošto je to nemoguće, pristupa se segmentaciji da bi se odredile grupe birača za koje je vjerovatno da će glasati za našu političku stranku.

Segmentacija se može uraditi na osnovu različitih obilježja birača:

- **geografski** – određena područja, regije, opštine, biračka mjesta itd.;
- **demografski** – pol, životna dob, stepen obrazovanja, visina prihoda itd.;
- **psihografski** – društveni sloj, životni stil itd.;
- **bihevioristički** – modeli ponašanja kao što su redovitost u glasanju, privrženost određenoj političkoj stranci i slično.

Jedna od osnovnih aktivnosti u segmentaciji biračkog tijela je analiza ponašanja birača na prethodnim izborima. Na taj način se definiše teritorija na kojoj se nalaze naši potencijalni birači. Ukoliko želimo da vodimo kampanju uz optimalno korištenje svojih resursa, nije preporučljivo da ulažemo suviše vremena, novca i ljudi u one zone u kojima se odavno konsolidovao antagonistički stav prema našoj stranci.

Kako vidimo, u ovoj analizi se javlja velika količina, uglavnom numeričkih, podataka (rezultati prethodnih izbora) koja ima prostornu komponentu (izborne jedinice, opštine, odnosno biračka mjesta na koje se ti rezultati odnose), a to je osnovni preduslov za kreiranje geografskog informacionog sistema (GIS).

Predizborne kampanje bi bile izuzetno lake kada bi tačno znali kojem tipu pripada koji birač.

Jedna od osnovnih aktivnosti u segmentaciji biračkog tijela je analiza ponašanja birača na prethodnim izborima.

Geografski informacijski sistem

Jedna od najčešće korištenih definicija geografskih informacijskih sistema (GIS) je: „GIS integriše hardver, softver i podatke za prikupljanje, obradu, upravljanje, analizu, prikazivanje i čuvanje svih geografski referenciranih informacija.”¹¹

Može se zaključiti da GIS tehnologija integriše uobičajene operacije sa bazama podataka kao što su pretraživanja, upiti ili statističke analize, sa jedinstvenim prednostima vizuelizacije i prostorne analize koju donose mape. Ove mogućnosti izdvajaju GIS od ostalih informacijskih sistema i čine ga dragocjenim alatom za najrazličitije namjene i korisnike.

Snaga GIS-a dolazi iz mogućnosti povezivanja ili integriranja informacija iz različitih izvora, koje bi inače bilo jako teško povezati na neki drugi način. Pomoću GIS-a se efikasno mogu kombinovati opšta i specifična znanja vezana za konkretne predmete i pojave.

Najvažniji segment GIS-a jeste geografska informacija. Ona podrazumijeva postojanje prostorne, vremenske i atributske komponente, tj. GIS povezuje geografsku informaciju (gdje se nešto nalazi) sa opisnim informacijama (šta se nalazi na toj lokaciji, kakve su mu osobine, kada se dogodilo i sl.). Većina informacija (preko 80%) koje posjedujemo o svijetu sadrži i referencu na geografsku lokaciju, postavljajući tu informaciju na neku tačku zemaljske kugle. Kada se, na primjer, sakupe podaci o broju glasova, bitno je znati na koju se lokaciju ovi podaci odnose. Poređenjem različitih informacija GIS može da otkrije važne nove odnose između njih što dovodi do kvalitetnijeg procesa donošenja odluka.

GIS se može iskoristiti za ubrzavanje bilo kojeg procesa koji se ranije oslanjao na korištenje papirnih mapa. Analitičke funkcije koje GIS ima, omogućavaju da se geografske informacije iskoriste na novi način. Ipak, važno je shvatiti da GIS ne može uvijek pružiti konkretne odgovore na probleme, ali otkrivajući trendove zasnovane na geografiji

Najvažniji segment GIS-a jeste geografska informacija.

Većina informacija (preko 80%) koje posjedujemo o svijetu sadrži i referencu na geografsku lokaciju, postavljajući tu informaciju na neku tačku zemaljske kugle.

¹¹ ESRI Inc., <http://www.gis.com/whatisgis/index.html>

GIS može pomoći u bržem donošenju kvalitetnijih odluka. Znači, **GIS ne donosi odluke umjesto nas – GIS unapređuje proces donošenja odluka.**

Kada se svi podaci unesu u neki od dostupnih paketa i prilagode korištenju u GIS-u, mogućnosti analiza su praktično neograničene, i samo zavisi od izbornog štaba političke stranke šta će iskoristiti i upotrijebiti u segmentaciji biračkog tijela, pri donošenju strateških odluka u predizbornoj kampanji.

Primjer primjene GIS-a u političkoj stranci

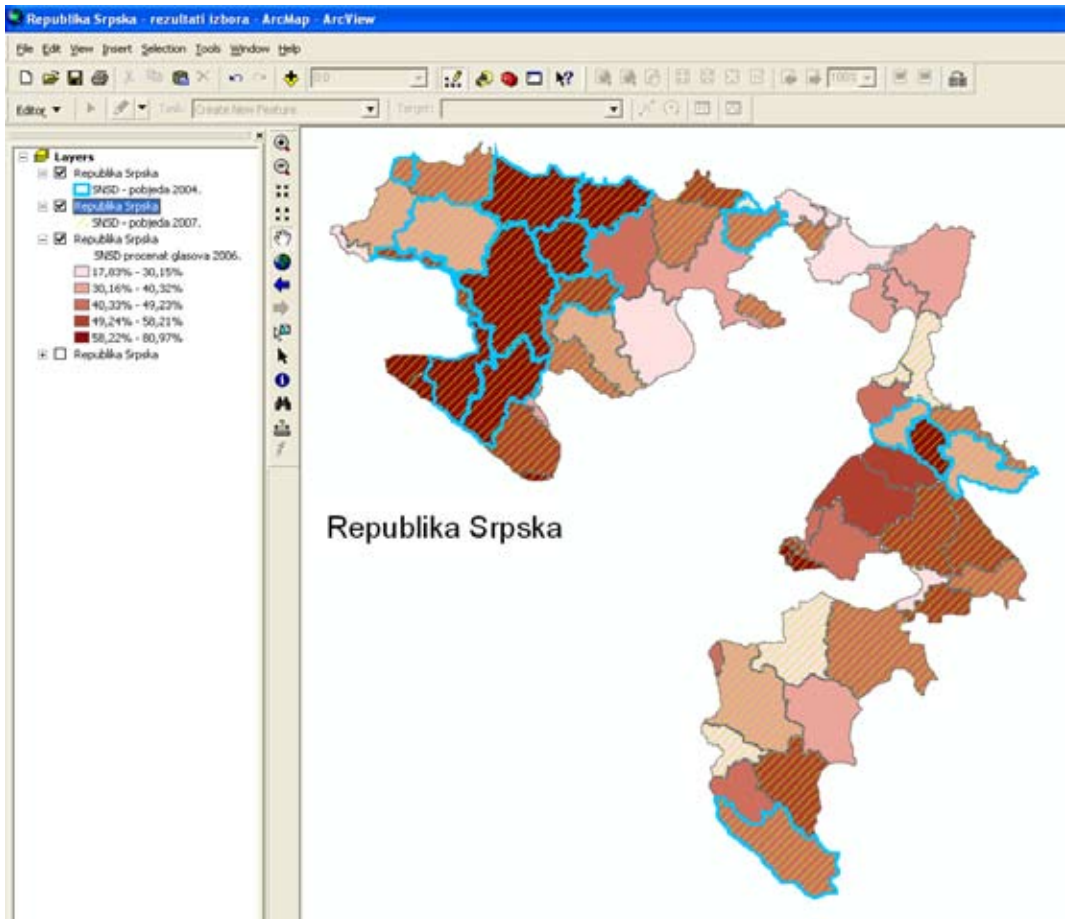
Kao jedna od veoma bitnih informacija za određivanje predizborne strategije pojavljuje se odziv birača. Kada je potrebno na mapi u GIS-u prikazati broj ili količinu nečega, mogu se koristiti kolor mape sa gradacijom. Ove mape sadrže seriju simbola čije se boje mijenjaju u skladu sa vrijednošću određenog atributa. Mapa sa gradacijom se može koristiti da bi se vizuelno prikazao procenat odziva birača u pojedinim opštinama.

Snaga GIS-a dolazi iz mogućnosti preklapanja različitih mapa–slojeva, kako bismo vizuelno mogli doći do nekih zaključaka ili uočiti neke pravilnosti. Takođe, moguće je koristiti SQL, univerzalni jezik za upite, kojim se uz minimalno tehničko znanje mogu definisati podskupovi podataka, izvršiti složena filtriranja ili sortiranja.

Kako je osnovna snaga GIS-a vizuelizacija podataka, tako je praktično nemoguće prikazati njegovo mogućnosti bez vizuelizacije – tj. slike. Sljedeći primjer pokazuje preklapanje tri sloja, od kojih svaki na specifičan način pokazuje rezultate jednih izbora:

1. Prvi sloj pokazuje opštine u kojima je politička stranka odnijela pobjedu na lokalnim izborima 2004. godine. Te opštine su uokvirene plavom bojom;
2. Drugi sloj pokazuje opštine u kojima je ista stranka odnijela pobjedu na prijevremenim predsjedničkim izborima 2007. godine. Opštine su šrafirane zelenom bojom;

Kada se svi podaci unesu u neki od dostupnih paketa i prilagode korištenju u GIS-u, mogućnosti analiza su praktično neograničene, i samo zavisi od izbornog štaba političke stranke šta će iskoristiti i upotrijebiti u segmentaciji biračkog tijela, pri donošenju strateških odluka u predizbornoj kampanji.

Većina opština u kojima imamo lokalnu vlast i dalje zadržava dobre rezultate – znači odbornici i načelnici dobro obavljaju svoju funkciju i možemo ih ponovo kandidovati.

3. Treći sloj prikazuje uz pomoć gradacije crvene boje procenat glasova koje je stranka dobila na opštim izborima 2006. godine.

Iz ove analize, šef izbornog štaba bi mogao izvesti nekoliko zaključaka:

- Većina opština u kojima imamo lokalnu vlast i dalje zadržava dobre rezultate – znači odbornici i načelnici dobro obavljaju svoju funkciju i možemo ih ponovo kandidovati;
- Zapadni dio Republike Srpske nam predstavlja bazu i birače koji tu tradicionalno glasaju za nas treba zadržati, podsjetiti ih da glasaju za nas i pitati da pomognu u kampanji;
- U istočnom dijelu Republike Srpske bilježimo sve bolje rezultate, tamo postoji veći broj neopredij-

ljenih birača koji su nam naklonjeni. Treba uložiti više resursa da se ovi birači što masovnije pridobiju;

- Centralni dio Republike Srpske nam je tradicionalno loš i naši protivnici tamo bilježe dobre rezultate. Nećemo trošiti previše resursa u ovom dijelu...

Sljedeći korak u analizi ponašanja biračkog tijela je analiza na nivou biračkog mjesta. Za takvu analizu su potrebne mape opštine sa podjelom na biračka mjesta i rezultati izbora po biračkim mjestima.

Mogućnosti koje GIS pruža u segmentaciji i ostalim analizama ponašanja biračkog tijela su praktično bezbrojne i ograničene jedino maštom rukovodstva političke stranke. Pored analize isključivo rezultata izbora, moguće bi bilo u GIS unijeti i druge statističke podatke kao što su demografska struktura, ekonomski pokazatelji i sl. i pokušati napraviti demografsku i psihografsku analizu biračkog tijela.

Edukacija članstva

Pravu vrijednost uspješnih političkih stranaka današnjice ne čine novac ili materijalne vrijednosti, već ljudi i njihovo znanje. Zbog toga selekcija, motivisanje, organizacija, razvoj i edukacija, kao elementi upravljanja ljudskim resursima, jesu osnova za postizanje prednosti u odnosu na konkurenciju – političke suparnike.

Edukacija članova političke stranke je glavna linija odbrane protiv izazova borbe na političkoj sceni. Cilj edukacije je povećati fundamentalni nivo znanja, osvježavati stara znanja i motivisati članove. U jednoj ozbiljnoj, modernoj političkoj stranci, edukaciji članova se mora pristupiti ozbiljno, na sistematski način, jer jedino takav pristup garantuje dugogodišnju prisutnost na političkoj sceni i dobre rezultate od izbora do izbora.

Proces učenja je veoma širok pojam koji obuhvata cjelokupno životno učenje svake jedinice od rane mladosti do kraja života. U taj proces spadaju sva ona znanja i vještine koje čovjek stiče u toku svog cjelokupnog života radi funkcionisanja u svakodnevnom životu na socijalnom, poslovnom ili ličnom planu.

Pravu vrijednost uspješnih političkih stranaka današnjice ne čine novac ili materijalne vrijednosti, već ljudi i njihovo znanje.

Edukacija članova političke stranke je glavna linija odbrane protiv izazova borbe na političkoj sceni.

Iskustvo pokazuje da je primjena novih tehnologija u edukaciji često išla od prevelikog oduševljenja do (pre)velikog razočarenja.

Kvalitet elektronski baziranog treninga, kao i u svakom drugom obliku treninga, zavisi od sadržaja i načina podučavanja.

Gdje dolazi do spoja učenja i savremenih tehnologija? Vjerovatno su svi čuli za termin elektronsko učenje (e-učenje), dok je samo manji broj ljudi imao priliku da isproba ovakav način učenja. Šta je e-učenje?

E-učenje je jedan opšti termin koji obuhvata čitav spektar različitih oblika učenja uz pomoć računara, mobilnih telefona, prenosnih džepnih računara (PDA) i drugih uređaja, najčešće spojenih na mrežu, čime je moguće učiti bilo kada i bilo gdje. Baš kao i tradicionalno učenje, i e-učenje za cilj ima usvajanje novih vještina i znanja.

Mada je elektronsko učenje prilično nova pojava, termin je nastao prije 10-ak godina. Negdje na vrhuncu „.com“ uspona, oko 2000. godine, pojavilo se ogromno interesovanje za sve sa prefiksom „e“. Vidjeli smo uzdizanje e-trgovine i e-biznisa, a termin e-učenje je takođe nastao u ovo vrijeme. Džej Krosu, osnivaču organizacije „Internet Time Group“, pripisuje se prva upotreba termina e-učenje.

Iskustvo pokazuje da je primjena novih tehnologija u edukaciji često išla od prevelikog oduševljenja do (pre) velikog razočarenja. Tako se početkom prošlog vijeka vjerovalo da će pokretne slike tj. film potpuno zamijeniti knjige, kasnije da će upotreba računara eliminisati papir itd. Naravno, ništa od toga se nije dogodilo.

U suštini, e-učenje je samo učenje. Glavni izazov za kreatore u e-učenju jeste da stalno imaju na umu ljude kojima je namijenjeno. Kako ljudi uče? Kako stiču i zadržavaju vještine? Kako dolaze do informacija koje im pomažu u razvoju? Tek kada se odgovori na sva ova pitanja, onda prefiks „e“ postaje bitan. Tek tada se tehnički dio može prilagoditi učeniku.

Kvalitet elektronski baziranog treninga, kao i u svakom drugom obliku treninga, zavisi od sadržaja i načina podučavanja. E-učenje može patiti od istih boljki kao i klasični trening, kao što su dosadni slajdovi, monoton govor i nedovoljno prilike za interakciju. S druge strane, prednost e-učenja je u tome što savremeni softverski proizvodi omogućavaju lako i intuitivno kreiranje privlačnog okruženja za učenje.

Dobro dizajniran elektronski kurs za učenika je novo, bogato iskustvo, a rezultati podučavanja mogu čak

prevazići nivo podučavanja u klasičnoj učionici klasičnim metodama. U poređenju sa klasičnim učenjem, e-učenje je kao mobilni telefon u odnosu na telefonsku govornicu.

Snažne političke stranke na ovim prostorima obično imaju veliki broj članova, geografski raspoređenih na velikoj teritoriji. Ova činjenica predstavlja izazov za organizovanje efikasne obuke članstva. Da ne spominjemo problem okupljanja članova na jednom mjestu da bi prisustvovali obuci, pri čemu moraju da ostave po strani svoje porodične, poslovne i druge obaveze. Očigledno je da obuka članstva zahtijeva rapidno trošenje svih resursa kojima raspolaže politička stranka.

Upravo u ovom segmentu korištenje savremene tehnologije može biti od velike koristi. Sa povećanjem broja Internet korisnika koji sad čine više od trećine stanovništva BiH¹² i povećanjem brzine pristupa Internetu, e-učenje postaje realna mogućnost i kod nas. Najčešće isticana prednost e-učenja je učenje u vremenu i tempu koje odgovara korisniku, sa bilo koje geografske lokacije. Upravo na ovaj način e-učenjem se može prevazići problem obuke članstva kada ih je potrebno okupiti na jednom mjestu, u jednom vremenskom terminu koji možda ne odgovara svima.

E-učenje predstavlja sjajnu alternativu klasičnoj obuci u segmentu tehničkih i proceduralnih vještina. U političkoj stranci imamo čitav niz takvih vještina, kao što su standardizovano kancelarijsko poslovanje, korištenje baze podataka, pisanje saopštenja za štampu, organizovanje pres konferencija itd. Sa druge strane, politika se bavi ljudima, i zahtijeva intenzivne lične kontakte između članova stranke i birača, predstavnika medija, političkih suparnika itd. Za uspješnost ovih kontakata bitne su socijalne vještine, tj. vještine koje nam pomažu uspješnom uklapanju u neku socijalnu zajednicu.

Postavlja se pitanje ako se socijalne vještine odnose na odnose između ljudi, da li se onda mogu uopšte učiti elektronskim putem? Za ovako nešto postoje praktični dokazi da mogu. Postoje elektronski kursevi koji se bave socijalnim vještinama i istraživanja koja pokazuju da polaznici

Snažne političke stranke na ovim prostorima obično imaju veliki broj članova, geografski raspoređenih na velikoj teritoriji.

Postavlja se pitanje ako se socijalne vještine odnose na odnose između ljudi, da li se onda mogu uopšte učiti elektronskim putem?

¹² Izvor: World Bank, World Development Indicators, http://datafinder.worldbank.org/about-world-development-indicators?cid=GPD_WDI

Ključnu ulogu za organizovanje kvalitetnih elektronskih kurseva imaju instruktori, koji moraju biti obučeni za rad u onlajn okruženju, pružajući polaznicima podršku, motivaciju i obezbjeđujući kvalitetnu komunikaciju na relacijama instruktor–polaznici i polaznici–polaznici.

elektronskih kurseva pozitivno ocjenjuju taj način učenja. Većina socijalnih vještina se razvija od najranijeg djetinjstva i prilično su nepromjenjive tokom života pojedinca. Ali da su te vještine apsolutno nepromjenjive, onda ne bi bilo svrhe organizovati ni klasične treninge u oblasti javnog nastupa, direktnog kontakta sa biračima i slično.

Ključnu ulogu za organizovanje kvalitetnih elektronskih kurseva imaju instruktori, koji moraju biti obučeni za rad u onlajn okruženju, pružajući polaznicima podršku, motivaciju i obezbjeđujući kvalitetnu komunikaciju na relacijama instruktor–polaznici i polaznici–polaznici.

Na ovom stepenu tehnološkog razvoja vjerovatno najbolji oblik predstavlja kombinacija elektronskog i klasičnog treninga. Sistemi za elektronsko učenje mogu poslužiti kao polazna tačka, koji se onda kombinuju sa klasičnim treninzima. Na taj način se smanjuju troškovi klasičnih treninga, jer mogu biti kraći, a polaznici dolaze sa približnijim nivoom predznanja.

Stranačko posmatranje izbora

Uobičajeno, stranačko posmatranje izbora se sastoji od raspoređivanja stranačkih posmatrača (jednog ili više) na svako biračko mjesto. Posmatrači, pored osujećivanja pokušaja prevara, prikupljaju i razne podatke, šalju ih, obično u papirnoj formi, svojim koordinatorima ili u opštinski odbor. Svi podaci se prikupljaju na jednom mjestu, radi dalje analize. U mnogim slučajevima jako bitno je da se određeni dio informacija tokom dana izbora ili nakon zatvaranja biračkih mjesta brzo prenese na centralno mjesto. U ove informacije spadaju:

- odziv tokom dana,
- kritične nepravilnosti koje se dešavaju i
- rezultati glasanja.

Tehnika korištenja mobilnih telefona, odnosno kratkih tekstualnih poruka, može pomoći u brzom prikupljanju i izvještavanju na osnovu ovih informacija.

Kratke tekstualne poruke, odnosno SMS (eng. *Short Messaging Service*) je tehnički izraz za jednostavne tekstualne poruke koje koriste praktično svi mobilni telefoni.

Procjenjuje se da danas postoji 2,4 milijarde aktivnih SMS korisniku u svijetu, i taj broj stalno raste.¹³ U Republici Srpskoj, koja ima nešto više od milion i 400 hiljada stanovnika¹⁴ djeluju tri operatera mobilne telefonije. Glavni operater na teritoriji RS – M:tel, ima trenutno više od milion i 200 hiljada korisnika mobilne telefonije.¹⁵ Iz ovih brojki se lako izvlači zaključak da praktično ne postoji punoljetni građanin RS koji ne koristi mobilni telefon. Ovakva penetracija mobilne telefonije ispunjava preduslov za masovno korištenje mobilnih telefona u političkoj stranci.

SMS pruža jeftinu alternativu klasičnim pozivima mobilnim telefonom. Iako ima mnoga ograničenja, kao što su nezgodne tastature mobilnih telefona i ograničena dužina poruke, SMS pruža skoro univerzalan način da se kratke informacije prenose veoma brzo. Zbog toga, SMS može biti efikasan alat za bilo koji projekat koji uključuje prikupljanje velikog broja kratkih informacija sa širokog područja.

Klasični načini prikupljanja podataka kao što su prikupljanje papirnih formulara, slanje faksom ili pozivi telefonom zahtijevaju dosta vremena, prije svega ako se radi o velikom broju pošiljalaca. Nasuprot ovim metodama, korištenje SMS-a u kombinaciji sa pravilnim softverom i hardverom omogućava istovremenu komunikaciju sa hiljadama korisnika. Podaci koji se prikupljaju putem SMS-ova mogu se simultano i automatski ubacivati u bazu podataka, štedeći resurse koji su potrebni za naknadno upisivanje podataka.

Iako SMS nije najbolje rješenje za sve situacije, postoji nekoliko scenarija u kojima može biti od velike koristi:

- **Brzo prikupljanje podataka:** U slučajevima kada je potrebno prikupiti velike količine kvantitativnih podataka od više hiljada korisnika;
- **Masovnost:** Ako je potrebno simultano poslati poruku velikom broju korisnika, SMS se može poslati na više hiljada adresa odjednom;

¹³ Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Short_message_service

¹⁴ Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srpske, <http://www.rzs.rs.ba/>

¹⁵ Izvor: Telekomunikacije RS A.D., Banja Luka, Konsolidovani finansijski izvještaj za period od devet mjeseci koji se završava 30.9.2009. http://www.blberza.com/cms2filecache/files/cms2/docver/12219/files/Konsolidovani_FI_TLKM_30%2009%2009.pdf

Procjenjuje se da danas postoji 2,4 milijarde aktivnih SMS korisniku u svijetu, i taj broj stalno raste.

U Republici Srpskoj, koja ima nešto više od milion i 400 hiljada stanovnika djeluju tri operatera mobilne telefonije. Glavni operater na teritoriji RS – M:tel, ima trenutno više od milion i 200 hiljada korisnika mobilne telefonije.

Naravno, pored svih prednosti, korištenje SMS-a ima i nedostatke i možda nije idealno rješenje u svakoj situaciji.

Koliko god važno je da se obezbijedi kvalitetan način primanja tekstualnih poruka, isto toliko važno je da se obezbijedi mogućnost slanja poruka posmatračima.

- **Automatsko pohranjivanje:** Kada se prikupljaju velike količine brojčanih podataka, SMS se može iskoristiti da se podaci automatski unose u bazu, štedeći vrijeme unosa i smanjujući mogućnost greške pri unosu;
- **Ograničena snaga signala:** U nekim područjima signal mobilne telefonije nije dovoljno dobar za kvalitetne pozive, ali ipak je dovoljno jak da se prenese SMS;
- **Cijena:** Obično je cijena SMS-a mnogo prihvatljivija nego cijena telefonskog poziva;
- **Sigurnost i privatnost:** SMS se može poslati iz okruženja u kojima telefonski pozivi nisu dopušteni (npr. biračko mjesto), nisu mogući (npr. bučne prostorije) ili nisu sigurni (neprijateljski raspoloženi protivnici);
- **Povratne informacije:** SMS softver može poslati različite odgovore na upite korisnika. Npr. korisnik može poslati poruku sa kodom biračkog mjesta i dobiti odgovor o adresi i statusu tog biračkog mjesta.

Naravno, pored svih prednosti, korištenje SMS-a ima i nedostatke i možda nije idealno rješenje u svakoj situaciji. Potrebno je testirati pouzdanost mreže mobilne telefonije. Bitno je da poruke ne kasne. Trening korisnika je od ključne važnosti. Ako pokušavamo da koristimo ključne riječi/kodove, svi korisnici će prije toga morati dobiti instrukcije kako se sistem koristi. Postoji mnogo tačaka u kojima ovaj projekat može da doživi neuspjeh: pad računarskog sistema, pad mobilne mreže i sl. Manje iskusni korisnici mogu poslati pogrešne podatke u sistem.

Koliko god važno je da se obezbijedi kvalitetan način primanja tekstualnih poruka, isto toliko važno je da se obezbijedi mogućnost slanja poruka posmatračima. Može se raditi o pojedinačnim porukama automatski poslanim određenim posmatračima ili o masovnom slanju poruka grupama posmatrača.

Redovna komunikacija sa posmatračima igra ključnu ulogu u osiguravanju da su podaci kvalitetni. Masovne poruke se mogu periodično slati svim posmatračima kao

podsjetnik ili kao neke dodatne informacije. Oni posmatrači koji imaju problema u korištenju sistema mogu dobiti poruku sa kratkim instrukcijama. Takođe, posmatrači koji kasne mogu dobiti podsjetnik da pošalju podatke. Na ovaj način se stvara okruženje u kome posmatrači osjećaju da su uključeni u projekat, povećavajući tako kvalitet podataka.

Isti faktori koji čine izvještavanje putem SMS-ova jeftinim, pristupačnim i lakim alatom, istovremeno ga čine ranjivim na zlonamjerne upade i ispade sistema. S obzirom na to da se čitav sistem oslanja na infrastrukturu operatera mobilne telefonije, podložan je blokadi pristupa mreži. Zatim, zlonamjerni pojedinci mogu pokušati da kompromituju sistem unošenjem pogrešnih podataka. Postavljaju se sistemi koji sprečavaju ovakve manipulacije, ali niti jedan nije potpuno savršen. Najčešće se nepoznati brojevi telefona tretiraju drugačije od poznatih, nekada se zahtijeva i intervencija administratora. „Sigurnost kroz skrivanje“ – odnosno skrivanje informacija o sistemu da bi se smanjila mogućnost napada nije moguća jer je potrebno informacije o korištenju sistema proslijediti velikom broju korisnika – posmatrača.

Mogućnost prikupljanja podataka se značajno povećava ako se uspije razviti sistem da sve poruke budu u unificiranom formatu. Zbog zaštite, moguće je koristiti kodove za svakog posmatrača, odnosno omogućiti „logovanje“ na sistem slanjem inicijalne poruke. Korištenjem dobrih SMS kodova, mogu se prikupljati kvantitativne i kvalitativne informacije. Sve poruke koje se primaju bivaju obrađene na osnovu skupa pravila kojima se identifikuju valjani kodovi, provjeravaju uobičajene greške, isključuju pogrešni podaci, a na kraju se podaci pohranjuju u bazu podataka.

Preduslovi za uspješno funkcionisanje ovakvog sistema su:

- **trening** – ovo je vjerovatno ključni aspekt uspješnosti projekta. Ako ljudi zakažu, neće vrijediti nikakav hardver i softver u koji je uloženo mnogo novca i vremena. Zato svi korisnici–posmatrači moraju proći obuku za korištenje sistema i dobiti pisane instrukcije koje mogu ponijeti sa sobom.

„Sigurnost kroz skrivanje“ – odnosno skrivanje informacija o sistemu da bi se smanjila mogućnost napada nije moguća jer je potrebno informacije o korištenju sistema proslijediti velikom broju korisnika – posmatrača.

potrebno se osigurati da sistem bude otporan na sve vrste „loših“ podataka koji ne smiju da izazovu kolaps sistema.

Potrebno je unaprijed skupiti liste posmatrača sa brojevima telefona, liste biračkih mjesta sa adresama i ostalim relevantnim podacima, liste opština, itd.

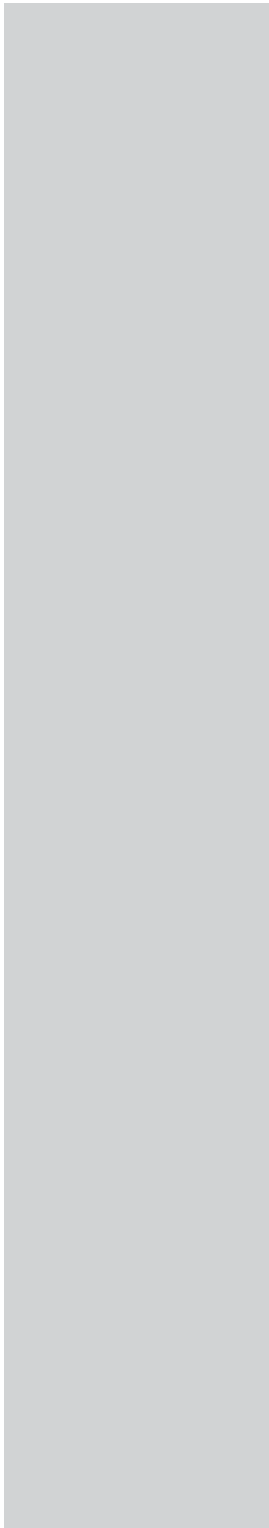
- **testiranje** – potrebno je testirati hardver i softver koji će biti korišteni u toku prikupljanja i slanja SMS poruka. Takođe, potrebno se osigurati da sistem bude otporan na sve vrste „loših“ podataka koji ne smiju da izazovu kolaps sistema.
- **kvalitetne liste** – potrebno je unaprijed skupiti liste posmatrača sa brojevima telefona, liste biračkih mjesta sa adresama i ostalim relevantnim podacima, liste opština, itd.
- **koordinacija posmatrača** – biće potrebno obezbijediti veći broj ljudi na terenu koji će moći da isprave nepravilnosti koje se pojavljuju i obavljaju ostale potrebne zadatke.

Izvori

- Atanacković, B., Malidžan, V. i Filipović, D. (2009). *Educational Internet Content in Ex Yugoslavia: Is It Adapted To Learning Styles?*, rad prezentovan na konferenciji: E-Learning in Balkan Academic Institutions: Barriers, Challenges and Opportunities, Niška banja, 2009.
- Bjekić, D. (2008). *Psihologija e-učenja i e-nastave*, Tehnički fakultet Čačak
- Grujić, K. (2007). *Postoji li informatička šansa za Republiku Srpsku?*, Argumenti, 1, 129-143
- ICT Programs Team, (2008). *Using SMS for Data Reporting: A Practitioner's Guide*, National Democratic Institute for International Affairs, Washington, DC
- Jagoda, K.A.B. (2008). *Voters Online – Who Are They and What Do They Look Like?*, Best Practices for Political Advertising Online, 13-22, Institute for Politics, Democracy & The Internet
- Jakovčić, M. (2005). *Svijet kao globalno selo - povodom Međunarodnog dana telekomunikacija*, geografija.hr, preuzeto 7. decembra 2009. godine sa stranice <http://www.geografija.hr/clanci/654/svijet-kao->

globalno-selo-povodom-medunarodnog-dana-telekomunikacija

- Malidžan, V. (2005). *Baze podataka*, Fakultet za poslovnu informatiku, Univerzitet Singidunum, Beograd
- Malidžan, V. (2008). *Korištenje geografskih informacionih sistema u segmentaciji biračkog tijela*, Fakultet za poslovnu informatiku, Univerzitet Singidunum, Beograd
- Malidžan, V. (2008). *Metode i taktike interne komunikacije*, National Democratic Institute for International Affairs, Banja Luka
- Malidžan, V. (2009). *Korištenje e-učenja za podučavanje socijalnih vještina*, diplomski master rad, Tehnički fakultet Čačak
- NDI Crna Gora, (2007). *Kako Internet mijenja način na koji vodimo kampanju u SAD-u?*, *Politika i mi*, 23, 3-4
- Schuler, I. (2008). *SMS As a Tool in Election Observation*, *innovations*, 3(2), 143-157.
- Segela, Ž. (2009). *Izborna vrtoglavica*, Izdavačka kuća CLIO, Beograd
- Smith, A. (2009). *The Internet's Role in Campaign 2008*, Pew Internet & American Life Project, Washington, D.C.
- Sošnja, F. (2007). *Politička stranka kao kompanija*, *Argumenti*, 2, 109-123

Odgovornost SNSD-a za razvoj i budućnost Republike Srpske

Milorad Dodik

Ovo bi trebalo da bude jedan novi početak na koordinaciji prije svega s lokalnim zajednicama gdje smo mi u vlasti, a sa druge strane i sa rukovodstvom lokalnih partijskih organizacija.

Dolazeći na vlast u Republici Srpskoj, SNSD je stvorio ogromnu odgovornost za njen razvoj i njenu budućnost. Mi smo sve ovo vrijeme izlazili s javnim stavovima i borili se na niz načina kako bismo obezbijedili afirmaciju politike, prije svega SNSD-a, Republike Srpske i BiH.

Danas vidimo da smo vodili veoma uspješne borbe i da u pravom trenutku mijenjamo situaciju u kojoj je Republika Srpska u globalnom pogledu bila, kao cjelina, dovedena u pitanje.

Sada to više nije Republika Srpska u cjelini, sada su Srebrenica, Bratunac i neka druga mjesta, sutra Prijedor. Cijenimo da će u toku jula mjeseca značajan problem Bošnjaci podići u Prijedoru.

Danas vidimo da smo vodili veoma uspješne borbe i da u pravom trenutku mijenjamo situaciju u kojoj je Republika Srpska u globalnom pogledu bila, kao cjelina, dovedena u pitanje.

Na svu sreću, mi raspoložemo instrumentima da možemo da provedemo našu političku volju.

Mi preuzimamo odgovornost i ne mislimo da neće biti problema na tom polju.

Srebrenica veoma jasno prikazuje nastojanje da se na bazi presude suda to pitanje do krajnjih granica problematizuje i do krajnjih granica stavi pred Republiku Srpsku kao problem, koji treba da zadire prije svega uslovno u pravna i politička pitanja i ustavni poredak. Srebrenica je lokalna zajednica u Republici Srpskoj i tako će i ostati.

Na svu sreću, mi raspoložemo instrumentima da možemo da provedemo našu političku volju. Kada to kažem, govorim o Parlamentu Republike Srpske, gdje je većina potpuno jasna, govorim o Predstavničkom domu Parlamenta BiH gdje postoji ustavni mehanizam da provedemo svaku našu političku volju.

Dakle, što se tiče Srebrenice, rukovodstvo koje ovdje danas sjedi smatra sljedeće: ne treba problematizovati ni prihvatiti nikakav status Srebrenice koji zadire u Ustav Republike Srpske, a to znači da nema nikakvih zakona na nivou BiH koji će problematizovati odnose u vezi sa Srebrenicom.

Zato treba očekivati nekoliko stvari:

- prvi je zakon o Srebrenici, koji će predložiti Bošnjaci,
- drugi je da se Potočari proglase posebnom zonom koja će ići na teret finansiranja BiH,
- treće: da međunarodna zajednica predlaže specijalnog izaslanika za Srebrenicu,
- četvrto: da 12. jula skup obezbjeđuje SIPA.

Te stvari se očekuju u narednim danima, kao i zakon o negiranju genocida. Po svim ovim tačkama ovo rukovodstvo je zauzelo stav da nema nikakvog pomjeranja. Nema zakona o Srebrenici, nema zakona o Potočarima, nema zakona o osporavanju genocida, nema obezbjeđivanja skupa u Potočarima od strane bilo koje strukture osim policije Republike Srpske.

Odgovornost

Mi preuzimamo odgovornost i ne mislimo da neće biti problema na tom polju.

Međunarodna zajednica očigledno nastoji da se Srebrenica problematizuje iz dana u dan. Prije neki dan na sastanku smo gospodin Špirić i ja jasno rekli da ne prihvatamo nikakvog specijalnog izaslanika za Srebrenicu, ali to nije smetalo Švarcu Šilingu da poslije kaže kako se predviđa nekakav specijalni koordinator. To je ta priča samo da se održi specijalna priča. Uglavnom, ovo bi značilo da naši ljudi u Ministarskom vijeću i u Predstavničkom domu Parlamenta imaju jasno uputstvo oko toga i mislim da se ta politika neće mijenjati.

Što se tiče nekih drugih problema vezanih za Bratunac, moram reći da ćemo tu, Kotorsko, pa i ovo oko Prijedora, držati u nadležnostima koje imamo i poduzimati mjere kakve treba i tu nećemo dozvoliti nikakvo dalje problematizovanje.

Bratunac smo, čini mi se, riješili sa stanovišta mjesta ukopa i to nije ono što su ranije tražili, nego je to u krugu proširenja postojećeg groblja, što je sasvim legalno i normalno.

Osnovni politički problemi, osim Srebrenice koja se vještački pokušava izdignuti kao problem BiH, jeste Ustav, policija i pitanje svakodnevnih novih ocjena koje se mogu vidjeti kod ljudi. Moramo imati adekvatnu politiku za svako od ovih pitanja.

Ustav

Osnovno pitanje je pitanje Ustava. Ono je sada u fazi načelnih priča, medijskih prepričavanja i zauzimanja nekih startnih pozicija; očigledno pitanje koje nas čeka. Ustav koji je ranije imao jednu neuspješnu fazu koja se očigledno neće uspjeti sprovesti.

Naš pristup je sljedeći: dajte nam taj aprilski paket, mi ćemo za njega glasati, ali mi jedini i ostajemo tu. Smatramo da neće biti nikakve većine koja će moći usvojiti aprilski paket iz prošle godine. Mislim da kupujemo veći kredibilitet, bar što se tiče međunarodnog faktora, oko samog Ustava.

Međunarodna zajednica očigledno nastoji da se Srebrenica problematizuje iz dana u dana.

Osnovno pitanje je pitanje Ustava.

Oko Ustava smo zauzeli nekoliko važnih stavova. Dakle, to pitanje treba da se utvrdi konsenzusom i nikako ne nametanjem. To jasno govorimo i to je prvi princip.

Dakle, i dalje će se razgovori oko Ustava voditi na ovom nivou koji imamo, a to su političke partije i lideri.

Oko Ustava smo zauzeli nekoliko važnih stavova. Dakle, to pitanje treba da se utvrdi konsenzusom i nikako ne nametanjem. To jasno govorimo i to je prvi princip.

Drugo: jasno definisanje unutrašnjeg uređenja BiH koje neće dovesti u pitanje Republiku Srpsku, ni jedan koncept koji ide na drugi način ne može biti ni predmet naše pažnje, ni našeg razgovora o tome.

Sljedeće je da mi ovdje okupimo jednu ekipu ljudi koji se bave ustavnim pravom i trebalo bi da imamo nekoliko varijanti.

Pripremamo jedan sastanak na nivou međunarodnog stručnog skupa o unutrašnjem uređenju gdje planiramo okupiti jedan broj ljudi koji bi bili birani od međunarodnih svjetskih autoriteta iz oblasti o kojoj ćemo razgovarati.

Ne mislimo sada potezati pitanje i ne treba biti naivan i tražiti da se ustavna rasprava uvuče u Parlament i da se samo tamo o njoj razgovara, zato što smo imali malo neugodno iskustvo, to znaju ljudi iz Parlamenta, da sve što dođe u ustavnopravnu komisiju sa stanovišta amandmana, ukoliko budu prihvaćeni, ima status prijedloga, a tamo imamo manjinu i uvijek smo preglasani.

Dakle, i dalje će se razgovori oko Ustava voditi na ovom nivou koji imamo, a to su političke partije i lideri.

Policija

Što se tiče policije, mi nemamo namjeru da bilo kakvu inicijativu dajemo na tom planu. Uspjeli smo da u ovoj teškoj godini to pitanje dovedemo do apsurdna a to nam je i bio osnovni cilj.

Imali smo dva krajnja cilja: ili da dobijemo ono što hoćemo, ili da, ako to ne može, da ostane isto. Jedan cilj se sada realizuje, odnosno ostalo je isto. Očekujemo da će doći do novih pritisaka, ali očekujemo i novi prijedlog. Mislim da smo dovoljno razvodnili ovu poziciju i smatramo da je sada naša pozicija oko reforme policije dobra. To bi trebalo da iskoristimo na pametan način, trudeći se da ne budemo dio opstrukcije, ali da ne bude samo da mi ne damo ono što ne mislimo da damo.

Policija Republike Srpske sa svojom uniformom, oznakama na kojima mogu da budu i oznake BiH, ali s nadležnostima na prostoru Republike Srpske bez prelaska entitetske linije, s komandnom strukturom u Republici Srpskoj i njenim nadležnostima, naš je krajnji cilj.

Reis

Snažan politički problem u BiH je nastojanje Islamske vjerske zajednice da se nametne prije svega kroz reis-ul-ulemu Cerića, kao vrhovnog političkog predvodnika bošnjačkog naroda, što naravno i jeste.

Pratimo ga duže vrijeme. Prije godinu dana reis-ul-ulema Cerić je govorio: „Bez obzira na status tužbe, Srebrenica ne može ostati u Republici Srpskoj i treba promijeniti njen status“. Sada vidite gužve oko ovoga, a prije nekoliko dana je govorio: „BiH može i mora da bude matična zemlja Bošnjaka i u tom pogledu je učinjena nepravda“.

Vi znate kako idu stvari u vezi sa njegovom nedavnom posjetom Bratuncu. Tad sam ja javno reagovao, pa nema potrebe da govorim o detaljima. Hoću da kažem da, sa stanovišta njihove djelatnosti kao vjerske zajednice, mi nemamo ništa protiv kao partija, ali imamo razloga da reagujemo na sve što je politizacija te vjerske zajednice.

Naša procjena (rukovodstva) je da se pravoslavna crkva sa stanovišta njenih aktivnosti, njenih čelnika u BiH i Republici Srpskoj povukla u okvire onih aktivnosti koje može da provodi u okviru vjerske zajednice. Islamska vjerska zajednica je debelo uključena u politiku, kao i katolička zajednica u BiH, koja je čak predložila i novu organizaciju u BiH i koja čak i lobira da se to i desi.

Nema prenosa nadležnosti

Sve ove stvari, kao i neke druge koje postoje, mi smo definisali slijedeći puteve naše politike. Nema prenosa nadležnosti, osim onoga što procijenimo da nama koristi. U tom okviru je recimo Zakon o poljoprivredi, jer tu imamo štetu, ako se ne dese i neka druga pitanja.

Policija Republike Srpske sa svojom uniformom, oznakama na kojima mogu da budu i oznake BiH, ali s nadležnostima na prostoru Republike Srpske bez prelaska entitetske linije, s komandnom strukturom u Republici Srpskoj i njenim nadležnostima, naš je krajnji cilj.

Snažan politički problem u BiH je nastojanje Islamske vjerske zajednice da se nametne prije svega kroz reis-ul-ulemu Cerića, kao vrhovnog političkog predvodnika bošnjačkog naroda, što naravno i jeste.

Naš cilj je preispitati sve dosadašnje pre-nose nadležnosti, i pokrenuti pitanje ustavnosti zakona koji su do sada doneseni.

Smatramo da je po-litičko rukovodstvo Republike Srpske pot-puno jedinstveno, da je konsolidovano, stabilno i da nema naznaka bilo kakvih potresa na tom pla-nu.

Naš cilj je preispitati sve dosadašnje pre-nose nadležnosti, i pokrenuti pitanje ustavnosti zakona koji su do sada doneseni. U idućoj sedmici, kako sam obaviješten, ide već pitanje ustavnosti i Zakon o javnim nabavkama.

Ključna politika o odnosima u BiH je uzvratimo da gdje god budemo preglasani, jer imamo mehanizme i to već i činimo. Vidjeli ste da je gospodin Radmanović potegao pitanje veta i da je to i uzvraćeno. To će se desiti i u ovoj ustavnoj komisiji u Parlamentu, gdje se preglasavamo bez obzira o čemu. Upotrijebiće se entitetski veto na zakone u Predstavničkom domu i tu neće biti odustajanja.

Dakle, četiri važne politike za BiH.

Smatramo da je političko rukovodstvo Republike Srpske potpuno jedinstveno, da je konsolidovano, stabilno i da nema naznaka bilo kakvih potresa na tom planu.

Kadrovi

Partija je potpuno jedinstvena na nivou rukovodstva, ali osjećamo probleme na terenu. Sve se svelo na dosta neprincipijelnih pitanja koji su nažalost u javnosti isključivo vezani za probleme kadrova.

Rukovodstvo partije i rukovodstvo Republike Srpske će se u toku narednih dvadeset dana ovim pitanjem baviti zajedno s vama. Uvešćemo reda u način na koji neko uopšte može da bude kandidovan za neku od funkcija, gdje je recimo potrebna saglasnost Vlade RS.

Jasno smo imali poziciju oko kadrovske politike; smjer rukovodstva javnih preduzeća i republičkog nivoa stvar je rukovodstva partije i rukovodstva Republike Srpske.

Isključiva stvar prijedloga i samim tim izbora koji se automatski uvijek dešavao bila je isključivo stvar opštinskih organizacija.

Ono što primjećujemo jeste da su se u jednom broju opština, nažalost značajnom, podijelile partijske organizacije po ovom pitanju, da je bilo previše neprincipijelnog lobiranja, da je bilo grupašenja i prijedloga iz nekih sredina, koji su tek nakon imenovanja napravili velike probleme.

Rješenja

Zbog toga smo odlučili da malo stanemo i da vidimo kako dalje ići s tim pitanjima. Mada smo svjesni da moramo to pitanje riješiti, za dvije-tri sedmice, maja mjeseca pozvaćemo sve predsjednike opštinskih odbora i proći ćemo kroz sva mjesta na njihovoj regiji da bismo uveli više reda i opredijelili se prema određenim kriterijumima.

Za sada ostaje ovo o čemu sam govorio maloprije. S terena čujemo da se najčešće mi krivimo, što i možemo da prihvatimo zato što nešto nije urađeno, ali tamo gdje nije urađeno, nije urađeno zato što nismo imali jasnu poruku o jedinstvu po tom prijedlogu. Ali dobro, nije važno ko je krivac, još uvijek ima vremena da to uradimo.

Sabor

Rukovodstvo stranke je odlučilo da Sabor stranke (jer smo ga morali održati šest mjeseci nakon izbora) pomjerimo za septembar ili oktobar mjesec, ali ćemo prije toga kroz ovu strukturu ljudi koji danas sjede ovdje obaviti raspravu na koji način provesti izbore u stranci.

Smatramo da će izbori u stranci imati veću javnu pažnju nego možda opšti izbori. Izbori u stranci mogu da naprave dosta problema, kao i način na koji će se ti izbori sprovesti. Zbog toga se moramo dogovoriti o njihovom sprovođenju.

Ovo je partija na vlasti i ona nema namjeru da se bavi opštim pitanjima pravičnosti i ostalim stvarima, nego ima da se upusti u provođenje odgovornosti. Niko nam neće oprostiti niti uspjeh niti neuspjeh.

Smatramo da poslije jednog dužeg perioda, od godinu i nešto dana, sada imamo stvaranje i institucionalizovanje već nekoliko oblika opozicije a to ne govorim ja već opozicije, prije svega kroz medije, koji sve češće otvaraju neke teme koji treba da pokažu kako su oni nezavisni. Isključivo cijenimo da je to rezultat pritiska koji je došao iz Federacije, jer su tamo ocjenjivali da su mediji isključivo pod našom kontrolom, što naravno nije tačno,

Smatramo da će izbori u stranci imati veću javnu pažnju nego možda opšti izbori.

Ovo je partija na vlasti i ona nema namjeru da se bavi opštim pitanjima pravičnosti i ostalim stvarima, nego ima da se upusti u provođenje odgovornosti. Niko nam neće oprostiti niti uspjeh niti neuspjeh.

Bavimo se velikim i teškim projektima, koji traže i po nekoliko mjeseci dogovora i rada. Svjedoci smo da nekoliko stvari veoma brzo finalizujemo u pogledu procedure i završimo.

Naša je odluka da se 100 miliona evra odvoji iz ovih 646 miliona evra i formira poseban fond za razvoj istočnog dijela Republike Srpske.

ali uglavnom mislim da će nekoliko aktivnosti u narednom periodu dovoljno demantovati neke koji su pokušali da nam to stave kao prigovor.

Ekonomija

Što se tiče ekonomije, znate da i dalje bilježimo dobre i statističke i stvarne rezultate. Republika Srpska danas je sigurno ekonomski i poslovno daleko stabilnija nego Federacija i neka druga okruženja. Bavimo se velikim i teškim projektima, koji traže i po nekoliko mjeseci dogovora i rada. Svjedoci smo da nekoliko stvari veoma brzo finalizujemo u pogledu procedure i završimo.

Polovinom maja počinje promocija izgradnje TE Stanari, a tada ide ugovor s EFT koji će definitivno razriješiti sve probleme, i počinje projektovanje i izgradnja TE.

Devetog maja se finalizuje razgovor oko autoputa. Ideja ovog rukovodstva Republike Srpske, i to treba da znate, jeste da poslije ne bude špekulacija, da se iskoristi ova jedinstvena prilika da se u Republici Srpskoj obezbijede uslovi za izgradnju autoputa u cijelosti. To znači od Gradiške do Šipova, od Novog Grada do Bijeljine, otprilike znate kuda prolazi brza cesta od Istočnog Sarajeva do Višegrada, i u posljednje vrijeme se razgovara, pošto Srbija gradi autoput do Požege, da se od Višegrada gradi autoput do Trebinja i dalje prema Herceg Novom. I to nije ideja koja je neozbiljna, veoma je moguće da se tu nešto uradi, ali naravno sve je stvar pregovora. To će dovesti u poziciju da aktiviramo mnoge od ovih radova koji se očekuju.

Do 25. maja očekujemo uplatu 646 miliona evra za prodaju Telekoma, već iza 10. maja dobićete Razvojni program Republike Srpske gdje su jasne procedure kako se može kandidovati za ove projekte i potrebno je da izvršite pripreme da biste mogli ta sredstva da koristite.

Sredstva će se plasirati preko Razvojno-investicione banke, odnosno Upravnog odbora tog fonda za razvoj koji će činiti većina nas koji sjedimo za ovim stolom i vas iz lokalnih zajednica. Naša je odluka da se 100 miliona evra odvoji iz ovih 646 miliona evra i formira poseban fond za razvoj istočnog dijela Republike Srpske.

Fond za razvoj istočnog dijela RS

Bivša zgrada Telekoma koja je počela da se gradi u Istočnom Sarajevu biće izvršena u određeno vrijeme i tu će biti smješten Fond za istočni dio a i to će ići preko Razvojno-investicione banke.

Ono što je još važno za opštine iz istočnog dijela Republike Srpske je da će moći ravnopravno da participiraju i za projekte iz ovih preostalih 500 i nešto miliona. Biće potrebno da se na pravi način napravi program.

Ni jedan projekat iz ovih sredstava neće biti pokriven sto posto, pravi se naravno i gradacija, nerazvijene opštine moći će da povlače za pojedine projekte ne više od 50-60 posto, razvijene 40-45 posto sredstava iz Fonda.

Ova sredstva će se plasirati na dugoročnoj osnovi i kamatna stopa neće prelaziti više od 5 posto, zavisno od čega je. Pola sredstava ići će za podršku u zapošljavanju.

Za sve je to potrebno imati projekte i mislim da je veoma važno da vi u lokalnim zajednicama tome posvetite posebnu pažnju. Naravno, ne moram govoriti da ćemo voditi računa da u čitavoj Republici Srpskoj, a pogotovo u onim mjestima gdje je smo mi na vlasti i gdje imamo mogućnost da ekonomski i politički osnažimo, opravdamo svaki projekat.

Međunarodna zajednica

Što se tiče međunarodne zajednice, moram vam reći da su se vremena promijenila. Međunarodnu zajednicu treba staviti ovdje u poziciju kao i u svim drugim zemljama.

Jasno smo im rekli da nećemo prihvatiti nikakvo njihovo nametanje, niti kakve smjene ili bilo šta drugo. Vas isto molim da u nastupima prema strancima prilagodite vaš odnos i da on uvijek bude prijateljski i diplomatski ali svagdje tamo gdje se petljaju u naše stvari, gdje se miješaju u zakonom definisane oblasti, treba ih na jedan uljudan način izbaciti. Međunarodna zajednica je završila svoju misiju ovdje i mi im to moramo jasno staviti do znanja. To ste mogli da primijetiti u posljednje vrijeme.

Ono što je još važno za opštine iz istočnog dijela Republike Srpske je da će moći ravnopravno da participiraju i za projekte iz ovih preostalih 500 i nešto miliona. Biće potrebno da se na pravi način napravi program.

Što se tiče međunarodne zajednice, moram vam reći da su se vremena promijenila. Međunarodnu zajednicu treba staviti ovdje u poziciju kao i u svim drugim zemljama.

Do sada je sve i jedan projekat međunarodne zajednice vezan za ustavno uređenje BiH za nas imao karakter odmazde prema Republici Srpskoj.

Ni jedna akcija koja ide izvan Ustava i zakona neće biti provedena iz Republike Srpske, jer samo na taj način se legitimišemo kao ozbiljna politička priča.

Potrebno je da čitava partija i čitavo društvo na najbolji mogući način manifestuje ovakav stav.

Do sada je sve i jedan projekat međunarodne zajednice vezan za ustavno uređenje BiH za nas imao karakter odmazde prema Republici Srpskoj. Zato je to od početka priča o preispitivanju stvari ali sve u okviru Ustava i zakona. Mi nećemo ići iznad toga, jer tada nam ništa ne mogu prigovoriti.

Ni jedna akcija koja ide izvan Ustava i zakona neće biti provedena iz Republike Srpske, jer samo na taj način se legitimišemo kao ozbiljna politička priča.

Simboli su problem koji smo naslijedili. Jasno se vidi naša namjera da pođemo s amblemom i da vidimo kako ćemo proći s tim na Ustavnom sudu RS. Ako Ustavni sud to potvrdi, onda će taj gotovo nepromijenjeni oblik ići kao grb. Time ćemo riješiti taj problem, to je strategija.

Opštine

Što se tiče odnosa sa opštinama, razumijemo da je oko toga bilo malo zastoja, mada smo se trudili da sve zahtjeve iz opština primamo i da pomognemo svagdje gdje možemo.

Cijenim da nema nikoga ko bi se mogao požaliti na to. Vjerujemo da smo napravili određene probleme u lokalnim zajednicama zbog nemogućnosti brze komunikacije. Ne pravdamo se činjenicom naše zauzetosti, ali morate da razumijete da su se na leđa ovog rukovodstva naslonila i pitanja BiH i Kosova i svega onoga što je u ovom vremenu ostavilo i energiju i snagu i mi cijenimo da je ovaj skup koji smo organizovali prilika da rehabilitujemo naš odnos.

Mi ćemo veoma brzo dakle, najvjerojatnije ponovo u maju, planirati jedan sastanak s načelnicima, kojem će prisustvovati i ministri iz SNSD-a, kao i s predsjednicima opština tamo gdje imamo predsjednika, a nemamo načelnika.

To će biti do 15. maja i budite spremni.

Modriča, 30. april 2007. godine

